

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİHM KARARLARI DOĞRULTUSUNDA
1982 ANAYASASI'NDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

TEZ

HAZIRLAYAN
NAZ ECEM İBİLOĞLU ÇAKACI

ANTALYA-2022

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİHM KARARLARI DOĞRULTUSUNDA
1982 ANAYASASI'NDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

TEZ

HAZIRLAYAN
NAZ ECEM İBİLOĞLU ÇAKACI

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SEZGİN SEYMEN ÇEBİ

ANTALYA – 2022

ONAY/BİLDİRİM FORMU

ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Naz Ecem İbiloğlu akacı'ya ait "AİHM Kararları Doğrultusunda 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğü" adlı bu tez alışması Tez Kurulumuz tarafından Kamu Hukuku ANABİLİM DALI Tezli Yüksek Lisans PROGRAMI tezi olarak oybirliği / oyçokluğu (.../...) ile kabul edilmiştir.

Akademik Ünvanı, Adı ve Soyadı İmzası

Danışman : .....

Üye : .....

Üye : .....

Enstitü Müdürü : ....., ...

Tez Teslim Tarihi : .....

Tez Sınavı Tarihi : .....

ÖNSÖZ

Antalya Bilim Üniversitesi, Kamu Hukuku yüksek lisans tezi olarak hazırlamış olduğum bu çalışma son iki yüzyıla yayılan ifade özgürlüğünü ele almaktadır.

AİHM Kararları Doğrultusunda 1982 Anayasası'nda İfade Özgürlüğü kavramı bu çalışma kapsamında üç bölüm şeklinde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu üç bölüm ise; ifade özgürlüğü kavramı ve genel özellikleri, uluslararası belgelerde ifade özgürlüğü ve Türkiye'de ifade özgürlüğünün kapsamı şeklindedir. Bununla beraber ifade özgürlüğü AİHM kararları, Anayasa Mahkemesi kararları, Yargıtay Kararları, Danıştay Kararları doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır.

İfade özgürlüğünün önemine değinip yıllardır süre gelen sorunları Mahkemelerce verilmiş olan kararlar ile açıklamaya çalıştım. Tarihin tekerrürden ibaret olduğu unutulmamalıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana öncülük eden ve tezin çeşitli aşamalarında görüş ve önerilerini benimle paylaşan tez danışmanım kıymetli hocam Prof. Dr. Sezgin Seymen ÇEBİ'ye şükranlarımı sunuyorum. Annem ve babam yıllarca beni desteklediniz emekleriniz için sonsuz teşekkür ederim.

NAZ ECEM İBİLOĞLU ÇAKACI

ÖZET

İfade özgürlüğünün diğer temel hak ve özgürlüklerden ayrı bir yeri bulunmaktadır. Zira, bu özgürlük öteki hak ve özgürlüklerin korunmasında temel araç olarak kabul edilmektedir. Örneğin, temel haklardan birisi olan yaşam hakkının, ifade özgürlüğünden ayrılabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle ifade özgürlüğü, demokratik toplumda birbirinden farklı düzenlemenin konusu olmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde ifadenin tanımı ve gelişim süreci üzerinde durulacak ve bu kapsamda bu özgürlüğün çeşitli yansımalarından bahsedilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde ifade özgürlüğünün korunması ve sınırlandırılmasına ilişkin hükümlere yer verilecektir. Üçüncü bölümde ülkemizde ifade özgürlüğünün yeri ve gelişim süreciyle birlikte Yüksek Mahkeme kararlarına ne şekilde yansıtıldığına ilişkin örnekler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İfade, Özgürlük, İfade Özgürlüğü, AİHM, Yüksek Mahkeme

ABSTRACT

Freedom of expression has a separate place from other fundamental rights and freedoms. Because, this freedom is accepted as the basis for the protection of other rights and freedoms. For example, it is not possible to separate the right to life, which is one of the fundamental rights, from the freedom of expression. For this reason, freedom of expression has been the subject of different regulations in a democratic society. In the first part of the study, the definition of expression and its development process will be emphasized, and in this context, various reflections of this freedom will be mentioned. In the second part of the study, the provisions on the protection and limitation of freedom of expression will be included within the framework of the European Convention on Human Rights. In the third part, examples of how freedom of expression is reflected in Higher Courts in Turkey decisions will be discussed along with its place and development process in our country.

Keywords: Expression, Freedom, Freedom of Expression, ECHR, Supreme Court

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM.	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHÖB	: Amerika İnsan Hakları ve Ödevler Bildirgesi
AİHS.	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜSBFY	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
AYMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
E.	: Esas
İHEB.	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
MSHS.	: Medeni ve Siyasal Hakları Sözleşmesi
No	: Numara
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK.	: Türk Ceza Kanunu
TMK.	: Terörle Mücadele Kanunu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1.İfade Özgürlüğü Kavramı.....	5
1.1.1. Düşünce Kavramı.....	5
1.1.2. İfadenin Tanımı.....	6
1.1.3. İfade Özgürlüğü Kavram Tanımı ve Süreci	Error! Bookmark not defined.
1.1.3.1. Kavram.....	8
1.1.3.2. İfade Özgürlüğünün Gelişim Süreci	10
1.1.3.3. İfade Özgürlüğünün Önemi	17
1.1.3.4.1. Siyasi İfadeler.....	20
1.1.3.4.2. Sanatsal İfadeler	22
1.1.3.4.3. Ticari İfadeler	24

1.1.3.4.4. Nefret İçeren İfadeler.....	25
1.1.3.5. İfade Özgürlüğünün Niteliği	27

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BELGELERDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2.1. Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü	31
2.1.1. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde İfade Özgürlüğü	31
2.1.2. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü.....	38
2.1.3. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü.....	39
2.1.4. Afrika İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü.....	39
2.2 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde İfade Özgürlüğü	40
2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Genel Çerçevesi	40
2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin 1. Fıkrasına Göre Korunan Alanlar	46
2.2.2.1. Genel Olarak	46
2.2.2.2. Bilgi ve Fikir Alma Özgürlüğü	47
2.2.2.3. Düşünce ve Kanaat Sahibi Olma Özgürlüğü	48
2.2.2.4. Düşünce ve Kanaatleri Açıklama Özgürlüğü	50
2.2.2.4.1. Genel Olarak.....	50
2.2.2.4.2. Basın Özgürlüğü	52
2.2.3. Sözleşmenin 10. Maddesinin Sınırı.....	58
2.2.4. Sınırlamanın Koşulları	59
2.2.4.1. Müdahalenin Yasa ile Öngörülmesi.....	59
2.2.4.2. Müdahalenin Meşru Amaçlarla Yapılıyor Olması	62
2.2.4.3. Demokratik Toplumun Gereklilikleri	63
2.2.5. Olağanüstü Dönemlerde İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması.....	66

2.6 ABD ve Avrupa’da İfade Özgürlüğünün Karşılaştırılması.....	68
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

3.1. Türkiye’de İfade Özgürlüğü ve Mevzuattaki Yeri	71
3.1.1. Osmanlı Döneminde İfade Özgürlüğü	71
3.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Hazırlanan Anayasalarda İfade Özgürlüğü	75
3.1.2.1. 1921 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü	75
3.1.2.2. 1924 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü	76
3.1.2.3. 1961 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü	78
3.1.2.4. 1982 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü	80
3.1.2.4.1. Genel Olarak.....	80
3.1.2.4.2. 1982 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğüne Sınırlama Getirilmesi.....	85
3.1.2.4.3. Sınırlandırmanın Yasa ile Yapılabilmesi	86
3.1.2.4.4. Hakkın Özüne Dokunulmadan Yapılabilmesi	87
3.1.2.4.5. Anayasanın Sözü ve Ruhuyla Uyumlu Olarak Yapılabilmesi ...	88
3.1.2.4.6. Demokratik Bir Toplum Düzeni İçin Gerekli Olan Kurullarla Uyumlu Olarak Yapılabilmesi.....	88
3.1.2.4.7. Ölçülülük İlkesinin Gözetilerek Yapılabilmesi.....	89
3.1.2.4.8. Açık ve Mevcut Tehlike Kriteri.....	90
3.1.2.4.9. İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılabilme Nedenleri.....	92

3.1.3. Yüksek Mahkemelerce Verilen Kararlarda İfade Özgürlüğü.....	93
3.1.3.1. AİHM Kararlarında İfade Özgürlüğü.....	93
3.1.3.1.1. Zana/Türkiye Kararı	94
3.1.3.1.2. Karataş/Türkiye Kararı.....	96
3.1.3.1.3. Sürek/Türkiye Kararı	99
3.1.3.1.4. Kayasu/Türkiye Kararı	100
3.1.3.1.5. Dink/Türkiye Kararı.....	101
3.1.3.1.6. Altuğ Taner Akçan/Türkiye Kararı	102
3.1.3.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü	104
3.1.3.2.1. Ömer Faruk GERGERLİOĞLU Kararı.....	107
3.1.3.2.2. Kadri Enis BERBEROĞLU Kararı.....	111
3.1.3.2.3. Mustafa Ali BALBAY Kararı.....	113
3.1.3.2. Yargıtay'ın İfade Özgürlüğü Konusundaki Kararları.....	115
3.1.3.3. Danıştay'ın İfade Özgürlüğü Konusundaki Kararları	119
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	127

GİRİŞ

İnsanın hak ettiği biçimde hayat sürmesi için gereken unsurların en önemlilerinden biri temel hak ve özgürlükleridir. Hak ve özgürlüklerin alanı toplumsal soysa-politik, kültürel ekonomik ve hatta teknolojik değişimlere paralel olarak genişlemektedir öte yandan, tarihi süreç içerisinde bazı hak ve özgürlüklerin değişmesi yahut önemlerini kaybetmiş olmalarına rağmen, kimi hakların bugün halen önemlerini korudukları görülmektedir. Bu haklardan birisi de ifade özgürlüğüdür. Bu özgürlük, insanların düşüncelerini ifade edebilme özgürlüklerinin teminatıdır. Gerçekten, insanın düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi ve farklı düşünceler karşısında hoşgörü sahibi olması demokrasi ilkesinin bir gereğidir. İfade özgürlüğünün bulunmadığı zaman demokrasinin varlığından söz edilemeyecektir.

İnsanı iç güdüleriyle hareket ettikleri düşünülen öteki canlılardan ayrı kıldığına inanılan özelliklerinin başında onun düşünen bir varlık olması gelmektedir. Aristoteles insanı diğer canlılardan ayrı kılanın onun düşünen ve düşündüğü şeyi ifade edebilen varlıklar olması olduğunu ifade etmektedir¹. Montesquieu insanın dinamik, yaratıcı ve erdemli bir varlık olduğunu belirtmektedir. Ona göre insanın bu özelliklerini gösterebilmesi onun özgür olduğu bir ortamda bulunmasını gerekli kılmaktadır².

Düşüncenin, herhangi bir konuya, olaya yahut kişilere ilişkin zihni bir ürün şeklinde görüş sahip olunması olarak belirtilebilmesi mümkündür. Diğer taraftan “ifade” ise bu görüşlerin dış dünyaya yansıtılmasıdır. İşte düşüncelerin dış dünyaya üzerlerinde herhangi bir sınırlamaya gidilmeden “ifade özgürlüğü” nün gereği

---

¹ Karagöz, Kasım. “İfade Özgürlüğü. ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi. Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Yayınlanmamış Doktora Tezi., 2004, s.1

²Çakmak, Sultan. “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Kararlarına Göre İfade Özgürlüğünün Sınırlanması”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Özel Sayı. Cilt:2, 2015, s. 1069.

olarak yansıtılabilmesi insanın temel bir insan hakkıdır. Bu özgürlük sayesinde bireyler sağlıklı ilişkiler kurabilmektedir. Bunun yanı sıra demokratik ve çoğulcu sistemler içerisinde toplum içerisinde yaşayan bireyler kendi geleceğine ilişkin hususlarda düşüncelerini bu özgürlüğün gereği olarak açıklayabilmektedir³. İfade özgürlüğünün toplum içerisinde görülen aksaklık ve eksik hususların ifade edilmesiyle bunların telafilerine çalışılması ve toplumsal barışın tesisi bakımından önemli bir yeri bulunmaktadır⁴.

İnsanın birey olma bilincine sahip olduğunu öğrendiği zamanlardan bu yana hem ulus düzeyinde hem de uluslararası boyutuyla, sırf insan olarak doğmasından dolayı edindiği temel haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından verilen ilk kararın ifade özgürlüğüne ilişkin olması bunu destekleyen önemli bir gösterge olmaktadır. Bunun yanı sıra, ifade özgürlüğü devletlerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bir fikir vermektedir. Bu kapsamda ifade özgürlüğünün demokratik yapının sürdürülmesi, yanında kişilerin hak ve özgürlüklerinin ve hukuk devleti olmanın ilk koşulu olduğu ifade edilmektedir.

Tarihi sürece bakıldığında, Amerikan Anayasası'nda ifade özgürlüğünün güvenceye alındığı görülmektedir. Bunun ardından 1789 tarihli Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinde de aynı güvenceye yer verilmiştir. İfade özgürlüğünün uluslararası boyuta ulaşması 1948 tarihli BM İnsan Hakları Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile gerçekleşmiştir.

Öte yandan ifade özgürlüğüne ilişkin olduğu varsayılan kurallar bireylerin kendileri tarafından belirlenmemekte, herkesçe farklı şekilde yorumlanamamakta bireyden bireye değişen özellikleri bulunmamaktadır. Bu sebeple ifade özgürlüğü

---

³Özbey, Özcan. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları", TBB Dergisi., Sayı 106., 2013, s. 42.

⁴Kamber, Suat., "İfade Özgürlüğü", Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı., Başbakanlık Uzmanlık Tezi., 2012, s.3.; Bozkurt, Enver. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında. İfade Özgürlüğü ve Türkiye.", Süleyman Demirel Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler. Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2002., s.48.

hakkının kullanımı, kapsam ve çerçevesinin anayasayla güvenceye alındığı görülmektedir. Özgürlüğün kullanımına yönelik meydana gelebilecek belirsizliklerin, toplumda yaşayan öteki bireylerin özgürlüklerine tehdit oluşturabildiği kadar devletlerin güvenliğine de tehlike oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, günümüzde yapının inşa edildiği toplumlarda bu özgürlüklerin koruyucusunun politik iktidarın vücut bulduğu modern ulus devlet olduğunu söylemek mümkündür. Fakat, ifade özgürlüğüne ilişkin sınırların aşılması halinde de müeyyide gücünün yine modern ulus devlet olduğu bir gerçektir.

İfade özgürlüğünün hassas bir konu olmasından dolayı, AİHM tarafından bu özgürlükler diğerlerine nazaran öncelik verilen konulardan olmuştur. Zira, insanı insan yapan özelliğinden dolayı Strasburg Mahkemesi'nce ifade özgürlüğüne ayrı bir önem verilmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) bireylerin gelişimlerinde vazgeçilemez bir unsur olan ifade özgürlüğünün sınırsız olmağı da ifade edilmektedir.

İfade özgürlüğü konusunda ülkemizde önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Bilhassa ülkemizin Avrupa Birliği adaylık sürecinde, mevzuat değişikliğinde Avrupa hukukuyla denkleştirme çabalarına hız verilmiştir. AİHM'nin ülkemiz aleyhinde vermiş olduğu kararların bu değişimde etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, yargı kararları çerçevesinde ifade özgürlüğü AİHM kararlarına daha fazla yansıtılır hale gelmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ifade özgürlüğü kavramının ne olduğunu, temelleri, tarihi süreçteki gelişimi, uluslararası metinlerde ne şekilde düzenleme altına alındığı üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda ilk önce ifade özgürlüğünün önem ve çerçevesinden bahsedilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde AİHS'de ifade özgürlüğünün ne şekilde düzenlendiği ve AİHM kararlarında ifade özgürlüğünün uygulanmasına ilişkin hususlara yer verilecektir.

Çalışmanın son kısmında ülkemiz mevzuatında ifade özgürlüğünün düzenlenme şekli ve yargı organları tarafından verilen içtihatlarla değinilecektir. Bu kapsamda 1982 Anayasası'nın ifade özgürlüğü konusundaki yaklaşımına ilişkin temel çizgiye yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1.İfade Özgürlüğü Kavramı

1.1.1. Düşünce Kavramı

Düşünce maddi olarak görülememesi karşısında hissedilebilmesi, bulunduğumuz toplum içerisinde bireylere ve bunun da ötesine geçerek insanlığın tümüne yön verebilmesi açısından insan tarafından üretilen en değerli kıymetlerden birisidir¹. Bu haliyle düşünce, medeniyetin temel yapı taşını ortaya çıkaran insanoğlunun soyut fiillerinden oluşmakta olup, dille bağlantısı nedeniyle sembolik dünyaya ait bir eylem türüdür.

Düşünce bir sonucu elde etmek amacıyla, bilgi, kavram, olay yahut olayların anlaşılması, karşılaştırılması yoluyla yeni fikirlerin meydana getirilmesi sürecidir. Platon'a göre düşünce "insanın içine yönelik konuşma sanatı" dır. Aristoteles ise düşünceyi "gözle görülebilen nesnelere insan zihninde algılanış şekli" olarak tanımlamaktadır. Descartes modern felsefenin öncüsü olarak bilinir. Modern çağların başında Descartes'in meşhur ifadesiyle "düşünüyorum o halde varım" cümlesiyle düşüncenin insanın var olduğuna kanıt teşkil eden ontolojik yönüne dikkat çekilmektedir².

Descartes tarafından ifade edilen yukarıdaki sözden hareketle; *"duyularımızın kimi durumlarda bize yanlış yön verebilmesi karşısında, herhangi bir şeyin görüldüğü şekilde olmadığı konusunda varsayımaya varmalıyım. Önümde soba bulunduğunu ne şekilde bilebilirim. Bundan hiçbir zaman kesin olarak emin olamam. Bunun bir rüya yahut hayal olabilmesi mümkündür. Yahut bunun şeytanın bana bir düzmeceyi olabilmesi mümkündür. Hakkında şüphe sahibi olmayacağım"*

---

¹ Gökçen, Ahmet. "Halkı kin ve Düşmanlığa. Açıkça Tahrik Cürmü"., LDT Yayınları. Ankara 2001., s.238.

² Özalp, Mehmet. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ve Yargıtay Kararları Işığında. Türkiye'de İfade Özgürlüğü". Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s 2.

şey yalnızca, düşünüyor olmamdır. Rüyada olduğumu, bunun bir ironi olduğunu yahut bir beden sahibi olmadığımı düşünmem bu durumu değiştirmeyecektir. İşte bu noktada yanılmıyorum. Düşünüyorum, o zaman varım!” biçiminde ifade etmektedir³.

Descartes'in yukarıdaki önermesi karşısında insanın varlığını destekleyen şeyin “düşünce” olduğunun ifade edilebilmesi mümkündür. Dolayısıyla felsefe dünyasında önemli bir yeri bulunan bu sözün temelinde “düşünce” yatmaktadır. İnsan düşüncesiyle vardır, düşünen insan vardır. İnsan varlığını sürdürdükçe düşünmektedir. Bu haliyle modern zamanlara yön veren kartezyen felsefe açısından düşüncenin gerek insanın var oluşunu gösteren gerekse de onu diğer canlılardan ayırt eden temel bir insanı faaliyet olduğu söylenebilir. Maddi gerçekliğe kuşkuyla yaklaşılacağı zaman da düşünmenin varlığının inkâr edilebilmesine olanak bulunmamaktadır. Düşüncenin soyut olarak gerçekleştirilmesinin somut olan maddenin varlığını destekleyici bir yönü bulunmaktadır.

1.1.2. İfadenin Tanımı

İfadenin, duygu ya da düşüncenin her türlü vasıtayla dış dünyaya yansıtılması şeklinde tanımlanabilmesi mümkündür. İfadeyle kastedilenin ilk olarak konuşma olduğu belirtilebilir. İnsanın kendisini ifade etmesi öncelikle konuşmayla gerçekleşmektedir. Konuşma eyleminin insanın tarihi kadar eski olduğu ifade edilebilir. Yazının bulunmasından önce de insanın kendini, gereksinimlerini anlatmak amacıyla konuştuğu bilinmektedir. İnsanın konuşmasını genel itibariyle diliyle gerçekleştirmesinin yanı sıra konuşması haricinde, düşüncesini ifade etme vasıtası olarak çeşitli argümanlar bulunmaktadır. Bunların aralarında yazının, resmin, heykel ve benzeri sanatsal ifade biçimlerinin alanların

---

³Descartes, Rene. “Söylem Spinoza İnceleme Leibniz Monadoloji”, (çevir. Aziz Yardımlı) İdea Yayınları., İstanbul, 1998., s.27.

bulduğu kadar giyimi, jestleri ve mimikleriyle de insanı düşüncelerini ifade edebildiğini söylemek mümkündür⁴.

Bireyin kendini ifadesi yazıyla, sözlü olarak, sanatla yahut davranışlarıyla olabilmektedir. İfade açıklanınca düşünceler ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla açığa çıkmayan düşüncenin ifade değerinin bulunmadığı görülmektedir. Bu kapsamda ifade, insanın dış dünyasında etkide bulunmayı amaçlamaktadır⁵. Düşünceyle ifadenin arasında ortaya çıkan farkın bu şekilde açıklanabilmesi mümkündür. Diğer bir deyişle ifade düşüncenin ortaya çıkması, yani sonucu olmaktadır. Buna göre düşünce, ifadenin kaynağını teşkil etmektedir. İfade konusunda ortaya konulan sınırlamalar, gerçekte düşünmenin önüne geçen engeller olmaktadır. Düşüncelerin ifade edilememesi, aktarılamaması sonucunu doğuracaktır. Diğer bir deyişle, düşünceler ortaya çıkarılmazsa gelişebilmelerine olanak bulunmayacaktır⁶.

Düşünce, insanın doğuştan sahip olduğu bir yetisidir. İfade ise düşünmenin maddi olarak görünmesi durumudur. Hukuk düzeninde düşünce hak ehliyeti, ifadeyse fiil ehliyeti olarak kendisini göstermektedir. Bireylerin doğuştan hak ehliyeti bulunmakta ve buna yalnızca insan olarak doğmaları nedeniyle vazgeçemeyecekleri bir hak olarak sahip olmaktadır. Düşünme hakkını da bu kategoride saymak mümkündür. Bu durumda, bireyin hakkını kullanabilmesi onu ifade etmesiyle mümkün olmaktadır. Başka bir deyişle içsel bir faaliyet olan düşünce özgürlüğü, onu maddi alanda ortaya koyabilecek söylemsel, bilimsel, sanatsal, politik ve ifade terimleri olmaksızın tek başına kullanıldığında zihinsel olduğu kadar soyut ve metafizik bir faaliyet olarak kalmakla sınırsız özgürlük alanlarından yaralanmaktadır. İfade hakkını ne şekilde kullanılacağı, sınırları, çerçevesi ifade özgürlüğü kapsamında ele alınmaktadır.

---

⁴Beydoğan, T. Ayhan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında. Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti.”, LDT Yayınları., Ankara, 2003., s. 9.

⁵Küçük, Adnan. “İfade Hürriyetinin Unsurları”., Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları. Ankara, 2003., s. 10.

⁶Laski, Harold Joseph. “Düşünce Özgürlüğü”. 1. Baskı (çevir. Yücel Sayman). Dönem Yayınları., İstanbul., 1966, s.10.

1.1.3. İfade Özgürlüğü Kavram Tanımı Ve Süreci

1.1.3.1. Kavram

Özgürlüğün tanımı sözlükte, “kişinin önünde herhangi bir engelle karşılaşmadan, sınırlanmadan istediği tercihlerde bulunabilmesi, istediklerini yapabilmesi, istediği şekilde davranışlarda bulunabilmesi, zihninden üretmiş olduğu düşüncesiyle tüm dış etkenlerden bağımsızca kararlar verebilmesi hali” olarak yapılmaktadır⁷. İfade özgürlüğünün, “bireyin serbest bir şekilde bilgiye erişebilmesi, edindiği kanaatler ve fikirleri nedeniyle, kaygı duymaması, kınanmaya yahut dışlanmaya maruz kalmaması ve bunların değişik yöntemlerle özgürce dış dünyaya çıkarılabilmesi” şeklinde tanımlandığı görülmektedir⁸.

Özgür düşünme, insanın yalnızca insan olmasından kaynaklanan ve doğmasıyla birlikte sahip olduğu hak ve özgürlüklerin temelidir. İnsanın birbiriyle etkileşimi neticesi edindiği fikri ve kanaatleri sebebiyle kınanmama, edindiği fikirlerini sözlü, yazılı ve sanatsal vasıtalarla dış dünyaya yansıtması şeklinde tanımlanabilmektedir⁹. Başgil, ifade özgürlüğünü insan tarafından sahip olunan en değerli özgürlüklerinden birisi şeklinde nitelendirmektedir. Ona göre düşünme aklın, inanma da vicdanın en yüksek işlevidir. Düşünme insanı hayvanlardan ayırmaktadır. Düşünme ve inanma yetilerinin engelsiz olarak kullanılması temel haklar ve özgürlüklerin ana yapıtaşını teşkil etmektedir¹⁰.

İfade özgürlüğü kısaca, kişilerin değişik fikir ve düşünceleri serbest bir şekilde edinebilmesi, bu fikirlerin arasında tercihte bulunabilmesi, bu tercihlerini, kanaatlerini başka kişilerle paylaşabilme hak ve yetkisi şeklinde ortaya konulabilir.

⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, tdk.sozluk.gov.tr, Erişim Zamanı, 26.12.2021.

⁸Tanör, Bülent. “Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu”. İmge Kitapevi., Ankara, 2002., s. 5.

⁹Sunay, Reyhan, “Avrupa Sözleşmesinde. ve Türk Anayasasında İfade Özgürlüğünün. Muhtevası ve Sınırları”. LDT Yayınları, Ankara, 2001, s.8

¹⁰Başgil, Ali Fuad. “Demokrasi Yolunda”. 3. Baskı Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2009, s.75.

İfade özgürlüğünden bahsedilirken genel olarak dar ve geniş anlamıyla konuya yaklaşıldığı görülmektedir¹¹. İfade özgürlüğü, bireylerin duygularını, inançlarını ve düşünceleri ile kanaatlerini özgürce barışçıl şekilde dış dünyaya yansıtmasını içermektedir¹². Dolayısıyla bu anlamıyla ele alındığında “düşünce özgürlüğü, dini inanç ve kanaat özgürlüğü, basın, siyasi ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüş özgürlüğü” ve benzeri özgürlükler ekseninde düşünce açıklamasından kaynaklanan oldukça önemli özgürlükler ihtiva edecek niteliğe sahiptir.

İfade özgürlüğü kişilere devletin görevlileri tarafından yapılan işlemler ve eylemler beğenilmediğinde eleştirebilme, düşünce ve kanaatleri doğrultusunda hayat sürebilme, inanmış olduğu doğruları diğer bireylere anlatabilme, telkinlerde bulunabilme olanakları bahsetmektedir. Diğer bir deyişle, ifade özgürlüğü yalnızca bazı konularda fikre sahip olma, kendisine bakan yönüyle yanlış bulunan düşünce ve eylemler eleştirebilme özgürlüğünü temin etmemekte, bunun yanı sıra kendisinin fikirlerini başkalarına yayabilme özgürlüğünü de vermektedir¹³.

Bireyler, yaşamaya devam ettikleri sürece içinde yaşadıkları toplumdaki diğer bireylerle iletişimde bulunma gereksinimi hissetmektedirler. İnsanın, diğerleriyle iletişimde bulunabilmesi ve kişiliğine yönelik sağlam temeller teşkil edebilmesi toplumda kendisini rahat bir şekilde ifade edebilmesiyle mümkündür. Böylelikle, bireyin kendisini gerçekleştirebilmesi, toplumda kendisine yer edinmesiyle mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla ifade özgürlüğü, insanın var olduğu tarihi süreçte çok eskilere kadar gitmektedir. O nedenle ifade özgürlüğü günümüzde üzerinde en fazla tartışılan konulardan birisidir. Bu tartışmalar

---

¹¹ Çeçen, Anıl. “İnsan Hakları”. 4. baskı, Seçkin, Ankara 2015, s.315-316; Erdoğan, Mustafa, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü. Özgürlükçü Bir Perspektif”, Liberal Düşünce Dergisi, Y.2001, s.8; Korkmaz, Ömer. “*Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ve Sınırları*”. Yetkin, Ankara 2014, s.59.

¹² Çeçen, s.315; Erdoğan, Mustafa. “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif Liberal Düşünce”, Sy:24 Güz, Ankara, 2001, s.8.

¹³ Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*, s.63.

nedeniyle ifade özgürlüğüne ilişkin tanımlar ve kavramlar arasında bir yeknesaklık tesis edilemediği de gözükmektedir.

1.1.3.2. İfade Özgürlüğünün Gelişim Süreci

Bireylerin içinde yaşadıkları toplumların önemli bir hızda gelişimi, düşüncenin sosyal ortamlarda etkileşimleri sonucunda oldukça yeni şekillere bürünmesi, düşünce ve ifade özgürlüğüne günümüzde eskisine nazaran daha fazla atıf yapılmasını gerektirmiştir. Diğer bir deyişle, teknoloji alanındaki hızlı ilerlemelerin ve post sanayi ya da bilgi toplumunun yaygın olarak hüküm sürdüğü günümüzde, bilgiye ve ara erişime hiç görülmediği kadar ihtiyaç hissedilmektedir. Düşünce özgürlüğü, ulusal sınırlarda bireylerin ve toplumların gelişimleri bakımından taşımış olduğu önemi kadar daha çok sınırların ötesindeki etkileri itibariyle de önemli sonuçlara sahiptir. Bu sonuçların hukuki düzenlemelerle sağlam temellere oturtulmasında zorunluluk görülmektedir¹⁴.

Herhangi bir düşüncenin günümüzde yanlış veya zararlı kabul edilmesi karşısında daha sonraki zamanlarda farklı çoğunluklar tarafından doğru veya yararlı görülebilmesi mümkündür. Bu kapsamda bir düşüncenin faydasının bulunmayacağını daha şimdiden belirlemek mümkün olmamaktadır. Tarihi süreçte bunun çok fazla örnekleri bulunmaktadır. Herhangi bir dönemde mahkûm olunan, yok edilmek istenilen düşüncelere farklı zamanlarda önem atfedildiği görülmektedir.

Sokrates yaşamış olduğu dönemdeki toplum hayatında, tanrılara hakarete bulunmasından dolayı gençler için olumsuzluk sergilemesi nedeniyle yargılanmıştır. Gerçekte, Sokrates'in yaptığı şey mevcut düzenin sorgulanmasından ibarettir. Döneminin saygın bir filozofu olarak Sokrates etrafında bulunan kişilere sorular sorma yöntemiyle mevcut düzenin niteliğine

---

¹⁴Korkmaz, Ö. "Düşünce Özgürlüğü ve Sınırları". Hazırlayan: Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir, 2000, s. 117.

yönelik sorgulama yaptırmaktadır. Bundan dolayı mevcut iktidar tarafından Sokrates'in mevcut düzene ve onun oluşturduğu konvansiyona karşıt olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle Sokrates'in ifade özgürlüğüne kısıtlama getirilmiş ve sonrasında idamına karar verilmiştir. Fakat, aradan geçen zaman insanlığın Sokrates'e vermiş olduğu değeri fazlasıyla göstermektedir. Sokrates'in düşünceleri, öğrencisi Platon'dan başlamak üzere nesilden nesile aktarılmıştır. İfade özgürlüğünün önemine çok eski dönemlerden verilen bu örnekle farkındalık yaratılmaktadır¹⁵.

Günümüzde yaygın kanı Atina yurttaşların ifade özgürlüğünden yararlanamadıkları, sitenin resmi görüşünün dışına çıkmanın mümkün olmadığıdır. Sokrates, savunmasında, '*size doğruyu söylüyorum diye kızmayın bana: Size ya da bir başkasına komutaya yiğitçe karşı koyan, devletteki haksızlıkları, yolsuzlukları, eğrilikleri önlemek isteyen bir kimse canını kurtaramamıştır daha*', diyerek rejimin hoşgörüsüzlüğünü eleştirmiştir. ¹⁶ Yurttaşların görüşleri nedeniyle yargılanmaları ve cezalara çarptırılmaları Atina demokrasisi açısından istisnai bir durumdur. Sokrates demokrasiyi savunur iken, şiddet kullanılmaması gerektiğini savunmuştur. Buna rağmen öğrencileri Sokrates'in bu düşüncesine sadık kalmamışlardır. Sokrates yargılanırken dahi jüri ile dalga geçmiş ve devletin kendisine bakmakla yükümlü olduğunu beyan etmiştir. Eğer bir ceza verilecek ise de bu cezanın yalnızca bir mina (o dönem para birimi) olması gerektiğini önermiştir. Sokrates'in yargılandığı dönemde, demokratik yargılanma tehditler nedeniyle mümkün olmamıştır. Sokrates eleştirilerine devam etmiş ve 70 yaşına kadar onurlu bir yaşam sürdürmüştür. Platon Sokrates'in öğrencisi olup tam bir demokrasi düşmanıdır. Eğer ki Sokrates XIX.Yüzyılın ilk yarısına kadar, yargı sisteminin iyi olduğunu iddia eden İngiltere'de yargılanmış olsa idi, sonuçları çok daha farklı olurdu. Atina'da demokrasi farklı görüşlere karşı oldukça hoşgörülü bir

---

¹⁵Baloğlu, Ç. "*İfade Özgürlüğü*". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2016, s. 16

¹⁶ Uygun, Oktay, Demokrasi, s. 58.

tavir beslemiştir. Buna ilişkin yalnızca Demosthenes ya da Perikles değil diğer muhalifler de düşüncelerini özgürce ifade etmişlerdir.

Yaşlı Oligark, Atina demokrasisini eleştirdiği yazısında, rejimin sadece yurttaşlara değil, yerleşik yabancılar ve kölelere bile geniş bir özgürlük alanı yaratıp konuşma özgürlüğüne, düşüncelerini açıklamalarına sınır koymamış olduğunu belirtiyor. Şöyle bir açıklamada bulunmuştur: ‘‘Herkes konuşma hakkı ve kurulda bir sandalye vermenin hata olduğu itirazı yapılabilir. Bunlar, topluluğun çiçeği olan en akıllılara ayrılmalıydı denilebilir. Fakat yine, burada da görülecektir ki, (Halkın) en aşağılık takımına bile konuşma hakkı tanımakla, bilgece bir düşünceye göre hareket edilmiştir: çünkü yalnız daha iyi kişiler konuşabilse de ya da kurulda yer alabilse, nimetler de bunların benzerlerine dağıtılır, avama ise nimetlerin tersine düşerdi.’’¹⁷ Atina’da her yurttaş görüşlerini açıkça ifade edebilmiştir. Yurttaşların düşünce ve kanaatlerini oluşturabilmesi için, farklı görüşleri öğrenebilecekleri kamusal alanlar oluşturulmuştur. Buna ilişkin en iyi örnek ise *tiyatrosu* idi.

19. yy. filozoflarından, J.S. Mill ‘‘Özgürlük Üstüne’’ isimli eserinde ifade özgürlüğünü şu şekilde tanımlamaktadır; ‘‘öncelikle hiç kimsenin fikirlerine değiştirilemez doğrular olarak bakılmaması gerekmektedir. Dolayısıyla bireylerce, karşısındakilerin sahip olduğu fikirlerin de doğruluk payının olabileceğini sürekli olarak dikkate alınmalıdır. Birey, karşısında bulunan başka bir bireyin fikrinin yanlış olduğunu düşünmüş olsa dahi, onun kendisini ifade etmesine müsaade etmelidir. Karşısındaki kimsenin ifadelerinin yanlışlığına inansa da bir yerde bu yanlışlarla kendisinin doğrularının çakışması ihtimali bulunmaktadır. Böylece kişilerin eksikliklerinin tamamlanması mümkün olabilecektir. Bunun sonucunda tam bir hakikatin zuhur etmesine olanak sağlanmış olacaktır. Kaldı ki hakikate ulaşmak oldukça meşakkatlidir. Bunun yanı sıra herkesin doğru olarak baktığı fikirler karşısında tam tersi görüşlerin savunulmasına fırsat sunulmalıdır. Zira,

---

¹⁷ Yaşlı Oligark 1969, s.9. Demokrasiyi yeren ve Atinalıların Anayasası başlığını taşıyan bu metin Ksenophon’un eserleri arasında bulunmuşsa da, ona ait olmadığı kesindir. O nedenle asıl kimliği bilinmeyen yazara *Yaşlı Oligark* denmiştir.

doğru olarak belirlenen bir Őeyin herkesin kabul ettiği bir Őey olması karŐısında irdelenmeksizin, gerçekteki nedenlerinin araŐtırılmaksızın kabul edilmiŐ olması muhtemeldir. Neticede, dűŐüncelerin birbirleriyle çatıŐma yaŐamadıđı, fikir karmaŐası bulunmadığı hallerde doğru olarak kabul edilmelerine karŐın zaman geçtikçe bireyler üzerindeki etkileri kaybolacaktır. Bu nedenle dűŐüncelerin yahut fikirlerin uzun tartıŐmaların neticesinde kabul edilmeleri gerekmektedir”¹⁸.

Mill, bireyleri geliŐmeyen toplumların bir medeniyet inŐa edemeyeceğini ifade etmektedir. Bireysel geliŐimin yolunun yalnızca özgürlükle olabileceğini de eklemektedir. Ona göre özgürlükle, kiŐisel geliŐimin sağlanabildiği kadar, kiŐisel mutluluğun da sağlanabilmesi mümkündür. Zira, özgürlük, bunlara olanak sağlayan temel bir güç olarak ele alınabilir. Bu açıdan, Mill, toplumsal mutluluğun, kiŐisel mutluluktan geçtiğini ifade etmektedir. Mill’e göre özgürlüğün, yalnızca yarar sağlayan değer olarak kabulü mümkün değildir. Yazara göre, dűŐünce ve ifade özgürlüğü günümüzde sonuçları kestirilemeyecek derecede faydalı bir özgürlüktür. Bu faydasının bugün için görülemese de, daha sonraki dönemlerde ortaya konulabilmesi mümkün olabilecektir¹⁹.

Orta Çağ Anayasacılığı incelendiğinde, bilindiği üzere sekizinci yüzyıldan itibaren ticaretin gerilemesi, pazarların ciddi anlamda zayıflamasıyla beraber büyük toprak mülkiyetine dayalı feodal bir üretim biçimine, üretim Őekillerine sahne olmuştur. Bu dönemde sadece ekonomi değer, kamusal otorite de bölünmüŐtur. Kilisenin gücü her yalnızca mali, idari ve yargısal olarak değer ilahi bir güç olmuştur. Bu da Şu hususu doğurmaktadır ki, Őehir ve kırsal bölgede sınıf çatıŐmaları artmıŐtır.²⁰

---

¹⁸Mill, J. S., “*Hürriyet Üstüne*”. Çeviri: M. Osman Dostel, sadeleştirme, Ömer Çaha, Ankara, 2004, s. 62-63.

¹⁹Mill, “*Hürriyet Üstüne*” s. 22.

²⁰Çebi, Sezgin Seymen, *Anayasalcılık ve Politik Olan*, s. 106-107.

İfade özgürlüğünün temellerinin 1500’lü yıllardaki Reform hareketlerine kadar gittiği de belirtilebilir. Protestanlarca bu dönemde Kiliseye ve Katolikliğe önemli itirazlarda bulunmuş ve bu inanca sahip olan kişiler Reformasyon hareketine öncülük etmişlerdir. Diğer bir deyişle, ifade özgürlüğünün Protestan hareketlerle beraber ortaya çıktığı ifade edilebilir. Düşünce ve inanç özgürlüğü şeklinde ifade edilen bu özgürlük modern dünyanın elde ettiği özgürlüğü simgesidir. İfade özgürlüğünün inanç özgürlüğüyle çok yakın ilişkisinin bulunmasına karşın hukuksal olarak 1689’da ortaya çıkmıştır. Bu yıl İngiltere’de gerçekleşen Görkemli Devrim (The Glorious Revolution) sonucu Haklar Bildirgesi’ nin (Bill of Rights) yayınlanmasıyla hukuki bir metin olarak kendisini göstermiştir²¹

Modern zamanların en önde gelen fikri öncüleri arasında yer alan İngiliz Filozof John Locke ‘tur. Locke’un basılı ilk eseri olan Hoşgörü Üstüne Bir Mektup incelendiğinde de dinsel hoşgörüsüzlük vurgulanmaktadır. Bu eserde bahsedilen özgürlük şüphesiz ki din özgürlüğüdür. Devlet, bireyin inandığı gibi yaşamasına müdahale edemez; müdahale edilmesine de müsamaha gösteremez. Şöyle ki vatandaşlarının dinlerinin gereklerini yerine getirmelerini, dinin kendilerine emrettiği gibi ibadet etmelerini engelleyemez. Devletin varlık nedeni, engellemek değil, aksine, vatandaşların inandıkları gibi yaşamalarını kolaylaştırmaktır.²²

Batı toplumlarında ifade özgürlüğü, kilise ve devletin mücadelesinde oldukça merkezi bir yere sahip olmuştur. Orta Çağ’da oligarşik ve teokratik hükümetler birlikte hüküm sürmüştür. İki kılıç kuramı uyarınca dünyevi ve uhrevi iktidarın kimin elinde olduğu, uhrevi iktidarın mı dünyevi iktidara bağlı olacağı yoksa bunun tersinin mi söz konusu olacağı hususu orta çağ politik tartışmalarının

---

²¹Akgül, M. E. “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci. ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle. İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”. AÜHFD, 61(1), 1-42, 2012, s. 4.

²² Locke John, ‘Hoşgörü Üstüne Bir Mektup ‘ s.15-19.

ana konusu olmuştur.²³ Ancak, ifade özgürlüğünün batıda bu tarihe kadar çekilebilmesi karşısında bunun yalnızca bir tohum olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bu dönemde yalnızca ifade özgürlüğü fikirlerinin ortaya çıktığı; fakat özellikle Kilise karşısında çok fazla ifade edilemediği görülmektedir. Orta çağ merkezi iktidarın zayıf olduğu, parçalı, dağınık, ademi merkezîyetçi bir politika iktidar yapılanması istenmektedir. Bu nedenle politik iktidarın kaynağının tanrısal oluşu bu dönemde kiliseye büyük bir güç atfetmektedir.

Erken modern zamanlarda kilisede merkezden güçlenen mutlak devlet arasındaki iktidar mücadelesi sertleşmiş ve bu iktidar mücadelesinden merkezi ordu ve bürokrasi ile güçlenen Kral galip çıkmıştır. Kral'a mutlak itaat gösterildiğinde siyasi, toplumsal ve iktisadi istikrarın sağlanabilmesi mümkün görülürdü. Dindarların mutlak itaati zorunluydu. Çünkü bu şekilde günahlarından arınmaları sağlanabilirdi. Dindarların haricindekiler bakımından itaatin dini buyruklardan kaynaklanmadığı ve güncel bir gereklilik olduğu ifade edilirdi. Yoksa açlığın, hastalıkların, savaşların zuhur ederek toplumsal kargaşaların yaşanabilmesi kaçınılmaz olabilirdi. Dolayısıyla erken modern mutlak dönemde ifade özgürlüğünün Kral'ın tam egemenliği altında olduğu belirtilebilir²⁴.

Mutlak Devlet dönemi egemenlik anlayışının Tanrı'dan Kral'a geçtiği dönemdir. XVIII'yy.'de ki düşünsel ve politik gelişmelerde Jean Jacques Rousseau, "Toplum Sözleşmesi" adlı eseriyle Fransız Devrimi'nin ilham kaynağı olmuştur. Tüm bu gelişmeler ifade özgürlüğüne ilişkin tartışmalarda da bir

---

²³İki Kılıç Kuramı; bu görüşe göre, hem tinsel hem de seküler iktidar, insan hayatı için özsel niteliğe sahiptir; fakat bu ikisi tek bir kişide birleştirilebilir. Dünyevi otorite ve ilahi otorite olarak iki ayrı kılıç, iki ayrı güç olarak tanımlanabilir. Kılıçlardan biri ruhları terbiye edecek, diğeri ise ruhların güvenliğini sağlayacaktır. Katolik kilisesine güç ve iktidar sembolü verilmiş olarak da düşünülebilir. İlahi otorite kilise, dünyevi otorite ise devlet örgütlenmesi diyebiliriz.

²⁴Trager, Robert ve Dickerson, Donna. "Yirmibirinci Yüzyılda İfade Hürriyeti", Çev: Nuri Yurdusev, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu., 2003, s. 44.

şekillenme yaşanmasına sebep olmuştur. Artık politik ifadeler kiliseye değil, devlete karşı yapılmaktadır. İfade özgürlüğünün muhatabı ve rengi değişmiştir.

Fransız Devrimi'nde yasa kavramına yer verilmiştir. Daha doğrusu, yasa kavramıyla Rousseau anlayışıyla genel iradenin egemenliğinin sağlanabilmesi mümkündür. Böylelikle bu dönemde bireysel özgürlükler kapsamında önemli adımların atıldığı görülmektedir. Kanun karşısında bireylerin eşitliği sayesinde, yöneticiler yani egemenlik yetkilerini kullanan otorite karşısında bireylerin özgürlükleri gerçekleşebilmektedir. Hukuk devletinin kendine yaraşır pozisyona sahip olması da bu şekilde temin edilebilecektir. Devletin sınırlarının eşitlik ve özgürlük kavramlarıyla birlikte çizilmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. 1789 tarihli “*Fransız Yurttaş Hakları Bildirgesi*” md. 16’ya göre özgürlükler anayasal devletin ve kuvvetler ayrılığının sağlanmasıyla korumaya alınabilmektedir. Bu bağlamda, demokratik yapıyı teşkil edebilmek bakımından bunun bir zorunluluk olduğu ifade edilmektedir²⁵.

Günümüzde demokratik devletlerce insan haklarının meşru sayıldığı görülmektedir. Devlet düzeyindeki bahse konu gelişmelerin yanı sıra insan hakları kavramı da genişlemiştir. Bilhassa 2. Dünya Savaşının ardından faşist yönetimlerce yaratılan yaralar sarılmaya ve acılar daha fazla dindirilmeye çalışılmıştır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için öncelikle insan hakları alanında düzenlemelere yer verilmiştir. Bu alanda özellikle düşünce özgürlüğü, demokratik devletlerde tüm insanların sahip olduğu müşterek değerlerden birisi sayılmıştır. Böylece, önceki dönemlerde insana “susma hakkının” dahi verilmediği bir durumdan, insan haklarına evrensellik özelliğinin kazandırıldığı duruma dönüşüm sağlanmıştır. Birleşmiş Milletlerce (BM) kabul edilen 1948 tarihli Evrensel Bildirge (İHEB) md. 18 ve 19.’da tüm bireylerin düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün bulunduğu ve düşüncesini ifade edebilmesi özgürlüklerinin olduğu belirtilmektedir²⁶.

---

²⁵ Baloğlu, Ç. “İfade Özgürlüğü” s.14.

²⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, Erişim Zamanı, 29.12.2021.

Daha sonra 1950 yılında ifade özgürlüğüne ilişkin en önemli gelişme AİHS ile olmuştur. Sözleşmenin 9. maddesine göre herkesin din yahut inançlarını belirtme özgürlüğü bulunmaktadır. 10. maddede düşüncenin ifade edilebilme özgürlüğünün sözleşmede belirtilen hallerde kısıtlanabileceğinden ve yaptırım uygulanabileceğinden bahsedilmektedir²⁷. Böylelikle yıkıcı eylemler karşısında mevcut düzenin korunmasına yönelik koruma sağlanmaya çalışılmaktadır²⁸.

1.1.3.3. İfade Özgürlüğünün Önemi

İfadenin özgür kılınması salt bireyler için değil, topluma bakan yönüyle değişik fikirleri ve düşünceleri yaymakla söylemlerde değişikliğe yol açması bakımından da önemli bir yere sahiptir. Bu özgürlük, demokrasilerde vazgeçilemeyecek kurucu unsurlardan birisi olarak kabul edilmektedir. İfade özgürlüğü toplumda kanaatlerin oluşması ve kamusal otoriteler karşısında eleştirel yaklaşımların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Böylece idarecilerin eylemleri yahut işlemleri nedeniyle denetlenebilmesi sonucunu doğurmaktadır. Diğer bir deyişle, bireylerin mutluluğu adına mevcut olan kamusal otoritenin hatalarını azaltmasına etki etmektedir. Fikirler ve kanaatler özgür bir şekilde ifade edilemediğinde toplumlarda devletin organlarıncaya yapılan işlemler nedeniyle kamusal yararın gerçekleşip gerçekleşmediği, otorite tarafından yapılan işlemlerin kamunun yararıyla uyumlu olup olmadığı yeterli ölçüde denetlenmemektedir²⁹.

Herkes ifade özgürlüğü hakkında sahiptir. Bu hak kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlarla kısıtlanmaksızın, bir görüşe sahip olma, haber ve fikirleri elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğüne de içerir. Bu madde Devlet'in radyo yayıncılığını, televizyon ve sinema işletmeciliğini izne bağlamasına engel değildir. Özgürlükler kullanılırken ödev ve sorumluluklar

---

²⁷ http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/AIHS_tr.pdf, Erişim Zamanı, 30.12.2021.

²⁸ Aliefendioğlu, Y. “*Bir Temel İnsan Hakkı: Düşünce Özgürlüğü*”. Yeni Türkiye Dergisi. 4, 2 (22), 1998, s. 804.

²⁹ Erdoğan, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif Liberal Düşünce” s. 11.

içerisinde hareket edilmesi gerektiğinden, ulusal güvenlik, ÷lke bütünlüğü veya kamu güvenliğı, suçun veya düzensizliğın önlenmesi, genel sağılık ve genel ahlakın korunması, başkalarının şeref ve haklarının korunması, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi, yargı organının otorite ve tarafsızlığının korunması amacıyla, hukuken öngör÷len ve demokratik toplumda gerekli olan formalitelere, yasaklara, şartlara ve yaptırımlara tabi tutulabilir.³⁰

Diğere taraftan ifade özgürlüğünün bir ‘negatif özgürlük’ bir de ‘pozitif özgürlük’ yanı bulunmaktadır. Negatif özgürlükler ifade özgürlüğüne dışarıdan müdahale olmaksızın onun en geniş şekilde kullanılmasına imkân tanımaktadır. Pozitif ifade özgürlüğü ise ifade edilen düşünce ile insanları, toplumları, kurumları, kuralları, değerleri, inançları değıştirebilme imkân ve potansiyeli ifade etmektedir. Isaiah Berlin’in bu konudaki düşüncesine bakıldığında ise; özgürlüğün negatif ve pozitif yorumlarını birbirinden ayırt eder. Ona göre negatif özgürlük engellenmeden eylemde bulunma ihtimali, pozitif özgürlük ise kişinin kendi iradesi ya da benliğı üzerinde kurduğı hakimiyettir. Berlin için özgürlüğün negatif karakteri pozitif olana göre daha önemlidir. Kadim anlayışa karşı modernlerin özgürlük yorumunu da karakterize eden negatif özgürlük otoriteyi engeller ve kişisel seçimi kolaylaştırır. Pozitif özgürlük ise otorite yaratan karakteriyle totaliter akımlar tarafından kullanılmaya daha müsaittir.

İfade özgürlüğü, politikacıların hesap verebilmesinin teminatı ve onlara bu sorumluluğun yüklenmesinin nedenlerinden birisidir. Bu özgürlüğün kullanılmasıyla politikacıların hesap verebilirliğı mümkün kılınmakta, seçimler yahut referandumlar doğrudan gör÷lmektedir. Diğere taraftan sivil toplum kuruluşlarınca yahut medya aracılığıyla dolaylı şekilde idarenin denetlenmesi ve hesap verebilirliğı mümkün olmaktadır. Bu anlamıyla ifade özgürlüğünün önemi hesap sorulabilirliğın sağlanmasında yatmaktadır. İfadenin özgür olmadığı yahut kısıtlandığı toplumlarda idareciler hesap vermek istemeyecektir. Diğere taraftan bu

---

³⁰ Şirin, T. ‘Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili’, s.14.

toplumlarda idarecilerden hesap sorma cesaretine sahip olacak kişi yahut oluşumların türemesine engel olunacaktır³¹.

Yöneticilerden hesap sorulabilmesi yahut onlara eleştiriler yöneltilebilmesi sadece ifade özgürlüğüyle mümkün kılınabilmektedir. Bu özgürlük nedeniyle meşru bir muhalefetin oluşumu sağlanabilecektir. İktidar karşısında alternatif oluşumların meydana gelebilmesinin önü açılacaktır. Böylece kendisi karşısında bir alternatifinin olduğunun farkında bulunan yönetimin kendisini yenileme gayretine gireceğini söylemek mümkündür³².

Montesquieu insanın dinamik, yaratıcı ve erdemli bir varlık olduğunu belirtmektedir. Ona göre insanın bu özelliklerini gösterebilmesi onun özgür olduğu bir ortamda bulunmasını gerekli kılmaktadır³³. Yazara göre toplumun özgür olmaması karşısında kuşkunun, korkunun, belirsizliğin ve uyuşukluğun ortaya çıkması kaçınılmazdır³⁴. Buna göre, insanın herhangi bir ürünü yaratabilmesi için onun özgür bir ortamda bulunması gerekmektedir. Bu özgürlüğün yalnızca devletin egemen olması biçiminde anlaşılması lazımdır. Gerek dış devletler gerekse de kendi toplumu karşısında bireyin özgürlüğünün sağlanmasına gereksinim bulunmaktadır. Özgür bireyler sayesinde gelişimin sağlanabilmesi mümkündür. Kişilerin düşüncelerini açıklayamadığı zaman üretebilmelerine olanak bulunmamaktadır. Üretime geçmeyen bireyin de düşünmeyi bırakması kaçınılmazdır.

---

³¹Taner, Ahmet, Sayıştay Dergisi, Sy:85 Nisan-Haziran, 2002, s. 32.

³² Erdoğan, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif Liberal Düşünce”,s.12.

³³ Çakmak, . “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Kararlarına Göre İfade Özgürlüğünün Sınırlanması” s. 1069.

³⁴ Kavra, Erol. “Montesquieu ve de Tocqueville’e Göre Demokrasi. ve Temel Güvenceleri”. Amme İdaresi Dergisi. 1989, 22(3), s. 83.

1.1.3.4.1. Siyasi İfadeler

Modern demokratik toplumlarda temel siyaset bakımından vazgeçilemeyen iki temel hak ve özgürlük bulunmaktadır. Bunlar siyaset konusunda tartışılabilir özgürlüğü ile serbest seçim hakkıdır. Demokrasinin sağlıklı işlemesi, iktidarın yalnızca yatay hesap verme vasıtalarıyla denetlenmesinden ibaret olmamaktadır. Diğer bir deyişle yasama ve yargı mekanizmalarının yanı sıra halkın kendisini denetlemesi de demokrasi kültürünün yerleşmesi bakımından önem arz etmektedir³⁵.

Halk, demokratik devletlerde en üst otoritedir. İktidarı paylaşanlar egemenlik yetkilerini halkın namına kullanmaktadır. Halk siyasi tercihlerini alternatifleri arasından tercih ederek belirlemektedir. Herhangi bir fikri halka sağlama ödevi devletin yükümlülüğünde bulunmaktadır. Son kararın halk tarafından verileceği fikrinin kabul görmesi karşısında siyasi oluşumlardan halkın haberdar olmasının önüne kimsenin engel koymaya hakkı bulunmamaktadır³⁶.

Seçimler modern devlet ve temsili demokrasi anlayışının vazgeçilemeyecek unsurları arasında yer almaktadır. Seçimlerin özgürce, adilane yapılması ve denetlenebilmesinin yanı sıra siyasi partilere yahut adaylarına devletin organlarınca eşitlik prensibiyle yaklaşması gerekmektedir. Seçmenin, dolayısıyla halkın seçimlerin özgürce yapılması yoluyla iktidar denetlenebilmekte, halk beğenmediği temsilcileri görevlerinden uzaklaştırabilmektedir. Seçimlerde vazgeçilemeyen unsurlardan birisi de iktidar karşısında alternatif teşkil eden bir muhalefetin yer almasıdır. Bunun sağlanmasıyla sistem sağlıklı bir şekilde işleyebilecektir.

Günümüzde bir ülkede yalnızca seçimlerin yapılıyor olması o ülkeyi demokratik bir ülke yapmamaktadır. Seçimler, demokratik yönetimin sağlanması konusunda ilk şarttır; ancak tek şart değildir. Seçimler vasıtasıyla iktidarın kimin elinde olacağı belirlenebilse de yetkinin kullanımı, denge fren mekanizmalarının

---

³⁵Alpkaya, Gökçen. “İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye”. İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 23.

³⁶Alpkaya, “İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye”. İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.23.

sağlanmasıyla yanında bazı hukuki normların sınırlarında kalmak kaydıyla iktidarın siyaset programını uygulamasının sağlanması açısından da seçimler önem arz etmektedir.

AİHS ile kurulması amaçlanan demokrasi anlayışının çoğulcu yapısı bulunmaktadır. AİHM'nin çoğu içtihadında demokrasi Avrupa kamu düzeninin esas özellikleri arasında sayılmıştır. Mahkeme, çoğulculuk bulunmaksızın demokrasinin de olamayacağını belirtmiştir. Çoğulculuk için ilk şart, düşüncenin açıklanması özgürlüğüdür. Düşünceler arası farklılıklar temin edilmedikçe, çoğulculuğun da ortaya çıkarılabilesine olanak bulunmamaktadır³⁷.

Çoğulculuk olmadığında siyasi ifadelerin özgür olmasından da söz edilemeyecektir. Bu özgürlüğün sadece çoğulcu, politik alternatifin özgürce bulunduğu toplumlarda oluşması mümkün olmaktadır. Çoğulculuk, siyasi sistemler kurulduğunda ve işleyişlerinde muhalif seslerin bulunması ve nitelikleriyle yakından ilişkilidir. Zira, muhalefet, iktidarın sahiplerinin haricinde değişik ifadeler ortaya koyma olanağının somutlaşması anlamına gelmektedir. Farklılığın olmadığında çoğulculuğun olabilmesine olanak bulunmamaktadır. Muhalefet bulunduğu çoğulculuk var olacak, çoğulculuk olduğunda seçimler ve siyasi sistem demokratik özelliğine kavuşacaktır. Öte yandan ifade özgürlüğü çoğulculuğun bir gereği ve onsuz olmaz şartı olan çoğunluk karşısında azınlığın hak ve özgürlüklerinin korunmasının da en temel şartı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, devletin düzeninin meşruluğunun sağlanabilmesi için zorunluluk arz etmektedir³⁸.

---

³⁷ Özalp, s. 7.

Çoğulcu demokrasi nispi demokrasi de denilebilir. Azınlıkta hakların kabul edilmesi gerektiğini savunan ve elbette bir gün azınlığın çoğunluk olabileme hakkının verilmesi gerektiğini savunan demokrasi anlayışıdır. Azınlıkta olanların düşüncelerini serbestçe söyleyebilmesi çoğulcu demokrasi için şarttır. Çoğunlukçu demokrasi ise; çoğunluğun kararlarının uygulandığı ve mutlak demokrasidir. Çoğunlukçu demokraside çoğunluğun aldığı kararlar sınırsızdır. İki görüş birbirinden oldukça farklı olup uygulamada da karşı taraflarda bulunmaktadır.

³⁸Koçak, Mustafa. "Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri" Anayasa Yargısı 23, 2006, s. 119.

1.1.3.4.2. Sanatsal İfadeler

İfadelerin yazılı yahut sözlü kelimelerden ibaret olmak zorunluluğun bulunmadığı kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, sessiz düşüncelerin ve belirli sembollerin ifade biçimi olarak kabulü mümkündür. Bunlar da ifade özgürlüğüne ilişkin korumadan yararlanabilmektedir. Bu açıklamaların resim, müzik, dans, karikatür, tiyatro, sinema ve benzeri sanatsal eserler bakımından da geçerlilikleri bulunmaktadır³⁹.

Sanat, insanlık tarihinin başlangıcından beri yaşamın kumaşında. Bazen haz vererek, bazen kızdırarak, kimi zaman sorgulayarak, rahatsız ederek, şaşırtarak veya kışkırtarak ama hep insanla iç içe. İnsanın diğer canlılar arasındaki özel yerinin, insanın değerinin bir görünümü. Onunla özgürce uğraşabilmek de bu değerlerin bir gereği. Hukukçuya düşen, sanatın ihtiyaç duyduğu bu özgürlüğün onun özgün niteliklerini göz ardı etmeden nasıl güvence altına alınabileceği üzerine düşünmek gerekir.⁴⁰

Sanatsal ifade özgürlüğü konusundaki içtihadı birikim zayıftır. Oysa sanat, toplumun ve hukukun önünden gider. Dolayısıyla bu alanda genişleyen takdir marjının daralması gerekir. Bu alandaki güncel sorunlardan birini oluşturan ‘‘uyuşturucuyu özendirme suçu’’ vb. türden özellikle rap sanatçılarına uygulanan suçların, marihuana gibi evrensel olarak yasak olmayan ve sentetik nitelik taşımayan uyuşturucular için statik biçimde uygulama bulmaması bunların rap ve rock gibi müzik dallarının kendine özgü niteliğinin bir parçası olduğu değerlendirilmelidir.⁴¹

Fakat, kimi hallerde sanatsal ifadelerin bu kapsamda korunmayacaklarını söylemek de mümkündür. ABD’ de bir eyalette ahlak dışı hareketlere yasak

---

³⁹Zwaak, Leo, Karagöz, Kasım, Şahin, Kemal, Tümay, Murat. “*Yargıda İfade Özgürlüğüne Yönelik Farkındalığın Artırılması Projesi İfade Özgürlüğü Ders Kitabı*”. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2013, s. 45.

⁴⁰ Akgün, Polat Deniz, ‘‘Sanat Özgürlüğü’’. Oniki Levha Yayınları, 2020.

⁴¹ Şirin, T. ‘‘Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili’’, s.526.

getirilmiştir. Eyalet tarafından çıkarılan yasa bir kısım dansçıların üstsüz bir şekilde dans ettiği gece kulübü aleyhinde uygulanmıştır. Daha sonra kulübün sahibi ve dansçılar tarafından üstsüz şekilde yapılan dansın ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği öne sürülmüştür⁴².

Dosya bunun ardından ABD Yüksek Mahkeme'sinin önüne gitmiştir. Yüksek Mahkemece, yayınlanmak amaçlı gerçekleştirilen bu dans, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmiştir. Mahkemece, seyircilere iletilen temada, erotik ve şehvet unsurlarının bulunduğu belirlenmiştir. Böylece fikirleri iletmekle hisleri iletmek yahut sanatın “yüksek ahlaklı” yanıyla “adi ahlaksız” yanı bakımından ayrıma gidilmemiştir. Kararda sanatsal değerinin bulunmaması ve fikir ve duyguları iletmeye gerçek dans tarzından farklılık içermesi karşısında bu tür dansın iletişim sağladığı belirtilmiştir⁴³.

Öte taraftan ABD Yüksek Mahkemesi açıkça çıplaklığın yasaklandığı eyalet yasasının iptaline gitmeyerek, eyaletin düzeni ve ahlakı koruma amacıyla hareket ettiğini ifade etmiştir. Gerçekte, eyaletin yasakladığı konu dansın çıplak olarak gerçekleştirilmesi olmadığından, yasanın ifadeyi sınırlandırma amacı bulunmamaktadır. Bu kapsamda bir ifade şekline yasaklama getirilmesine ihtiyaç duyulmamıştır⁴⁴.

AİHM kararları doğrultusunda da örnek vermek gerekirse; Handyside/Birleşik Krallık davası incelendiğinde sözleşmecî devletlerin ahlaki gereklere bakışının özellikle günümüzde zamana ve yere göre değiştiğini ve ulusal makamların, ahlaki gereklerin kapsamı konusunda, uluslararası yargıçtan genellikle daha elverişli durumda olduklarının belirtildiği görülmektedir.

---

⁴²Trager ve Dickerson, s. 26.

⁴³Sadurski, Wajelech. “*İfade Özgürlüğü ve Sınırları*”, Çev: M. Bahattin Sevilmişoğlu, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2002, s. 31.

⁴⁴Trager ve Dickerson, s. 26.

1.1.3.4.3. Ticari İfadeler

Ticari faaliyetleri ilişkin ifade özgürlüğü iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirildiği esnada, bilgiyi yayma, fikirleri ifade etme yahut görüntüleri yayma ve karşılığında benzeri bilgilerin alınması hakkı şeklinde tanımlanmaktadır. Ticari ifadeler ilk olarak bireylerin ve ticaret kurumlarının iktisadi çıkarlarının gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Mal yahut hizmetlerin nitelikleriyle alakalı tüketicileri aydınlatmanın vasıtası olarak ticari reklamların bu tür ifadelerden olduğu belirtilebilir.

AİHM'nin içtihatları incelendiğinde, ticari ifadelerin politik yahut sanatsal ifadeler karşısında daha az güvenceye alındığı söylenebilir⁴⁵. Ticari ifadeler konusundaki sınırlandırmalar kimi yazarlarca eleştirilmektedir. Gray, ticari ifade özgürlüğünün sınırlanmasının otoriter sansür niteliğinde bulunduğunu belirtmektedir. Yazar, reklamların gerçekte tüketiciler tarafından tercihte bulunmak üzere getirilen araçlar olduğunu belirtmektedir. Bunlar üzerinde konular tahditler tüketicilerin tercihlerinin sınırlanması sayılmalı ve piyasada verimlilik esasıyla işleyen sistemin engellendiği kabul edilmelidir⁴⁶.

AYM, bireylere yönelik olarak kamusal sağlığı etkileyebilecek hususlarda yapılan tanıtımların, piyasa oluşturması ve sağlık konularındaki tercihleri hatalı yönlendirebilmesi nedeniyle engellenebileceğini ve bunun ifade özgürlüğünün ihlali olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir⁴⁷. Burada ABD'de Yüksek Mahkemesinin Vatandaşlar Birliği V. Federal seçim Komisyonu (2010) davasında verdiği karardan da bahsedeceğiz. Bu kararda Yüksek Mahkeme kendi kampanyaları dışında destek vermek için oluşturulan siyasi eylem komitelerine şirketlerce katkıda bulunulmasını yasaklayan yasayı Anayasa'ya aykırı bulmuştur.

---

⁴⁵Karan, Ulaş. "İfade Özgürlüğü". Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi: 2, Ankara, 2018, s. 20.

⁴⁶Gray, John. "Reklam Yasakları ve İfade Özgürlüğü". (Çeviren: Ataç Ünlü). Ankara, 1997, s. 4- 8.

⁴⁷ Karan, "İfade Özgürlüğü". Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi: 2, Ankara, 2018, s. 21.

Bu karar ifade özgürlüğüne ilişkin neoliberal değerlerin bariz etkisini göstermektedir. Çoğunluk görüşünü yazan yargıç Kennedy ifadenin tanımını şu şekilde açıklamıştır. İfadenin sermaye gibi olduğunu ve herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın fikir piyasasında dolaşması gerektiğini beyan etmiştir. Burada söz konusu olan ifade özgürlüğünün sermaye ve piyasa gibi ticari faaliyetlere ilişkin terminoloji ile ortaya konur hale gelmesi, ifade özgürlüğünün neoliberal ticarileşmesidir diyebiliriz.

1.1.3.4.4. Nefret İçeren İfadeler

Nefret söylemine ilişkin birbirinden farklı tanımlar bulunmaktadır. Bunlardan hangisinin bu kavramı tanımlayacağı hususunda bir birlik bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra kavramın kapsamının belirlenmesi noktasında bir belirsizliğin bulunduğunu söylemek mümkündür. Nefret söyleminin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince yapılmış bir tanımı bulunmaktadır. Komitenin tavsiye kararında bu söylem; “*yabancılara karşı düşmanlık, ırkçılık, Yahudilere düşmanlık ve hoşgörüsüz olma temeline dayanan öteki nefret şekillerini yayan, teşvikte bulunan yahut haklılığını duyuran tüm ifade biçimleri*” şeklinde belirtilmektedir⁴⁸.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK.)⁴⁹ 122 maddesi ile ceza hukuku literatürümüze ayrımcılık suçu girmiştir. 6529 sayılı Kanun ile önemli bir değişikliğe uğrayarak madde başlığı nefret ve ayrımcılık olarak değişmiştir. Yalnızca ismi değil madde içeriğinde de değişiklik yapılmıştır. Yapılan eylemler yalnızca kişiye değil, topluma da yapılmış olarak kabul edilir. Yani eylem yalnızca kişi için değil, genel topluluk için tehlike oluşturmaktadır. Uluslararası yapılan çalışmaların yanı sıra ülkeler de kendi iç hukuklarında düzenlemeler yapmaktadır. Komitenin belirttiği tanımda her türlü hoşgörüsüzlüğün esas olduğu ifadelerin

---

⁴⁸Ulusoy, Sümeyye. “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü*”. Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, C.2, S.2, 2019, s. 119-153, s. 134.

⁴⁹ 12/10/2004 tarih. ve25611 sayılı R.G. ile yayınlanmıştır.

nefret söylemi teşkil edeceği belirtilmektedir. Bu ifade sınırlandırıldığında ifade özgürlüğüne aykırı davranılmış olmayacaktır⁵⁰.

Nefret söylemleri üç unsuru barındırmaktadır⁵¹. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Bu söylemler belli özelliklerinden dolayı bir kimse yahut gruba ilişkin olmalıdır.
- Kişinin yahut grubun sahip bulunduğu özelliklerin olumsuz nitelendirilmesi gerekmektedir.
- Olumsuz olduğu belirtilebilen kişi yahut grubun varlığının hoş karşılanmaması gerekmektedir.

Nefret söylemlerinin somut şiddet unsuruna sahip bulunması gerekmemektedir. Diğer bir deyişle, yasa yapıcılar somut şiddeti arasalar dahi gerçekte soyut şiddetin de dikkate alınması gerekmektedir. Nefret söylemiyle hedefteki kişi yahut gruba reddedilmiş oldukları, toplumdaki öteki tarafla eşitlik içerisinde yaşam süremeyecekleri mesajı iletmeye çalışılmaktadır⁵². Buna göre soyut şiddetle işlenen suçlarda ortaya çıkan zarar görülmektedir. Bu zararın görülememesi nedeniyle telafisi de mümkün olmamaktadır. Telafisi yoluna gidilemediğinden zararların daha sonra büyük sorunlara yol açabileceği de ifade edilebilecektir.

Nefret suçları “failin din, dil, ırk, etkin köken, engelli olma, cinsiyet ve cinsel eğilime ilişkin sahip bulunduğu önyargıyla hareket etmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Fail, bu önyargısıyla bu özelliklerin birisine sahip bulunduğunu bildiği

---

⁵⁰Ulusoy, Sümeyye. “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü*”. Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, C.2, S.2, 2019, s. 119-153, s. 135.

⁵¹Demirbaş, Timur, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan, C. 19, Özel Sayı-2017, s. 2693-2701, s. 2697.

⁵²Türay, Aras, “*Nefret Söylemi Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*”, Ankara 2016, s. 45.

yahut varsayımda bulunduğu başka bir kimseye yönelik suçları bu kapsamda değerlendirilmektedir⁵³. Hırsızlık ve yağma vb. suçlar, yukarıda belirtilen özelliklere sahip kimselere yönelik önyargıyla işlendiğinde nefret suçu meydana gelmektedir.

İçinde bulunduğumuz dönemde, nefret suçları olduğu ifade edilen eylemlere engel olunmasına ilişkin girişimlere 1960'larda ABD'de rastlanmaktadır. Ancak ABD'de nefret suçu kategorisi yok. Militan demokrasi Avrupa'ya özgüdür. Ülkede, bilhassa Yahudiler ve Siyahilere yönelik saldırıların engellenebilmesi için bu girişimlerde bulunulmuştur. Fakat, bu kavramın, 1986'da New York'ta bazı beyaz gençlerin siyahilere ilişkin ırka dayalı saldırılarının basında yer almasıyla kullanıldığı bilinmektedir⁵⁴.

Nefret suçuna ilişkin tanımlar arasında sosyal bilimlerde en fazla benimsenen Herek 'in tanımıdır. Herek: *“bir kişinin bir azınlık grubuna dahil olması nedeniyle zarar verici ya da aşağılayıcı davranışlara veya sözlere maruz kalması olarak açıklanabilecek nefret suçunu; önyargıdan kaynaklı motivasyon ile gerçekleştirilen saldırı, cinayet, tecavüz ve mülke karşı suçlar ile birlikte şiddet tehdidi ve diğer türlü aşağılayıcı hareketler”* şeklinde bir tanım getirmiştir⁵⁵.

1.1.3.5. İfade Özgürlüğünün Niteliği

İnsan onurunun vazgeçilemez öğelerinden birisi ifade özgürlüğüdür⁵⁶. Bu özgürlüğe ilişkin dikkate alınan husus öncelikle bunun insan hakları teorisiyle birbirinden ayıramaz bir bütün oluşturması üzerine olmaktadır. Öncelikle insanın, yalnızca insan olmasından dolayı dokunulmayacak, vazgeçilemeyecek,

---

⁵³ Çolak Özlem, *“Eşcinsellere Yönelik Nefret Suçları ve Toplumun Bu Suçlar Kapsamında Faile ve Mağdura Yönelik Tutumları”*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 1.

⁵⁴ Çolak, *“Eşcinsellere Yönelik Nefret Suçları ve Toplumun Bu Suçlar Kapsamında Faile ve Mağdura Yönelik Tutumları”* s.3.

⁵⁵ Herek, G. M. *“Hate Crime Against Lesbians and Gay Men”*, American Psychologist, (1989), Vol. 44, s. 948-955

⁵⁶ Özgen, B. *“Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik”*, Çınar Yayın. 2. Bsk., İstanbul, 1995, s. 17.

devredilemeyecek, zamanaşımına uğrayamayacak haklarının olması onun en tabii doğasından ileri gelmektedir⁵⁷. İşte ifade özgürlüğünün de bu kategoride sayılabilecek haklardan olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, insanın sırf insan olmasından dolayı ifade özgürlüğünün bulunduğu söylenmelidir. Doğal hukuk okuluna mensup bu görüşteki yazarlar, ifade özgürlüğünün insanların maddi ve manevi varlıklarının bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Onlara göre ifade özgürlüğü tabii hukuk anlayışına dayanmaktadır⁵⁸.

İnsanın sahip olduğu özgürlükler arasında ifade özgürlüğünün farklı bir yeri bulunmaktadır. İfade özgürlüğü çok sayıda özgürlük ve hakkın dayanağını kendisinde bulduğu bir özgürlük niteliğine sahiptir. Bu kapsamda ifade özgürlüğünün, öteki özgürlükler açısından vazgeçilemeyecek bir ön koşul olarak kendisini gösterdiği ifade edilebilir. Çünkü bilim ve sanat özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi özgürlükler ifade özgürlüğüyle bağlantılı özgürlüklerdir. Diğer bir deyişle, bu özgürlük alanları ifade özgürlüğünün doğal bir uzantısı niteliğine sahiptir⁵⁹.

İnsan hakları, bireyin yalnızca insan olmasından dolayı sahip olduğu en tabii haklarıdır. Bu hakkın sahibi olabilmek için “*insan*” olmanın ötesinde başka bir şart öngörülmemiştir. Dolayısıyla insan hakları evrensel niteliğe sahip olup, nerede bulunursa bulunsun herkesin sahip olduğu haklar olarak kabul edilmektedir. İHEB md. 1’de insana özgü iki temel özellikten bahsedilmektedir. Bunlar insanın akıl ve vicdana sahip olmasıdır. İnsan bilinçli tercihlerde bulunur ve fiillerinin sorumluluğunu üstlenmektedir. İnsan ancak özgür olduğunda, engellenmediğinde ve gereken imkanlarla donatıldığında bütün bunları yapabilecektir⁶⁰.

---

⁵⁷ Coşkun, V. “*İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahli*”. Liberte Yayın., Düzenleyen: Duygu Gücük, Ankara, 2006, s. 3.

⁵⁸ Kamber, “İfade Özgürlüğü” s. 31.

⁵⁹ Dost, S. “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye*”. Süleyman Demirel Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. 7 (1), 2002, 17.

⁶⁰ Uygun, O. “*Türkiye’de İfade Özgürlüğü*”, Editörler: Taner Koçak-Taylan Doğan-Zeynep Kutluat. İkinci Basım. BGST Yayın. İstanbul, 2009, s.16.

İnsan hakkı kapsamında negatif statü haklarından olan ifade özgürlüğü günümüz çağdaş anayasaları ile uluslararası belgelerde yerini bulmaktadır. Bu kapsamda anayasalar ile insan hakları belgeleri kapsamında kişisel ve siyasi haklar sınıflandırmasında bulunmaktadır. Bu özelliği nedeniyle devlet ifade özgürlüğüne müdahalede bulunmama yükümlülüğüne sahiptir. Dolayısıyla bu özgürlük negatif niteliğe sahip özgürlükler arasında sayılmaktadır. Devletin, bu negatif yükümlülüğünden dolayı hakka dokunamaması ve başkalarının buna müdahalede bulunulmaması için gereken tedbirlere başvurması gerekecektir⁶¹.

Ancak yukarıda da belirtirildiği üzere ifade özgürlüğünün negatif özgürlük boyutunun yanında pozitif özgürlük boyutundan da söz edilmektedir. Buna göre ifade özgürlüğü devlet ve toplum tarafından mücadelede bulunulmaması gereken bir hal olmanın ötesinde yer alan bir özgürlük alanını içermektedir. Bu özgürlük alanı bireyin ifadesi ile içinde yaşadığı politik toplumun bireylerini, kurumlarını, değerlerini, inançlarını, toplumun ve devletin bizatihi kendisini değiştirebilme gücüne ilişkin de bir özgürlük biçimidir. Ancak günümüz de liberal demokrasilerinde ifade özgürlüğünün bu pozitif yönü görmezden gelinmekte, politik topluma yönelik gerçek alternatifleri içeren her türlü ifade biçimi en ulvi batı toplumlarında dahi zaman zaman kriminalleştirilmektedir.

Yukarıda sayılan unsurlardan birisinin zarar görmesi durumunda ifade özgürlüğünün var olduğundan bahsedilebilmesine olanak bulunmayacaktır. İfade özgürlüğünün temelinde üç unsurun bulunduğu bahsedilebilir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Birincisi düşünce yahut ifadelerin oluşma süreci olarak belirtilebilir. Bu süreçte haber alışverişinde bulunma özgürlüğü korumaya alınmakta olup, böylelikle kişilerin özgür bir şekilde bilgiler öğrenme ve fikirler edinebilmesi bakımından gerekli koşullara ihtiyaç bulunmaktadır.

---

⁶¹ Bıçak, V. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, LDT Dergisi, 6(24), 55-75. 2001, s. 75.

- İkinci unsurunu kanaat ve düşünce özgürlüğü oluşturmaktadır. Kişilerin haber alışverişinde bulunma özgürlükleri kapsamında edinmiş oldukları bilgiler ile özgür bir şekilde kanaatlere sahip olma haklarının bu unsurun içerisinde değerlendirilebileceği ifade edilebilir.
- İfade özgürlüğünün sonuncu unsurunu kişilerin özgürce edinmiş oldukları kanaat ve düşüncelerini açıklayabilme özgürlüğü oluşturmaktadır. Buna göre kişiler iletişime yarayan tüm araçlardan faydalanarak edinmiş oldukları fikir ve bilgileri özgür bir şekilde açıklayabilme haklarına sahip olmaktadırlar⁶².

Bu özgürlüklere ilerde AİHM kararları çerçevesinde değinilecektir.

---

⁶² Küçük, “İfade Hürriyetinin Unsurları”, s. 13-14.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI BELGELERDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2.1. Uluslararası Belgelerde İfade Özgürlüğü

Bireyin doğumundan itibaren özerk bir varlığa sahip olmasıyla, onuru arasında doğrudan bir münasebet bulunmaktadır. Bireylerin her birisine onurlu bir yaşam sürdürebilme olanağı ve koşullarını temin edilebilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bu durumda insan hakları kavramının karşımıza çıktığından bahsedilebilecektir. İnsan hakları kavramının ortaya çıkması ve yayılması oldukça uzun bir dönemde gerçekleşmiştir¹. İfade özgürlüğü de uluslararası alanda çeşitli belgelere yansımalarıyla insan haklarının gelişimine paralel olarak bireyin temel hakları arasında sayılmıştır.

Dünyanın farklı yerlerinde insan haklarının tanımı incelendiğinde göreceli bir kavramın bulunduğu söylenebilir. Dünya yüzeyinde varlıklarını sürdüren bireylerin aynı haklarla donatılmış olmaları, aynı olanak ve koşullarda yaşamlarını devam ettirebilmeleri için, bu hakların göreceli olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Böylelikle insan haklarının herkesçe kabullenilmesi, sınırlarının çizilmesi, evrensel hukuk kurallarına dayanan kurallar şekline gelmeleri mümkün olacaktır. Bu tanımlama yapılırken, bu hakların ihlali halinde tatbik edilecek yaptırımlarının da belirlenmesi zorunludur. Diğer bir deyişle, bu hakların koruma altına alınmış olmaları gerekmektedir.

2.1.1. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde İfade Özgürlüğü

İnsan haklarının evrensel olarak korunması ve denetlenmesinde BM sisteminin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Temel insan haklarından birisi sayılan

---

¹Helmons, S. M. “İnsan Hakları Alanında Yeni Gelişmeler”, Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, 2001, s. 155.

ifade özgürlüğünün korunmasına yönelik dayanaklarını İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden (İHEB) alan bazı uluslararası belgeler bulunmaktadır².

BM, 1939 yılında ortaya çıkan ve önemli oranda insanın yıkımıyla sonuçlanmış olan 2. Dünya savaşının sonrasında 1945 yılında kurulmuş bir uluslararası örgüttür. Örgüt kuruluşunda, savaşların bir daha yaşanmasının önüne geçilmesini, dünyada barışın ve güvenliğin hâkim olmasını, uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel iş birliğinin oluşturulması amacını taşımaktadır³.

BM, savaşta yaşanan acıların ve dramların insan haklarını esas alan sistemlerin ortaya çıkmasında, genel bir düşüncenin oluşmasında öncü olmuştur. Bundan dolayı insan haklarını uluslararası belgelere taşıyarak bu hakların korunmalarını sağlamak için 1948 tarihinde İHEB’i, kabul etmiştir⁴. İHEB’in kabulünün ardından insan haklarının evrenselleşmesinde bir zemin teşkil edildiği savunulmuştur⁵. İHEB’de en fazla dikkat çeken husus insan haklarını dünya çapında duyurması ve böylelikle daha sonraki etkin koruma mekanizmaları öngören belgelere öncülük yapmasıdır⁶.

İHEB’in kabulünün ardından temel insan haklarından birisi kabul edilen ifade özgürlüğünün ilk kez uluslararası alanda korunmaya alındığı söylenebilir. İHEB’in 19. maddesinde ifade özgürlüğüne yer verilmiştir. Düzenlemede herkesin düşüncelerini anlatma özgürlüğünün bulunduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda bireylerin düşünceleri nedeniyle rahatsızlığa uğramamaları, ülkesel sınırlar bulunmaksızın, bilgi ve düşüncelerin her türlü araştırılabilmesi, elde edilebilmesi ve yayılabilmesi haklarını içermektedir.

---

² Kamber, “İfade Özgürlüğü” s. 35.

³ Altınar, B. *Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği*. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 2014, ss. 1-9, s.2.

⁴Türküne, Mümtazer, “*Siyaset*”, Ankara, 2003, s. 688.

⁵ Civelek, Jale, “*Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış*”, Argumentum, Yıl.3, S. 25, 1992, s. 383.

⁶ Kalabalık, Halil, “*İnsan Hakları Hukuku*”, Seçkin Yay., Ankara, 2009, s.67.

İHEB 'de yer alan düzenlemede ifade özgürlüğünün kullanılması hususunda bir müdahaleden bahsedilemeyeceği, bilgi ve kanaatlere ulaşılabilmesinde serbestlik olacağı, ifadeye ilişkin özgürlüğün yayılmasında güvencenin sağlanacağı genel bir çerçeve ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, İHEB'in ifade özgürlüğüne yer veren maddesinin başka uluslararası belgeler bakımından da dayanak alınması nedeniyle düzenlemeye ilişkin sınırlandırma rejimine yer verilmemiştir. Fakat, İHEB'in 29/2. fıkrasında herkesin haklarını kullandığı ve hürriyetlerinden istifade ettiği sırada, başka kimselerin haklarını ve hürriyetlerini tanıma ve onlara saygıda bulunmasının gerektiği, demokratik bir toplumun genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gerekliliklerinin karşılanabilmesi için sadece kanunla öngörülen sınırlamaların bulunacağı hususuna yer verilmiştir. Böylelikle sınırlandırma rejimiyle ne kastedildiğine ilişkin genel bir çerçeveye yer verilmiştir.

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 19 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme, 41. madde dışında, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İnsan Hakları Komitesi'ne ilişkin 41. madde ise, 28 Mart 1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede yer alan temel husus insanlık onurunun, eşit ve vazgeçilmez haklarının yeryüzündeki özgürlük, adalet ve barışın temel alınarak insanın doğuştan sahip olduğu haklarıdır. Yaşadığımız toplumda diğer insanlara karşı sorumluluklarımızın bilincinde olmamız gerektiğini diğer bireylere karşı ödevlere haklara uyulması gerektiğinin farkında olunmasıdır.

İHEB'in yayımlanmasının ardından ifade özgürlüğünü somut bir forma dönüştürme ve düzenlemenin esas niteliklerinin belirlenebilmesi bakımından yeni bir belge ortaya konulmuştur. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS) BM tarafından 1966 yılında kabul edilmiş, daha sonra uluslararası alanda imzaya açılmıştır. Sözleşmeye ülkemizce 2000 yılında imza atılmış, 2003 tarihinde Resmi Gazete 'de ilanından sonra yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme'nin 19 ve 20. maddelerinde ifade özgürlüğü ele alınmıştır. MSHS'in 19. maddesinde “*Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir*” denilmektedir. Düzenlemenin ikinci fıkrasında ifade özgürlüğünün yalnızca hukuki olarak belirlenen ve aşağıda belirtilen nedenlerle gereklilik arz eden sınırlandırmalara tabi tutulabileceği öngörülmüştür. Buna göre;

- Başka bireylerin hak ve itibarına saygı,
- Ulusal güvenliğin yahut kamusal düzenin ya da sağlığın ve ahlakın korunmasına ilişkin düzenlemelerle güvenceye bağlanmıştır⁷.

Sözleşmede İHEB’de yer alan ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemelere açıklık getiren yukarıda belirtilen düzenlemeyle, toplumda bireylerin her birisine ilişkin hukuksal bir dayanak teşkil edeceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra bu hakkın, azınlık gruplarının aralarında olup olmadığına bakılmaksızın sağlanacağı belirtilmiştir⁸. Herhangi bir mekanla sınırlandırılmaksızın ifadeye farklı vasıtalarla ve farklı şekillerde ulaşılabileceğine, yayılabileceğine değinilmiştir. Böylelikle sınırlandırma rejimi ilkeleriyle anlaşılması gerekli hususa detaylarıyla yer verilmiştir⁹.

MSHS’in 20. maddesinde, ifade özgürlüğü ele alınmıştır. Düzenlemeye göre savaş propagandasını, ayrımcılığı, nefret ve kini yahut şiddeti körükleyen her

---

⁷ Ömer, Anayurt, “*Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*”, Seçkin Yay., Ankara: 2004, s.31

⁸ Uyar, Lema, Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2006, s. 63

⁹ Gülmez, Mesut, Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, TBB Yay., Ankara, 2004, s.20.

türden ırka yahut dine dayalı düşmanlıkların savunulması hukuken yasaklanabilecektir.

MSSH'de ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin rejimin İHEB'de genel çerçevesi çizilen rejime dayalı olduğu görülmektedir. Buna göre herkesin haklarını kullandığı ve hürriyetlerinden istifade ettiği sırada başka kimselerin haklarını ve hürriyetlerini tanınması ve onlara saygıda bulunması gerekmektedir. Demokratik bir toplumun genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gerekliliklerinin karşılanabilmesi için, sadece kanunla öngörülen sınırlamaların bulunacağı hususuna yer verilmiştir. Bunun yanı sıra BM sisteminde belirli standartların da geliştirildiğini söylemek mümkündür. Zira, uluslararası hukuktan kaynaklanan gerekliliklere göre haklı bir sebebe, başka bireylerin çıkarları ile meşru kamusal çıkarları zarara uğratma risklerine ve şok edici yahut rahatsızlık veren ifadelerin kullanılmasına dayalı olarak standart sınırlandırmalarda bulunulabilecektir¹⁰.

1.2. BM Medeni Siyasi Haklar Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü

İHEB'in 1948'de kabul edilmesinin ardından, sözleşmenin tavsiye niteliğinin bulunması, zamanla sözleşmenin taraflarının temel haklar ve özgürlükler konusunu yeterli düzeyde gözetmemeleri ve yeni sorumlulukların yüklendiği hallerde tatbik edilecek denetleme ve yaptırımlar uygulanabilmesi için yeni bir sistem kurulması gerektiğini göstermiştir. Bundan dolayı İHEB'i ortaya koyan Komisyon, BMGK'nin yetkisiyle bu kez tarafların üzerlerinde anlaşmaya varabileceği, temel haklar ve özgürlükler konusunda daha açık ifadeler öne süren ve ihlalleri halinde alınacak tedbirler sunan bir sözleşme için 1950'lerde çalışmalara başlamıştır.

---

¹⁰Redmond, Sophie, “İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni”, Türkçeye Çev. Tanıl Bora, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye, İletişim yay., İstanbul, 2007, s.42

Söz konusu dönemde Soğuk Savaştan dolayı dünya iki kutba ayrılmıştır. Bu nedenle BM Komisyonunun girişimleri taraflarca oldukça güç kabul görmüş ve 1954 itibariyle maddeler halinde ortaya konulan taslak üzerinde 1966'ya kadar net bir şekilde uzlaşmaya varılamamıştır. Görüşmeler 12 boyunca sürmüş ve 1966'da BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (BMMSHS) ortaya konulmuştur. Sözleşmeye yönelik hiçbir karşı oyda bulunulmamış ve 106 oy almış. Sözleşmenin yanı sıra denetlenebilmesi bakımından bir 1976 yılında bir komite oluşturulmuştur¹¹.

BMMSHS ülkemizde 2000 yılında imzalanmıştır¹². Sözleşmede ifade özgürlüğüne ilişkin kısım şu şekilde ifade edilmiştir. Buna göre “herkes kimse tarafında müdahalede bulunulmaksızın arz ettiği düşüncüyü benimseme hakkına sahip olacaktır. Herkesin düşüncesini açıklayabilme hakkı bulunmaktadır. Bahse konu hak herkesin ülke sınırlarıyla bağlantılı olmaksızın her türden bilgi ve fikirleri söze, yazıyla yahut basılmış şekilde, sanat eseri şeklinde veyahut kendinin belirleyebileceği farklı türde araştırmada bulunma, elde etme ve iletme özgürlüklerini de içermektedir. Belirtilen hakların kullanımı hususi birtakım sorumluluk ve görevleri de kendi yanı sıra getirmektedir. Buna göre bunlar konusunda birtakım sınırlandırmalarda da bulunulabilecektir. Fakat, bu sınırlandırmalar yasalarda öngörülmüş olmalıdır. Ayrıca;

- Başka kimselerin hak ve şöhretine saygılı olunmalı,
- Milli güvenlik, kamusal düzen ve sağlık ile genel ahlakı koruma açısından gereken düzeyde olmalıdır.

BMMSHS md. 18' de ifade özgürlüğü detaylı bir şekilde düzenleme altına alınmıştır. Ayrıca, bu özgürlüğü kullanım biçimi açısından dahi herhangi bir kısıtlamada bulunulmayarak kişilerin kendisinin belirleyebileceği bir vasıtayla

---

¹¹ Çalık, T. “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XXIV, No:1, 2008, ss. 69-120, s.83.

¹² 21.07.2003 tarih ve 25175 sayılı R.G. ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

kullanabilmesinin önü açılmıştır. Bunların yanı sıra ifade özgürlüğüne 3. fıkrada açıklama getirilmiştir. İfade özgürlüğünün kullanımına ek olarak farklı sayıda sorumluluk ve ödevler de getirildiği üzerinde durulmuştur. Bu hakkın kısıtlanabilmesi başka kimselerin hakları ve şöhretlerinin milli güvenlik, kamusal düzen, ahlak ve sağlığın korunabilmesi amaçlı olarak mümkün olabilecektir.

BMMSHS'nin denetim komitesinin ifade özgürlüğünün uygulanması noktasındaki görevleri şu şekilde sıralanabilir. Bunlar;

- Gerek özel olaylar bakımından kendisinin belirlediği biçimde gerekse devletler tarafından yıllık olarak sunulan raporların incelenmesi ve değerlendirilmesi.
- Devletlerce, diğer devletler hakkında ileri sürülen başvuruları almak, bu hususlarda görüş açıklamasında bulunmak,
- Gerekli gördüğü durumlarda devletlerin savunmasını almak.

Ayrıca söz konusu komiteye başvuruda bulunma hakkının da getirildiği görülmektedir. Komite tarafından, devletlerin uygulamalarından zarara uğrayanın başvurusu, önceden herhangi bir uluslararası organca incelenmeksizin getirilmiş olması, milli hukukun tüketilmiş bulunması koşullarına bakarak değerlendirmede bulunulur. Başvuru komite tarafından kabul edildiğinde, şikâyette bulunan devletten 6 ay içerisinde savunmasını sunması istenmektedir. Savunma üzerine şikâyetçi tarafından öne sürülen yorum eklenip Komite tarafından karar verilme aşamasına geçilmektedir. Komite, ihtiyaç bulunması halinde nihai kararın açıklanmasına kadar tedbir amacıyla geçici bir karar da açıklayabilmektedir. Nihai kararı kapsamında, devletlere, başvuru tarafından şayet zararı bulunuyorsa bunun giderilmesine yönelik etkili hukuki çözüm tavsiye edilmektedir. Devletlerce, ihlal yahut bunun sonucunda uğratılan zararın giderilebilmesi bakımından atılan

adımların 3 ay içerisinde sonuçlandırılıp sonuçlandırılmadığı izlenmektedir. Bu izleme Özel Raportör vasıtasıyla yerine getirilmektedir¹³.

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında ifade özgürlüğünün BMMSHS açısından bireylerin başkalarından herhangi bir baskı görmeksizin düşüncesini dilediği şekilde açıklayabilmesi ve bu açıklamada dahi bulunmak zorunda olmaması şeklinde ifade edilebilir. BMMSHS’de AİHS’le aynı doğrultuda düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. AİHS’nin ifade özgürlüğü konusundaki yaklaşımı daha sonra inceleneceğinden burada üzerinde durulmayacaktır.

2.1.2. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nde İfade Özgürlüğü

1969 yılında “*Amerika İnsan Hakları ve Ödevler Bildirgesi*” (AİHÖB) imzalanmıştır¹⁴. AİHÖB, bölge düzeyinde ifade özgürlüğüne ilişkin önemli düzenlemelere yer vermiştir. İfade özgürlüğü, AİHÖB’in başlangıcında yer alan bölümünde düzenlenmiştir. Bu bölümdeki 4. maddede ifade özgürlüğü ile ilgili hükümlere değinilmiştir. Düzenleme uyarınca herkesin araştırmada bulunma, görüş sahibi olabilme ve her türlü iletişim araçlarıyla düşüncelerini ifade edebilme ve bunları yayabilme özgürlüğü bulunmaktadır.

AİHÖB’de yer verilen hususların, AİHS’deki hak ve özgürlüklerle benzerlikler gösterdiği, yalnızca bir maddesinin haricinde iktisadi, sosyal ve kültürel haklara yer verilmediği söylenebilir¹⁵.

AİHÖB’nin ilk bölümü sözleşmeciler devletlerin uyması gerekli yükümlülükleri içermektedir. Buna göre, sözleşmeyle öngörülen hakların ve hürriyetlerin ırk, cinsiyet, dil, din, siyasal yahut başkaca görüşler, ulusal veya sosyal temeller, mali durumlar vb. sebeplerle ayrımcılıkta bulunulmadan insanların her

---

¹³ Çankaya Ö. ve Batur Yamaner, M., *Kitle İletişim Özgürlüğü*, Ankara: Turhan Kitapevi, 2006, s. 16.

¹⁴ Bozkurt, Enver, *İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü*, Nobel yay., Ankara, 2003, s. 89-91

¹⁵ Gemalmaz, Mehmet Semih, *Ulusal üstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, 2001, s.411

birisine uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, tarafların bu yükümlülüklerini tekrar gözden geçirmesi ve kanuni değişikliklere gitmeleri gerektiğinden söz edilmiştir. Böylece sözleşmede kapsayıcı düzenlemeler yapılmıştır¹⁶.

AİHÖB’de ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler 13. maddesiyle detaylıca işlenmiştir. Buna göre herkesin düşünce ve ifade hürriyeti bulunmaktadır. Sınırlarına bakılmaksızın; sözle, yazıyla yahut basılı şekilde veya sanat ifadeleriyle veyahut bireylerin kendilerinin belirleyebileceği yollarla, bilgi ve düşüncelerin araştırılabilmesi, alınabilmesi ve yayılabilmesini de içermektedir.

Hakkın kullanımına ilişkin herhangi bir sansür uygulanamayacaktır. Fakat, şu hususların sağlanması bakımından gereklilikler bulunması halinde açık bir yasa hükmüyle bazı sorumlulukları da beraberinde getirebilecektir. Bunlar, başka bireylerin hakları yahut şöhretine saygıda bulunulması, ulusal güvenlik, kamusal düzen yahut genel ahlak yahut sağlığın korunmasına ilişkin sorumluluklardır. Bunun dışında ifade hakkının, dolaylı yöntemlerle yahut yollarla kısıtlanabilmesine de olanak bulunmayacaktır.

AİHÖB’de ifade hürriyetine ilişkin düzenlemelere bakıldığından halkın eğlencesi, çocuk ve gençlere yönelik ahlaki bakımdan, koruma sağlayıcı hükümlerle yalnızca bunlara ulaşılmasına ilişkin hususlara yer vermek amacıyla kanunla ön sansür uygulanabilecektir. AİHÖB’e göre savaş propagandasını, ayrımcılığı, nefret ve kini yahut şiddeti körükleyen her türden ırka yahut dine dayalı yasa dışı fiiller cezai tatbikatı gerektiren suçlardan sayılacaktır¹⁷.

2.1.3. Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi’nde İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğüne bölge düzeyinde yer veren önemli düzenlemelerden bir diğeri de Afrika’da ortaya konulduğu görülmektedir. Afrika İnsan ve Halkların Hakları (AFİHS) 1981 yılında çıkarılmıştır. AİHS’de Afrika haklarının meşru

---

¹⁶ Bozkurt, *İnsan Hakları*, s.91.

¹⁷ Batur Yamaner, Melike, *Uluslararası Hukukta Düşüncüyü Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu*, İstanbul, 2001, s. 48.

amaçlarının gerçekleştirilebilmesi amacıyla eşitlik, özgürlük, adalet ve onur temel amaçlar arasında sayılmıştır¹⁸.

AİHS'nin imzacı devletleri, Afrika Birliği Organizasyonuna üye devletlerden oluşmaktadır. AİHS, Avrupa ve Amerika'daki evrensel insan hakları değerlerinden esinlenmiş ve bölge düzeyinde insan hakları sistemini kurmayı amaçlamıştır. Sözleşmede ifade özgürlüğünün güvencesini teşkil eden 9. maddesi uyarınca;

- Bireylerin her birisinin bilgi edinme hakkı bulunmaktadır.
- Bireyler görüşlerini, hukuki sınırlarda kalmak kaydıyla ifade edebilecek, yayabilecektir.

AİHS'de, Afrika'nın tarihi süreçte yaşamış olduğu olumsuzluklardan dolayı sınırlandırma rejiminin büyük oranda, sözleşmenin taraflarının inisiyatifine bırakıldığı görülmektedir¹⁹. Sınırlandırma rejimine göre bireylerin aile, toplum, devlet, kanunen tanınan öteki topluluklar ve uluslararası toplum karşısında bazı ödevleri bulunacaktır. Bireylerin her birisinin hak ve hürriyetlerden, başka kimselerin hak, güvenlik, ahlak ve müşterek çıkarlarına göre yararlanmaları öngörülmüştür.

2.2 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde İfade Özgürlüğü

2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Genel Çerçevesi

AİHS.Md. 10/1. fıkrası ifade özgürlüğüne şu şekilde yer vermiştir. Madde 10/1; ‘‘ Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar’’ şeklindedir. Bu madde fıkrasına göre; Herkesin ifade özgürlüğü hakkı bulunmaktadır. İfade özgürlüğüne

---

¹⁸DeFeis, Elizabeth F., Freedom of Speech and International Norms: A ResponsetoHate Speech, 29 STAN. J. INT'L L. 57, 62, 1992, s.118

¹⁹ Akıllıoğlu, Tekin, İnsan Hakları -1- Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara, 1995, s. 226.

kamu makamlarınca müdahalede bulunulmamalı, ırk aykırımı yapılmadan düşüncelerini bildirme, görüş alma özgürlükleri bulunmaktadır. Bu fıkra, devletler tarafından radyo, televizyon ve sinema işletmeleri hakkında izin rejimi uygulanmasına mâni olmamaktadır²⁰.

AİHS. Md. 9 ise; “ Din, vicdan ve düşünce özgürlüğüne ilişkin koruma öngörülmektedir. Buna göre maddeyle din temelli olan ve dini olmayan yahut felsefe kökenli inançlarla dünyevi inanışlar korunmaktadır”, şeklindedir. Sözleşmenin 10. maddesinde bilgilenmeye dayalı ortaya çıkan kanaat ve düşünceler güvenceye bağlanmaktadır²¹. İfade özgürlüğü ayrıca, AİHS. Md. 11 uyarınca koruma altına bulunan toplantı ve dernek kurma özgürlüğü bakımından da temel teşkil etmektedir²².

AİHM önüne gelen dosyalarda ifade özgürlüğü konusundaki genel yaklaşımlarını belirtmektedir. Örneğin içerisinde ilköğretim öğrencileri için cinsel temalar bulunan bir kitabın yasaklanmasına yönelik *Handyside/Birleşik Krallık* davasında²³ ifade özgürlüğüne ilişkin değerlendirmede bulunmuştur. Davanın konusu on iki yaşından büyük öğrencilere yönelik eğitimi, öğretmenleri, öğrencileri ve sistemi anlatan konulardan bahseden bir kitabın yasaklanmasına ilişkindir. Kitapta öğrencilere ayrılan başlıkta cinsellikle ilgili alt başlıklara yer verilen bir bölüm bulunmaktadır. Uyuşmazlığa konu bu bölümün *Birleşik Krallıkça Muzır Neşriyat Kanununa* aykırılık teşkil ettiğinden yasaklanması söz konusu olmuştur. Yayımcının bahse konu yayınların kâr amacı güdülerek bulundurulmasından dolayı, suçlu olduğuna karar verilerek cezalandırılması yoluna gidilmiştir.

---

²⁰ AİHS.’ in 10/1. fıkrasının aslından doğrudan çevrilen ve resmî dilinin İngilizce ve Fransızca olduğu, bilgilendirmeye yönelik amacı bulunan Türkçe dilindeki tercümesinden faydalanılmıştır. Metin için bkz. AİHM, Avrupa Konseyinin yayını. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

²¹ Yetik, E. “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü Kavramı*”, *Adalet Derg.* S. 19, 2004, s.189-209., s.191

²² Yetik, s.189.

²³ *Handyside/Birleşik Krallık Davası*. Baş. N: 5493/72-T07.12.1976; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>, erişim zamanı, 01.03.2022., parag. 49.

AİHM ahlaki koruma amaçlı olarak yayımcının ifade özgürlüğü alanına karşılaşmasının demokratik toplumların gerektirdiği zorlayıcı nedenlere dayalı olarak yapıldığını belirterek, söz konusu olayda ihlalin bulunmadığı tespitinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra kararda yer alan ifade özgürlüğü konusundaki AİHM'nin değerlendirmeleri önemlidir²⁴.

AİHM Handyside kararında demokratik toplumun inşasında, toplumun ilerlemesi ve bireylerin gelişmelerinin temelinde ifadenin özgür olmasının bulunduğunu ifade etmektedir. AİHM bu özgürlük alanında AİHS md. 10/2. fıkrasında belirtilen bu sınırlamalara uyulması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca mahkeme, sadece olumlu yanları bulunan zarar vermeyen yahut kayıtsız kalınmakta olan fikirler ve bilgiler bu kapsamda değildir. Ona göre devlete yahut toplumun bir kısmına zararı dokunan, sarsıcı ya da rahatsızlık veren düşünceler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Mahkemeye göre, bu yaklaşım çoğulculuğun, açık fikirlilik ve hoşgörünün gerektirdiği bir durumdur. Bunlara yer verilmeksizin, demokratik bir toplumdan bahsedilemeyeceği vurgulanmaktadır. Mahkeme, bu kararına başkaca kararlarında da yer vererek ifade özgürlüğü konusundaki yaklaşımını tekrarlamamıştır²⁵.

Bu sınırlandırmalara da değinilecek olursa;

- Yasada öngörülmüş olmalıdır (hukukun üstünlüğü, keyfiliğe karşı hukuk güvencesi),
- Sınırlı sayımla belirtilen amaçlara yönelik olmalıdır,

---

²⁴Handyside/Birleşik Krallık, parag. 49.

²⁵AxelSpringer/AlmanyaDavası.Başv.N:39954/08,T7.2.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag. 78; Mustafa Erdoğan ve Diğerleri/Türkiye Davası. Başv.N: 346/04-39779/04, T27.5.2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144129>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag. 33; Steel ve Morris/Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 68416/0 T15.2.2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag. 87; PETADeutschland/AlmanyaDavası.Başv.N:43481/09,T08.11.2012,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114273>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag.46;Bédar/İsviçreDavası. Başv.N: 56925/08, T29.03.2016 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>, Erişim Zamanı, 28.02.2022, parag. 48.

- Aynı zamanda demokratik topluma aykırı düşmeyen ve öngörülen amaca ulaşmak için gereken ölçüde olmalıdır (gereklilik irdelemesi, diğer bir deyimle ölçülülük veya oranlılık araştırması).

AİHS çerçevesinde ifade özgürlüğü genişçe yorumlanmaktadır. Buna göre bilgi ve düşüncelerin içerikleri kadar bunları ortaya koyan, ileten araçların da korunduğu görülmektedir²⁶. AİHM’ne göre ifadeyi ortaya koymaya yarayan bir araç olan yazının²⁷, sözün²⁸, eylemin²⁹, resmin³⁰, derginin³¹, broşürün³², posterin³³, pankartın³⁴ yahut herhangi bir aracın bu korumadan yararlanacağı ifade edilmektedir³⁵.

Ülkemizde YouTube erişiminin engellenmesi üzerine AHİM tarafından bir karar verilmiştir³⁶. Bu karar ifadeyi iletmeye yarayan vasıtaların genişliğini göstermektedir. Uyuşmazlık konusu olay şu şekilde gerçekleşmiştir. Platformda Atatürk’ün hatırasına hakarete varabilecek bazı videolar yer aldığı iddia edilerek, mahkemece platforma erişime yasak getirilmiştir. Mahkemece, platformun siyasal

---

²⁶ Harris, David/ O’Boyle, Michael/ Warbrick, Collin. “*Law of the European Convention on Human Rights*”, 3rd ed., Oxford, Oxford University Press. 2014, s. 614-615.

²⁷Observer ve Guardian/Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 13585/88, T26.11.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57705>, Erişim Zamanı, 28.02.2022, parag. 9.

²⁸Perinçek/İsviçre Davası. Başv.N: 27510/08, T15.10.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158235>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag. 12-16.

²⁹Bayev ve Diğerleri/Rusya Davası. Başv.N: 67667/09, 44092/12 ve 56717/12, T20.6.2017, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174422>, Erişim Zamanı, 27.02.2022, parag.10-14.

³⁰News VerlagsGmbH& Co.KG/Avusturya Davası. Başv.N: 31457/96, T11.1.2000, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58587>, Erişim Zamanı, 26.02.2022, parag.16.

³¹Vereniging Weekblad Bluf! /Hollanda Davası. Başv.N: 16616/90, T09.2.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57915>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag. 8.

³²Bowman/Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 141/1996/760/961, T19.02.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58134>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag.12; Incal/Türkiye Davası. Başv.No: 41/1997/825/1031, T09.6.1998. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197>, 25.8.2017, Erişim Zamanı, 03.03.2022, parag. 10.

³³PETA Deutschland/Almanya Davası. parag. 7.

³⁴Eon/Fransa Davası. Başv.N: 26118/10, T14.3.2013, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117742>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag. 6.

³⁵Rainey, Bernadette/ Wicks, Elizabeth/ Ovey, Clare. “*The European Convention on Human Rights*”, Oxford University Press. Oxford, 2014, s. 412; Yetik, s.191.

³⁶Cengiz ve Diğerleri/Türkiye Davası. Başv.No-: 48226/10 ve 14027/11, T01.12.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159188>, Erişim Zamanı, 28.02.2022.

ve toplumsal konuların da içerisinde bulunduğu özel mahiyetleri bulunan ilgi alanlarını ilgilendiren konuların yayılmasını sağladığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra kararda, platformun geleneksel medyada bulunamayan siyasal bilgileri yaymada önemli bir yeri bulunan vatandaş gazeteciliğini sağladığı vurgulanmaktadır³⁷.

AİHM yukarıdaki kararına konu dosya kapsamında YouTube platformlarına uzun süreler erişim sağlayamayan bireylerin platformdan bilgi sahibi olma, fikirler edinme ve düşünce ve bilginin yayılması yönündeki haklarının etkilendiğini, ülkede belli URL adreslerinin engellenmesi yerine sitedeki bütün içeriğe erişim yasağının konulmasının kullanıcı haklarının kısıtlanmasına yol açtığını belirterek ihlal kararı verilmiştir³⁸.

Esas itibarıyla herhangi bir içeriğin, ifade özgürlüğüne ilişkin korumadan yararlandığını söylemek mümkündür³⁹. İfade özgürlüğünün kapsamındaki fikir ve bilgilerin genişliğine AİHM içtihatlarında temasta bulunmaktadır⁴⁰. Mahkeme önüne gelen bir başka uyuşmazlık şu şekilde gerçekleşmiştir.⁴¹ Otomobil üretim şirketinin çalışanlarınca maaş zammı isteklerinin reddedildiği bir dönemde, ortaklığın yönetim kurulu başkanı için önemli ölçüde bir zammın yapıldığı haberleri yapılmıştır. Ayrıca başkanın vergi beyanlarına da haberlerde yer verilmiştir. Mahkemeye göre kamuya ilişkin konuları dürüstlikle ele alan ve bahse konu hakkında yeterince bilgi sahibi bulunan gazete yayıncılığının, gazetecilik etiğiyle bağdaştığı ölçüde güvenli ve haberi doğru verme hakkının korunmasına

---

³⁷ Cengiz ve Diğerleri/Türkiye Davası. parag. 51-52.

³⁸ Cengiz ve Diğerleri/Türkiye Davası. parag.57-64-65

³⁹Clayton, Richard/ Tomlinson, Hugh. “*PrivacyandFreedom of Expression*”, Oxford, Oxford UniversityPress, 2013, s.267

⁴⁰Lopuch/Polonya Davası. Başv.N: 43587/09, T24.07.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112467>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag.54; BergensTidende ve Diğerleri/Norveç Davası. Başv.N: 26132/95, T2.05.2000, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58797>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag. 49; Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (No.1), Başv.N: 6538/74, T26.04.1979, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag. 65.

⁴¹FressozveRoire/Fransa Davası. Başv.N: 29183/95, T21.1.1999, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58906>, Erişim Zamanı, 21.02.2022, parag. 9-10.

dikkate edilmesi gerekmektedir. AİHM vergi beyannamelerine ilişkin vermiş olduğu kararında haberin güvenilirliği konusunda kararlarının katkısının bulunduğunu göz önünde bulundurmıştır. Mahkemeye göre gazeteciler hakkında hüküm kurulmasını orantısız bularak ifade özgürlüğü haklarına aykırılıkta bulunulduğunu belirtmiştir⁴².

AİHM'in önüne gelen ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkin uyuşmazlığa konu bir başka olay⁴³ şu şekildedir. Viyana Temyiz Mahkemesine göre basın yalnızca bilgi verilmeli; ancak bunların yorumlanması okuyucuya bırakılmalıdır. AİHM bahse konu görüşü açık bir şekilde reddederek basının haberleri yorumlayabilmesi ve böylelikle kamuoyu oluşturabileceği ifade edilmiştir⁴⁴. Bu ise yukarıda belirttiğimiz ifade özgürlüğünün pozitif yönüne ilişkin bir husustur.

Görüşler, eleştiriler ve spekülasyonlar ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilecektir⁴⁵. Buna göre belirli oranda abartıya kaçan ve kışkırtıcı birtakım ifadelerin⁴⁶ durumun gerektirdiği koşullar dikkate alındığında orantılı olduğu söylenebilirse ifade özgürlüğü kapsamında görülebilecektir. Ayrıca söz dalaşına varan ve saldırganlık teşkil eden tutumların da AİHS md. 10'daki korumadan yararlanabileceği ifade edilebilir⁴⁷.

Bunun yanı sıra AİHM'e göre olayın temel alındığı bilgilendirmeye değer yargılarının arasında ispat yükü açısından ayırım bulunulabilecektir⁴⁸. Olayın esas

---

⁴²Fressoz ve Roire/Fransa Davası. parag. 10.

⁴³Lingens/Avusturya Davası. Başv.N: 9815/82, T8.7.1986, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag. 41.

⁴⁴Lingens/Avusturya Davası. parag. 41.

⁴⁵Clayton/Tomlinson, . "PrivacyandFreedom of Expression" s.268.

⁴⁶Thoma/LüksemburgDavası.Başv.N:38432/97, T29.03.2001, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59363>, Erişim Zamanı, 27.02.2022, par.46; UJ/Macaristan Davası. Başv.N: 23954/10, T19.7.2011. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105715>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag. 21-24.

⁴⁷DeHaesveGijssels/BelçikaDavası.Başv.N:19983/92,T24.2.1997,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58015>, Erişim Zamanı, 01.03.2022, parag. 48.

⁴⁸Lingens/Avusturya Davası. parag. 46.

alındığı bilgilerin var olduğundan bahsedilebilirken, değer yargılarının doğrulukları açısından kanıtlanmaları olanaklı olmamaktadır. Bu nedenle, Mahkeme çoğu içtihadında değer yargılarına dayalı kurulan bilgilerin doğru olup olmadığını ve başvuranın dürüstlük kurallarına yaraşır şekilde davranışlarda bulunup bulunmadığını göz önünde bulundurmaktadır⁴⁹. Yoksa, bireylerin görüşlerinin doğruluklarını ispatlama yükümlülüğü bulunduğunun belirtilmesi ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğunu gösterecektir⁵⁰.

2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin 1. Fıkrasına Göre Korunan Alanlar

2.2.2.1. Genel Olarak

Bu bağlamda burada İfade Özgürlüğünün Niteliği bölümünde açıklanan Bilgi ve Fikir Alma Özgürlüğü, Düşünce ve Kanaat Sahibi Olma Özgürlüğü ve Düşünce ve Kanaatları Açıklama Özgürlüğü hususları AİHM kararları çerçevesinde ele alınacaktır.

AİHS. Md. 10/1. fıkrada “*Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.*” denilmektedir⁵¹. Maddeye göre ifade özgürlüğü alanında, haber alışverişinde bulunma, kanaatler edinme ve açıklama özgürlükleri bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, bu özgürlükler esas itibariyle ifade özgürlüğünün alanını teşkil etmektedir. Bu özgürlük, demokratik bir toplumun vazgeçilemeyen unsurları arasında sayılmaktadır. Buna göre bireylerin maddi ve manevi varlığını geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede, ifadenin özgür olması yalnızca

---

⁴⁹Lingens/Avusturya Davası., parag. 46; Schwabe/Avusturya Davası. Başvuru No: 13704/88, T28.08.1992, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57757>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag.34

⁵⁰Lingens/Avusturya Davası. parag. 46.

⁵¹ AİHS. md. 10. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, Erişim Zamanı, 28.02.2022.

düşünce yahut fikirleri korumakla kalmamakta, bunların ortaya çıkabilmesi bakımından gereken unsurların da korumaya alınmasını sağlamaktadır⁵².

Anayasa’da genel ifade özgürlüğü (md.21), bilim ve sanat özgürlüğü (md.22) mutlak bir dille ifade edilmiş; basın özgürlüğüne yer verilmekle kalınmamış (md.23), bu hükümde sansür yasağı açıkça düzenlenmiş, yayın yasaklarının sadece yargı görevinin amacına uygun gereklilikler için yargı kararına tabi tutulmuştur.⁵³

2.2.2.2. Bilgi ve Fikir Alma Özgürlüğü

Toplumun ilgili olduğu konulara ilişkin olarak kamuoyu tarafından bilgi ve fikirler edinilebilmesi kadar medyanın da bu konulara yönelik hususlarda bilgilendirmede bulunma ve kamuoyuna fikirler verme görevlerine sahip bulunduğu AİHM’in çoğu içtihadında belirtilmiştir⁵⁴. Kanaat ve düşüncelerin paylaşılması ve yayımlanması özgürlüğünün karşılığı olarak bilgi ve fikirleri edinme özgürlüğü Mahkemenin içtihatlarına göre yalnız başına değeri bulunan özgürlüklerden birisidir⁵⁵.

Konuya ilişkin olarak AİHM’in önüne gelen bir uyuşmazlığa konu olay⁵⁶ şu şekilde gerçekleşmiştir. Hamilelik için kullanılmakta olan ve bebeğin deformasyonuna neden olan bir ilaç nedeniyle görülen bir yargılama sırasında, konuyla alakalı haberleri yayımlayan bir gazetenin yayım yapmasının durdurulmasına karar verilmiştir. AİHM bu konuda yargının toplumsal tartışmaların dışında tutulamayacağını ve bu şekilde bir yargılamanın sağlıklı

---

⁵² Küçük, Adnan. “*İfade Hürriyetinin Unsurları*”, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası, Ankara, 2003, s. 14.

⁵³ Şirin, T. “Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili”, s.21.

⁵⁴ Österreichische Vereinigung Zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung/Avusturya Davası. Başv.N: 39534/07, T28.11.2013, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139084>, Erişim Zamanı, 25.02.2022, parag. 33; Colombani ve Diğerleri/Fransa Davası. Başv.N: 51279/99, T25.06.2002, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60532>, Erişim Zamanı, 27.02.2022, parag. 55; Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç Davası. Başv.N.: 21980/93, T20.05.1999, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58369>, Erişim Zamanı, 01.03.2022. parag. 62.

⁵⁵ Clayton/Tomlinson, “Privacy and Freedom of Expression” s.269.

⁵⁶ Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.1), parag. 65.

işlemeyeceğini ifade etmektedir. Mahkemeye göre davayla birlikte bilimi ilgilendiren gelişmeler nedeniyle ortaya çıkan zararların tazminlerini de içeren kamuoyunu ilgilendiren tartışma götürmeyecek çok fazla hususta gündem ortaya çıkmıştır. Böylelikle AİHM tarafından ilaç nedeniyle direkt etki altında kalan bireylerin yanı sıra topluma bakan yönüyle de haberleri yapılan bilgilendirmenin oldukça önemli bulunduğu vurgulanmıştır⁵⁷.

Bilgi ve fikirler edinme özgürlüğünün, bireylerin kendilerine bakan yönüyle de önemi bulunmaktadır. AİHM'in bir içtihadında hamilelik yaşanan bayanların ülke dışında kürtaj yaptırmak için gitmeleri hakkında danışmanlıkta bulunan bir şirket tarafından bilgilendirmede bulunma hakkına mahkemece engellemede bulunulması bu kapsamda değerlendirilmiştir. Mahkeme, başvuruda bulunan bayanlar açısından AİHS'nin 10. maddesinde belirtilen bilgi edinme özgürlüğüne müdahalede bulunduğunu belirtmiştir⁵⁸.

2.2.2.3. Düşünce ve Kanaat Sahibi Olma Özgürlüğü

AİHS md. 10'da belirtilen düşünce ve kanaat özgürlüğü madde kapsamında ifade edilen öteki haklara temel teşkil etmektedir. Bahse konu özgürlük Sözleşmenin 10/2. fıkrasında yer alan sınırlamalara⁵⁹ hemen hemen hiç uğramamaktadır⁶⁰. Düşünce ve kanaatlere sahip bulunma hakkı konuşmama

---

⁵⁷ Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.1), parag. 66.

⁵⁸ Open Door ve Dublin WellWoman/İrlanda Davası., Başv.N: 14234/88 ve 14235/88, T29.10.1992, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57789>, Erişim Zamanı, 29.02.2022, parag. 53-55.

⁵⁹ AİHS'in 10/2. fıkrasına göre ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlandırılma şu düzenlemede belirtilen koşullarda yapılabilmektedir. Buna göre "Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir." . Düzenlemenin Türkçe dilindeki tercümesine AİHM, Avrupa Konseyi yayınında bakılabilir. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, Erişim Zamanı, 25.02.2022.

⁶⁰ Şanlı, Pelin. "AİHM Kararlarında İfade Özgürlüğü", TAAD., C. 1, S. 7, 2011, s. 429. Macovei, Monica. "A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights", 2nd edit., Human rightshandbooks, N.2, Council of Europe, Germany. 2004, <https://rm.coe.int/168007ff48>, Erişim Zamanı, 24.02.2022, s.8.

hakkını içerebileceği kadar⁶¹ devlet tarafından vatandaşların belli düşünce kalıplarına sokulmasına, bireylere kanaat ve düşünceleri bakımından ayrımcılıkta bulunulmamasına ve bireylerin kanaat ve düşüncelerini ifadelerinden dolayı karşı karşıya kalabilecekleri negatif sonuçların engellenmesine ilişkindir⁶².

AİHM'in konuya ilişkin olarak önüne gelen bir uyuşmazlıkta olay şu şekilde gerçekleşmiştir⁶³: Olayda yüksek rütbeli bir yargıç tarafından ifade edilen anayasa hukuku ile temel hakları ilgilendiren görüşlerinden dolayı Lihtenştayn Prensi hâkime bir mektup yazmıştır. Mektupta prens tarafından yargıcın daha sonraki bir zaman diliminde kamusal bir göreve getirilmeyeceği belirtilmiştir. AİHM konferans sırasında ortaya konulan anayasa hukuku konusundaki görüşlerin kaçınılmaz şekilde siyaseti ilgilendireceğini; fakat bundan dolayı yargıcın görüşlerini arz etmesine mâni olunamayacağını ifade etmektedir. Fakat bundan dolayı yargıcın görüşlerinde görevine giren bir husus olmadığını ve müdahalede bulunulacak bir neden bulunmadığını belirterek yargıcın ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğunu belirtmiştir.

Bireylerin siyasi partinin üyesi olmasından dolayı ifade ettiği görüşlerinden vazgeçmesi istendiği durumlarda düşünce ve kanaat sahibi olma özgürlüğüne müdahalede bulunmaktadır. Almanya'da kamuda memurluk yapan bir öğretmenin komünist partiye üyeliğinin, Alman Anayasası'na sadakatsizlik teşkil ettiği belirtilerek görevine son verilmiştir. AİHM bahse konu uyuşmazlık önüne geldiğinde insan hakları ve demokrasiye siyasal parti üyeliğiyle katkı sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu kararda memurun otoriteyle benzerlik teşkil

---

⁶¹ Yetik, s.191; Macovei, s.8.

⁶²Macovei, s.8; Akkurt, Ali. “*Basın Özgürlüğüünün Kapsamı ve Sınırları*”, Adalet Yayınevi, 2014, s.34.

⁶³Wille/Lihtenştayn Davası.Başv.N: 28396/95, T28.10.1999. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58338>, Erişim Zamanı, 12.02.2022.

etmeyen farklı fikirlerinden vazgeçmesinin istenmesinde düşünce ve kanaat özgürlüğünün ihlal edildiği kararlarda belirtmiştir⁶⁴.

2.2.2.4. Düşünce ve Kanaatleri Açıklama Özgürlüğü

2.2.2.4.1. Genel Olarak

Bilgiyi edinme ve fikirlere sahip olma ve düşünce ve kanaat özgürlüğünün kullanılabilmesi yani dışarıya iletilebilmesi düşünce ve kanaatlerin açıklanabilmesine bağlıdır. Düşünce ve kanaatlerin açıklanması AİHM tarafından verilen kararlarda büyük oranda basının görevlerinden ve bilgi sahibi olma ve fikirler edinme özgürlüğüyle beraber anılmaktadır. Buna rağmen, gazetecilerin haricinde de bireylerin kanaat ve düşüncelerini açıklama ve yayımlayabilme özgürlüklerinin bulunduğunu Mahkemenin başkaca kararlarından çıkarabilmek mümkün gözükmemektedir.

AİHM'in konuyla irtibatlı olarak önüne gelen uyuşmazlığa olay şu şekilde gerçekleşmiştir⁶⁵. Devlet konutlarını ilgilendiren bir konudaki uyuşmazlığın çözülememesi nedeniyle bir kişi, benzer problemi paylaşan kişilerle beraber hareket ederek devlet başkanına bir mektup yazmıştır. Mektubunda bahse konu konutlardan haksızca yararlandığını öne sürdüğü kimselere hakarete bulunması nedeniyle mahkemece tazminat ödemesine karar verilmiştir. Başvuranın ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğunu öne süren iddiasına ilişkin AİHM problemin çözümüne ilişkin olarak elverişli başkaca metotlar bulunabileceğini belirtmiş; ancak eldeki problemin doğasından ötürü daha fazla kimseye ulaşılmasının hedeflendiğini ileri sürmüştür. Mahkeme mektupta, demokrasinin gelişimine olan faydasını ve devlet konutlarının özelleştirildiği dönemde toplumsal bir konuyu işlemesini ve kişinin

---

⁶⁴Vogt/Almanya Davası.Başv.N: 17851/91, T26.9.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58012>, Erişim Zamanı, 25.02.2022, parag.55.

⁶⁵Maronek/Slovakya Davası.Başv.N: 32686/96, T19.04.2001, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59414>, Erişim Zamanı, 21.02.2022.

kullanmış olduğu ifadelerinde abartı unsurlarının bulunmamasını dikkate alarak, başvuranın ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğunu belirtmiştir⁶⁶.

AİHM'in aynı konuya ilişkin başka bir kararına konu olay şu şekilde gelişmiştir⁶⁷. Hamburg kentinde günün yirmi dört saatinde açık olan veterinerin, bu durumu basın aracılığıyla yaymasının ardından kliniğin reklamının yapıldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle veterinerin, Mesleki Davranış Kurallarına göre haksız rekabet hükümlerine aykırılıkta bulunduğu belirtilerek, hakkında dava yoluna gidilmiştir. Dava sonucunda verilen kararlar veteriner tarafından kuralların ihlal edildiği belirtilmiş ve bu konuda daha sonra basında benzeri mahiyette açıklamalar yapmasına yasak getirilmiştir.

AİHM veteriner tarafından yapılan açıklamanın kendisinin kliniğine ilişkin reklamı yapılması anlamını taşıdığını ifade etmiştir. Mahkeme bu görüşte bulunmasına karşın devamında, veterinerin yapmış olduğu yayımın gerçek gayesi ile kamuoyuna yönlendirilen problemin esası dikkate alındığında reklam yapılmasının tali mahiyet teşkil ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca, iç hukukta başkaca amaçlarla ortadan kaldırılamadığı müddetçe reklam amacına hizmet ettiği değerlendirilmesinin ifade özgürlüğüyle bağdaştırılamayacağı belirtilmiştir. Strasburg Mahkemesi böyle önemli kıstasların mesleklerini serbest olarak yapan kişilerin kamuoyundaki tartışmalara katılımının engellenmesi sonucunu doğurabileceği kadar basının kamuoyunu bilgilendirmesi görevinin de negatif yönde etkilenebileceğini ifade etmiştir⁶⁸.

Başta Basın Özgürlüğü olmak üzere, Bilgi edinme ve fikirlere sahip olma özgürlüğüyle kanaat ve düşüncelerin açıklanması özgürlüğünün boyutlarına bu kısımda yer verilecektir.

---

⁶⁶Maronek/Slovakya Davası,parag. 55-60.

⁶⁷Barthold/Almanya Davası., Başv.N: 8734/79, T25.3.1985, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57432>, Erişim Zamanı, 23.02.2022, parag.58.

⁶⁸Barthold/Almanya Davası,parag.58.

2.2.2.4.2. Basın Özgürlüğü

Basın özgürlüğü, ifadeyi iletme aracı olduğu dikkate alınarak, AİHS 10/1. fıkrası kapsamında korunmaktadır⁶⁹. AİHM basının sahip olduğu görevler ve sorumlulukları vermiş olduğu kararlarında belirtilmiştir. Bu kapsamda basın, ifade özgürlüğü hakkının içerisinde önem arz eden bir alan olarak vurgulanmaktadır⁷⁰. Bu özgürlük alanı içtihatlarda, kamuoyunun bilgiyi edinme ve habere ulaşma özgürlüğüyle beraber değerlendirilmektedir.

Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlakının, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir.⁷¹

Basına yüklenen görevler arasında siyasal yönetimin faaliyetlerine ilişkin denetim icra etmesi, yöneticilerin fikirleri ile davranışları konusunda vatandaşları bilgilendirerek kararların alınmasında katkıda bulunmalarını kolaylaştırmak bulunmaktadır. Bunun yanı sıra siyasetin dışındaki ve kamuoyuna ilişkin hususlarda bilgilendirmede bulunmaktır⁷². Siyasetçiler tarafından halk ile ilgili hususlarda basın vasıtasıyla kamuoyuna fikirlerin sunulması da basın özgürlüğünün alanında değerlendirilmektedir⁷³.

---

⁶⁹ Harris/O'Boyle/Warbrick, s.639.

⁷⁰Clayton/Tomlinson, s.270, 288; Akkurt, s.184; Basın özgürlüğünün ihlalinin söz konusu edildiği bir uyuşmazlık konusunu incelediği sırada AİHM. tarafından izlenen ilkeler için bkz. Clayton/Tomlinson, s.290-305. Yazarlar bu konudaki ölçütlerden en önemlisinin ifadenin çeşidi olduğunu ifade etmektedirler. Göz önünde bulundurulan öteki kıstaslar ifadenin konusu olan birey, değer yargıları yahut olay temelli ifadenin bahse konu bulunması, haberlerin alındığı kaynakların gizliliğine ilişkin ilkenin korunması, üçüncü kimselerin iddiasının yayınlanması durumunda gazetecilerin kendilerini iddiadan kesin olarak ayırmasına gerek bulunmaması, müeyyidenin ağırlığıdır.

⁷¹ Şirin, T. "Türkiye'de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili", s.15.

⁷² Harris/O'Boyle/Warbrick, s.640

⁷³Castells/İspanya Davası.Başv.N: 11798/85, T23.04.1992, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57772>, Erişim Zamanı, 25.02.2022, parag. 43.

AİHM'e göre basın demokrasiyi korurken bekçi köpeği gibi hareket etmektedir. Bir içtihadında Mahkeme⁷⁴ basının bilgilendirme görevinin ve toplumda bekçi köpeği rolünün bulunduğunu ifade etmektedir. Bu kararının sonrasında AİHM çoğu içtihadında da aynı anlayışını yinelemiştir⁷⁵. Mahkeme, bir başka kararında⁷⁶ azlık görüşü ile bekçi köpekleri uysal yavrular şeklinde değil, havlayarak tehlikenin ortaya çıktığında görünüşteki gözle görünür huzurun bozulmasına katkıda bulunduğunu belirtmiştir⁷⁷. Basın AİHS 10/2. fıkrasında yer alan sınırlamalara bağlı bulunmakla beraber, toplumsal hususlarda bilgilendirme ve fikirler sunma bakımından da görevleri bulunmaktadır ve toplum da bunları alma hususunda haklara sahiptir⁷⁸.

AİHM içtihatlarında basın özgürlüğüne ilişkin olarak hoş görülen fikir ve bilgiler korunurken rahatsızlık veren düşünce açıklamaları güvenceye alınmıştır. Bu kapsamda, gazeteciler tarafından belirli oranda provokasyonda bulunulabilmeleri de mümkün kılınmıştır⁷⁹. Bu konuyu içeren uyuşmazlığın görüldüğü bir dava da şu şekilde gerçekleşmiştir. Ulusal mahkemelerin birinde iki gazeteci tarafından, bir boşanma davası sırasında ensest iddiasından ötürü çocuğun velayet hakkının Nazizm görüşleri bulunan babaya verilmesi üzerine yargıçlara hakarete bulunulduğu gerekçesi öne sürülerek gazetecilerin tazminat ödemelerine hükmedilmiştir. Mahkeme, gazeteciler tarafından olgular dikkate alınarak fikirlerin

---

⁷⁴Barthold/Almanya Davası.parag. 58.

⁷⁵Lingens/Avusturya Davası.parag.44; Jersild/Danimarka Davası.Başv. N: 15890/89, T23.09.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>, Erişim Zamanı, 20.02.2022, parag. 35; ErlaHlynsdottir/İzlanda (N.3), Başv.No. 54145/10, T02.06.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155005>, Erişim Zamanı, 22.02.2022, parag. 62.

⁷⁶Yargıç Power ve Gylman tarafından müşterek buldukları azınlık görüşü için bkz. Saygılı ve Falakaoğlu/Türkiye (N.2), Başv.N: 38991/02, T17.02.2009, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91357>, Erişim Zamanı, 26.03.2022.

⁷⁷ Saygılı ve Falakaoğlu/Türkiye Davası. (N.2), parag. 65.

⁷⁸Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.2). Başv.N. 13166/87, T26.11.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57708>, Erişim Zamanı, 25.02.2022, parag. 50; Observer ve Guardian/Birleşik Krallık Davası., parag. 59; ThorgeirThorgeirson/İzlanda, Başv.N: 13778/88, T25.6.1992, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57795>, Erişim Zamanı, 23.02.2022. parag. 63; MarianMaciejewski/Polonya, Başv.N. 34447/05, 13.1.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150228>, Erişim Zamanı, 28.03.2022, parag. 70.

⁷⁹ De Haes ve Gijels/Belçika Davası. parag. 46.

ileri sürüldüğünü belirterek ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğunu ifade etmiştir. AİHS bakımından sadece fikir ve bilgilerin muhtevasının değil, açığa vurulduğu şekillerin de korunacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, gazeteciler tarafından ortaya konulan ve polemige neden olabilecek, saldırgan ifadeleri karışılmasının ifade özgürlüğünün ihlaline neden olabileceği ifade edilmiştir⁸⁰.

Bireyleri kışkırtıcı şekilde ifadenin ortaya çıkmasına neden olan ortam da ifade özgürlüğü bağlamında önem arz etmektedir. 2. Dünya Savaşında yer alan askerlerin her birisine minnet duyulmasının gerekli olduğunu belirten bir siyasal parti liderine “salak” diyen gazeteci hakaret suçu nedeniyle cezalandırılmıştır. Uyuşmazlığın önüne gelmesi üzerine AİHM makale ve onun kaleme alındığı ortamın bir arada dikkate alınması gerektiğine hükmetmiştir⁸¹. Mahkemeye göre makale ve “salak” sözcüğünün polemige neden olabilecek mahiyette olmasına karşın, makalede parti liderinin provokasyonel açıklamalarından alıntılarının bulunduğu, gerçekliğinin ispatlanmasına gerek bulunmayan görüşlerin ortaya konulduğu ifade edilmiştir. Sonuçta, Mahkeme siyasal parti liderini rencide edici olsa dahi, siyasetçi tarafından bilinçli olarak uyandırılan öfkeyle gazetecinin sözcük tercihinin orantısızlık içermediğini belirtmiştir⁸². Buna göre AİHM provokasyona yol açan bir ifade karşısında ortaya konulan tepkisel ifadenin diğerinden yoğunluk bakımından orantısızlık içerse dahi, daha geniş bir koruma şemsiyesinden yararlanabileceğine hükmetmektedir⁸³.

AİHM üçüncü şahısların ifadelerini aynısı olacak şekilde yahut onların düzenlenerek yayımlanması nedeniyle basına ceza verilmesinin basının kamuoyunun ilgili olduğu hususlardaki bilgileri yaymasına zararda bulunacağını ve

---

⁸⁰ De Haes ve Gijels/Belçika Davası.parag.47-49.

⁸¹Oberschlick/Avusturya Davası. (N.2), Başv.N. 20834/92, T01.7.1997, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58044>, Erişim Zamanı, 24.03.2022, parag.31.

⁸²Oberschlick/Avusturya Davası. (N.2), par.33-34.

⁸³Aleksovskis,SanjaDordevic. “*Article 10 of theEuropeanConvention in Light of theJurisprudence of theEuropean Court of Human Rights*”, FactaUniversitatis – LawandPolitics, Year: 14, Issue: 1, 2016, s.64.

basının toplumda bekçi köpekliği yapma görevinin ifasına mâni olabileceğinin altını çizmektedir⁸⁴. Mahkemenin, önüne gelen bir uyuşmazlığa konu olay⁸⁵ şu şekilde gerçekleşmiştir. Bir gazeteci tarafından bir radyo programında kamuda çalışan bir kısım memurların dürüstlüğü'nün sorgulandığı bir makaleden kısmen alıntı yapmıştır. Daha sonra iç hukukta doğru bilginin yayımlanmamasından dolayı gazeteci hakkında tazminat ödenmesi gerektiğine hükmedilmiştir.

Uyuşmazlık AİHM'in önüne gelmiş ve mahkeme kararında gazeteci tarafından başka bir kimseden alıntı yapıldığının açık bir şekilde belirtildiğini ve eleştirinin sertliğini ifade ettiğini göz önünde bulundurarak ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğuna hükmetmiştir⁸⁶.

AİHM'e göre üçüncü şahıslardan alıntıda bulunan gazetecilerin sorumlu olmaktan kurtulabilmeleri için bu şahısların haysiyet ve şereflerini zarara uğratacak muhteva yayımlamaktan kendilerini alıkoymamaları gerekir. Çünkü böylesi bir ayırıştırma yoluna gitmeleri halinde bu durum gazetecilerin gündemi ilgilendiren hususların, fikir ve bilgilerin iletilmesi görevleriyle bağdaşmayacaktır⁸⁷. Aynı şekilde, başka bir kimsenin ırkçılığa varan görüşlerini yaymasında yardımda bulunulmasından dolayı gazeteciye ceza verilmesi, basının kamuoyuyla alakalı konulardaki katkısının zayıflamasına neden olabilecektir⁸⁸.

AİHS. 10/2.fıkıradaki "Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı

---

⁸⁴Jersild/Danimarka Davası., parag.35; Thoma/Lüksemburg Davası,parag.62; Flux/Moldovya (N.5), Başv.N.: 17343/04, T. 1.7.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87217>, Erişim Zamanı, 24.03.2022, parag.24.

⁸⁵Thoma/Lüksemburg Davası, parag. 64.

⁸⁶Thoma/Lüksemburg Davası,parag. 64

⁸⁷Thoma/Lüksemburg Davası,parag.64.

⁸⁸Jersild/Danimarka Davası,parag.36-37.

erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.” denilmektedir⁸⁹. Buna göre ifade özgürlüğünün kullanılmasında bazı görevler ve sorumluluklara yer verilmektedir. AİHM’e göre gazeteciler görevlerinin gerektirdiği etikle bağdaşır şekilde görevlerini sürdürmeli, sunmuş oldukları bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği bulunmalı ve gazetecilerin bu yükümlülüklerini dürüstlük kurallarına göre ifa etmeleri gerekmektedir⁹⁰.

Yukarıda belirtilen duruma ilişkin bir uyuşmazlık⁹¹ AİHM’in önüne gelmiştir. Bir gazeteci tarafından kamuoyuna kapalı bulunan ve Bakanlığın bir teftiş görevlisince sunulan rapor dayanak alınarak, fok balıklarıyla alakalı düzenlemelere aykırı davranılarak yapılan avlanmayla alakalı yazılar yazılmıştır. Bunun ardından avcılarının haysiyetlerine ve şerefine zararda bulunulduğu belirtilerek iç hukukta gazeteci hakkında tazminat ödenmesi gerektiğine hükmedilmiştir.

AİHM’e göre gazetecinin ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğu belirtilmiştir. Mahkeme tarafından raporun güvenilir kaynaklardan olmasının gazetecinin sorumluluğunun kalkmasına yarayıp yaramadığı üzerinde durulmuştur. Başka kimselerin haysiyetine ve şerefine zararı dokunabilecek bilgilerin mevzu olması durumunda gazeteciler tarafından olguların doğruluklarının araştırılması yönünde sorumlulukları doğmaktadır. Bu sorumluluklarının ortadan kalkmasına neden olabilecek özel bir durumun bulunup bulunmadığının ise Mahkemece belirlenmesi gerekmektedir. Buna göre gerek uğratılan zararın niteliğine bakılmalı gerekirse gazete tarafından yayımın gerçekleştiği zaman, bahse konu raporun

---

⁸⁹ AİHS. 10/2. fıkra, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

⁹⁰BergensTiende ve Diğerleri/Norveç Davası., parag.53; Fressoz ve Roire/Fransa Davası.parag.54; BladetTromso ve Stensaas/Norveç Davası.parag.65; McVicar/Birleşik Krallık Davası.Başv.N: 46311/99, T07.05.2002,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60450>, Erişim Zamanı, 27.02.2022, parag.73.

⁹¹BladetTromso ve Stensaas/Norveç Davası. parag. 65.

güvenirliğinin bulunduğunu görmedeki haklılığına bakılarak bir değerlendirmede bulunulmalıdır⁹².

Yine Mahkeme tarafından uyuşmazlığa konu olay bakımından, suçlamalardan bir kısmının önemli görünmesine karşın belli bir kimsenin hedefe konulmamasından dolayı olumsuz sonuçlarının yumuşamış olduğu vurgulanmıştır⁹³. Diğer taraftan AİHM, basın görevlerini ifa edebilmesi için, ayrıntılı bir araştırma cihetine gidilmeksizin resmi bir raporu dayanak almasını tabii görmektedir⁹⁴. Bunun yanı sıra resmi olarak görev yapan müfettişin hazırlamış bulunduğu raporun dayanak alınması nedeniyle, rapor konusunda itirazlar öne sürülebilse dahi, gazetede haber yayımlandığı zaman bu yayının Bakanlık raporunun güvenilirliği hususuna gölge düşürmemesi yahut gazetenin gizliliğin ihlaline neden olmakla suçlanmadığı göz önünde bulundurulmuştur⁹⁵.

Öte yandan gazeteci tarafından araştırma sorumluluğunun ifa edilmemiş olması yahut öne sürdüğü iddiaları ispatlayamaması durumunda, iddiaların önemine de bakan AİHM'in ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğuna ilişkin karar vermesi güç olmaktadır⁹⁶. AİHM'in önüne gelen bu konuyu ilgilendiren bir uyuşmazlıkta⁹⁷ AİHM Gazeteci ve yayımcı tarafından yargıçlara önemli suçlamalarda bulunulmasının gerek yargıçların haysiyet ve şerefine gerekse de toplumun adalet sistemini zedelediğini belirtmiştir.

Bahse konu davada Mahkemeye göre gazeteci ve yayımcının mahkumiyeti Sözleşme'nin 10/1.fikrasına aykırılık teşkil etmemektedir. Zira, Mahkeme

---

⁹²BladetTromso ve Stensaas/Norveç Davası.parag.66.

⁹³BladetTromso ve Stensaas/Norveç Davası.parag.67.

⁹⁴BladetTromso ve Stensaas/Norveç Davası.parag.68.

⁹⁵BladetTromso ve Stensaas/Norveç Davası.parag.71.

⁹⁶AİHM.bir sporcu tarafından performansını arttıran ilaçlardan kullandığı konusundaki iddialarının kariyerini etkilemesi açısından önemini ve ifadelerin ispatlanamamasını dikkate almıştır. İddiaları öne süren gazetecinin tazminat ödemesi gerektiğine hükmedilmesini hukuka uygun bulmuştur. Bkz. McVicar/Birleşik Krallık, parag. 84-86

⁹⁷PragerveOberschlick/AvusturyaDavası.Başv.N:15974/90,T26.04.1995,http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926, Erişim Zamanı, 28.02.2022, parag.37.

değerlendirme yaparken, başvuruda bulunanın dürüstlük yahut gazetecilikten kaynaklanan etik ilkelere göre hareket ettiğini gösteremediğini, yargıç tarafından ceza davasının doğrudan izlenmediği ve yargıca kendine yönelik suçlamalar konusunda cevap verme olanağı sunulmadığı hususları göz önünde bulundurulmuştur⁹⁸.

2.2.3. Sözleşmenin 10. Maddesinin Sınırı

AİHS. md. 10/2. ‘de ifade özgürlüğünün sınırlanabilmesi için gerekli şartlara yer vermektedir. Düzenlemede “*Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.*” denilmektedir⁹⁹. Düzenleme uyarınca ifade özgürlüğünün sınırlanabilmesi sadece kanun yahut öngörülen meşru amaçları gerçekleştirmek için mümkün olabilmektedir. Bu koşulların yanı sıra bu özgürlük alanının demokratik toplumun gerektirdiği ölçülerde sınırlanabilmesine olanak bulunmaktadır.

İfade özgürlüğünün sınırları konusunda özellikle Batı literatüründeki konum alışlar genellikle pornografi konusu ekseninde çeşitlenmiştir. Pornografinin tek bir tanımı yoktur, olsa olsa tanımlanmasına yol gösterecek ilkeler vardır. Pornografi nefret söylemi ile aynı potaya sokulmadan ele alınmalı, bu ahlakçı argümanların sızmasına izin verilmemelidir.¹⁰⁰

---

⁹⁸Prager ve Oberschlick/Avusturya Davası.parag. 37.

⁹⁹Aslından doğrudan çevrilen ve resmî dilinin İngilizce ve Fransızca olduğu, bilgilendirmeye yönelik amacı bulunan Türkçe dilindeki tercümesinden faydalanılmıştır. Metin için bkz. AİHM, Avrupa Konseyinin yayını. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, Erişim Zamanı, 21.02.2022.

¹⁰⁰Şirin, T. ‘‘Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili’’, s.526.

AİHS’nde yer alan ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlamaların koşullarına bu bölümde yer verilecektir. Bu kapsamda AİHM’in vermiş olduğu kararlar ile öğretideki konuya ilişkin değerlendirmelere değinilecektir.

2.2.4. Sınırlamanın Koşulları

2.2.4.1. Müdahalenin Yasa ile Öngörülmesi

İfade özgürlüğü konusunda getirilebilecek bir sınırlamanın ulusal hukuk çerçevesinde bir temele oturması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlamanın yasa yapıcı tarafından konulan bir yasayla öngörülmesi gerekecektir¹⁰¹. Söz gelimi basılı kitap yahut derginin toplatılmasına veyahut televizyon kanalının kapatılmasına yönelik tedbirler daha evvelden yasayla öngörülmesi halinde mümkün olabilmektedir¹⁰².

Kanunilik koşulu, yasama organınca çıkarılan şekli anlamıyla kanunu ifade etmemektedir. Dolayısıyla bu koşulun gerçekleşebilmesi için maddi anlamda kanunun bulunmasına gerek duyulmaktadır¹⁰³. Bu kapsamda yasama organınca verilen yetki uyarınca düzenleyici işlemlerle kanunilik koşulunun karşılanabilmesi de mümkün olacaktır¹⁰⁴. Bir kısım hallerde Common Law hukukunun uygulandığı ülkelerde, yasama organınca çıkarılan yasa yanında yargı mercilerince yaratılan hukukun da kanunilik koşulunu karşıladığı belirtilmektedir¹⁰⁵.

---

¹⁰¹ Kanunilik ilkesinin AİHS’nin 8-9-11. maddelerindeki güvencede bulunan hakları sınırlama açısından da koşul olduğunun belirtilebilmesi mümkündür. Bireylerin 5. maddedeki güvence altında bulunan özgürlük ve güvenlik hakkından mahrum bırakılmasına ilişkin koşullar da kanunlabelirlenmelidir. AİHS uyarınca kanunilik koşuluna ilişkin olarak bkz. Macovei, s.30; Rainey/Wicks/Ovey, s.310; Leach, Philip. “*Taking a Case to the European Court of Human Rights*”, 2nd edit., Oxford, New York, Oxford University Press, 2005, s.162.

¹⁰² Özbey, Özcan. “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. LXII, S. 1, 2013, s.102.

¹⁰³ Özbey, s.102.

¹⁰⁴ Rainey/Wicks/Ovey, s.310; Yetik, s.193; Barthold/Almanya kararının konusu olan vakada, sınırlamanın Veteriner Cerrahlar Konseyinin Hamburg Veteriner Cerrahlar Konseyi Kanunu’nun dayanak alınarak hazırlandığı Mesleki Davranış Kurallarında yer aldığı ifade edilmektedir. Bkz. Barthold/Almanya Davası.parag.11.

¹⁰⁵ Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.1), parag.47.

AİHM olası takdirde bu sisteme dahil üye devletlerin AİHS. 10/2. fıkradaki korumadan yoksun kalacağını ifade etmektedir. Buna göre Common Law hukukuna özgü istisnalar haricinde, ifade özgürlüğünün önemi dikkate alındığında, sınırlamaya gidilebilecek kanunlar belirlidir. Bu istisnalar yasama organındaki tartışmaların sonrasında şekli kanun çıkarılması ve yazılı olmayan hukuk ile de sadece belirli durumlarda ifade özgürlüğünün sınırlanabilmesi şeklinde yorum getirilebilecektir¹⁰⁶.

Kanunilik koşulunun yerine getirilebilmesi kanunun tüm şartlar altında belli nitelikleri karşılmasına bağlıdır¹⁰⁷. AİHM'ne göre ifade özgürlüğüne sınırlama getirebilecek kanuni düzenlemenin ulaşılabilecek ve düzenlemenin uygulanması nedeniyle ortaya çıkabilecek sonuçlarının öngörülebilir niteliğe sahip bulunması gerekmektedir¹⁰⁸. Ulaşılabılır olma, vatandaşlar tarafından sınırlamanın öğrenilebilmesi ve sınırlamanın onların davranışlarına tatbik edilebilir olması anlamını taşımaktadır¹⁰⁹. Öngörülebilir olma eylemi, sonucunun öngörülerek davranılmasını sağlama amaçlı olarak kanuni düzenlemenin sonucunun biline bilirliliğine yöneliktir¹¹⁰.

AİHM'nin önüne gelen bir uyuşmazlığa konu vaka¹¹¹ şu şekilde gerçekleşmiştir. Bakanlık tarafından bir insan hakları aktivist potansiyel ekstremistler arasında gizli bir veri tabanında işlenmiştir. Bu aktivistin

---

¹⁰⁶Macovei, "A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights", s.31.

¹⁰⁷Leach, s.162; Rainey/Wicks/Ovey, s.310.

¹⁰⁸ Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.1), parag. 49; Silver ve Diğerleri/Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 ve 7136/75, T25.3.1983, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57577>, Erişim Zamanı, 25.02.2022, parag. 87-88; Barthold/Almanya Davası.parag.45; Pentikainen/Finlandiya Davası.Başv.N: 11882/10, T20.10.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279>, Erişim Zamanı, 03.03.2022., parag.84. Bunun yanı sıra bkz. Leach, s.162; Yetik, s.193; Bıçak,Vahit. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü", Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Ed. Bekir Berat Özipek, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu, 2003, s.272.

¹⁰⁹Rainey/Wicks/Ovey, s.311.

¹¹⁰ Özbey, s.103; Rainey/Wicks/Ovey, s.311; Bıçak, s.272.

¹¹¹Shimovolos/Rusya Davası.Başv.N: 30194/09, T21.6.2011 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105217>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

seyahatlerine ve gözaltı süreçlerine ilişkin süreçler veri tabanına kaydedilmiştir. Bu uyuşmazlığı ele alan AİHM, Sözleşmenin 8. maddesine aykırı davranıldığını belirtmektedir¹¹². Mahkemeye göre, yürütmenin yetkisinde bulunan bir hususun gizli kullanıldığı hallerde, keyfiliğe yol açmaması bakımından uygulama konusunda açıkça ve detaylı kuralların konulması gerekmektedir. Ayrıca, kanunlarda kurumlar tarafından gizlice gözetleyebilme yetkisinin hangi koşullar ve durumlar altında yapılması gerektiğine ilişkin vatandaşların yeterli düzeyde bilgilenebileceği kuralların açıkça öngörülmüş olması gerekmektedir¹¹³.

Öte taraftan gizli gözetleme siteleri rahatlıkla kötüye kullanılabilceğinden uygulanan tedbirlerin nitelik, kapsam ve süre bakımından öngörülmesi ve koşullarının belirtilmesi gereklidir. Bunun yanı sıra yetkiye sahip olan, yürüten ve denetleyen kurumların ve iç hukuk başvurusuna ilişkin yolların yasayla öngörülmesi zorunluluk arz etmektedir¹¹⁴. Mahkeme bahse konu veri tabanının bakanlığın emri üzerine oluşturulması, ancak ardından bu emrin yayımlanmaması ve kamuoyuna bildirilmemesi nedenleriyle tedbirler konusundaki yeterli düzeyde bilgilendirmenin kamuoyunun denetim ve bilgisine kapalı olduğu vurgulanarak iç hukukta bu konudaki düzenlemelerin yeterli açıklıkta olmadığı ve ulaşılabilir mahiyet arz etmediğine hükmetmiştir¹¹⁵.

Yine mahkemeye göre hukuki konularda danışmanlık hizmetleri sağlanmadan kanuni düzenlemelerin tatbik edilmesinin sonuçları her vatandaşın bilebileceği mahiyette olmamaktadır. Bu durum kanunun öngörülebilir olmadığını göstermektedir¹¹⁶. Anlaşılamayan, yürütmeyi ölçüsü kaçan takdir payına sahip

---

¹¹²Shimovolos/Rusya Davası, para.68.

¹¹³Shimovolos/Rusya Davası, para. 68.

¹¹⁴Shimovolos/Rusya Davası, para.68.

¹¹⁵Shimovolos/Rusya Davası, para. 69-70.

¹¹⁶ Özbey, s.103; Rainey/Wicks/Ovey, s.311.

kılan kanuni düzenlemelere dayalı sınırlamaların ifade özgürlüğüne müdahale anlamını taşıyabileceğini söylemek mümkündür¹¹⁷.

2.2.4.2. Müdahalenin Meşru Amaçlarla Yapılıyor Olması

İfade özgürlüğünü sınırlayabilmek yalnızca AİHS. 10/2. fıkrada öngörülen meşru amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla hareket edilmesine bağlıdır. Burada belirtilen nedenleri şu şekilde sıralayabilmek mümkün olacaktır. Bunlar;

- Ulusal güvenliğe ilişkin olanlar.
- Toprak bütünlüğü yahut kamusal güvenliğin korunmasına ilişkin nedenlerle yapılanlar.
- Kamusal düzeni sağlama ve suçun işlenmesinin önüne geçilebilmesi amacıyla yapılanlar.
- Sağlık yahut ahlakı koruma amaçlı olarak gerçekleştirilenler.
- Başkalarının haklarını ve şöhretini koruma amaçlı olarak gerçekleştirilen sınırlamalar.
- Gizli bilgilerin yayılmasının önüne geçilebilmesi amaçlı yapılan sınırlandırmalar.
- Yargısal makamların tarafsızlığı ile yetkilerinin güvenceye alınmasına yönelik nedenlerdir¹¹⁸.

Yukarıda belirtilen meşru amaçların sınırlı sayıda olduğunu belirtmek gerekmektedir¹¹⁹. Buna göre keyfi müdahalede bulunulmasının engellenebilmesi açısından bunların teker teker sayılmasının önemli bir yeri bulunmaktadır.

AİHM'e göre Md. 8'de belirtilen özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının ülkenin ekonomik refahının korunabilmesi amaçlı olarak sınırlandırılması mümkün

---

¹¹⁷ Yetik, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü Kavramı"s.193.

¹¹⁸ Harris/O'Boyle/Warbrick, s.652.

¹¹⁹ Akkurt, "Basın Özgürlüğünün Kapsamı ve Sınırları" s.293.

olmaktadır. Ancak bu kısıtlama ifade özgürlüğü bakımından meşru bir sebep teşkil etmeyecektir¹²⁰. AİHM Sözleşme'nin 10/2. fıkrasında belirtilen nedenlerden olmayan sınırlamaların ifade özgürlüğüne müdahale anlamına geleceğini ifade etmektedir¹²¹. AİHS Md. 18' de¹²² öngörülen ilkedan dolayı, sınırlamalar dar şekilde yorumlanmalı, öngörülen amacın haricinde kullanılmamalıdır¹²³.

Sınırlamalara ilişkin kapsam oldukça geniş bir çerçevede bulunduğundan, sınırlamaların meşru sebep sayılıp sayılmamasına yönelik bir uyumsuzluk AİHM'in önüne çok fazla gelmemektedir. Bu kapsamda sınırlamanın birden fazla meşru amaç için gerçekleştirilmesine de olanak bulunabilecektir¹²⁴.

Yukarıda belirtilen sınırlama sebeplerine ek olarak öğretide başkaca sebeplerin daha bulunabileceği ifade edilmektedir. Bunlar;

- Devletin yahut kamununun menfaatleri.
- Diğer bireylerin menfaatleridir¹²⁵.

2.2.4.3. Demokratik Toplumun Gereklilikleri

İfade özgürlüğü konusundaki sınırlamaların tüm çeşitleri, Sözleşmenin 10/2. fıkrasında belirtilen meşru amaçların gerçekleştirilmesine ilişkin ve kanunla

---

¹²⁰Rainey/Wicks/Ovey, .“TheEuropeanConvention on Human Rights” s.314.

¹²¹ Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.1), parag.45; Handyside/Birleşik Krallık Davası.parag.43; Lopuch/Polonya Davası.parag. 53.

¹²² AİHS Md. 18. de “Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz.” hükmüneyer verilmiştir.Aslından doğrudan çevrilen ve resmî dilinin İngilizce ve Fransızca olduğu, bilgilendirmeye yönelik amacı bulunan Türkçe dilindeki tercümesinden faydalanılmıştır. Metin için bkz. AİHM, Avrupa Konseyinin yayını. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, Erişim Zamanı, 21.02.2022.

¹²³ Sunday Times/Birleşik Krallık Davası. (N.1), parag.65; Observer ve Guardian/Birleşik Krallık Davası. parag.59; UJ/Macaristan Davası. parag.17. Bunun yanı sıra bkz. Akkurt, s.293; Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*,s.77.

¹²⁴Rainey/Wicks/Ovey, s.314; Clayton/Tomlinson, s.286.

¹²⁵ Yetik, s.193, Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*,s.80. Kimi yazarlarsa“devlet ile kamusal menfaatlerin korunması”, “ahlakın korunması” ve “başkalarının haklarının korunması”biçiminde üç grup bulunduğunu öne sürmektedirler: Salihpaşaoğlu, Yaşar.“Türkiye’de Basın Özgürlüğü”, Ankara Seçkin, 2007, s.44; Akkurt, a.g.e., s.294-306 ve 321-326.

öngörölmüş olmalarının yanı sıra demokratik toplumun gerektirdiği koşulları da içermesi gerekmektedir¹²⁶. Demokratik toplum düzeni ulusal hukuk düzeniyle karıştırılabilmektedir. Bu kavram ölkelerin hukuki düzeninin üzerinde evrensel ilkelerin de içerisinde bulunduğu düzeni ifade etmektedir¹²⁷. AİHM bir içtihadında¹²⁸ siyasal partinin programında devletin yapı ve ilkesiyle uyumsuzluğunun öne sürölmesinin, parti programının demokrasi kurallarıyla uyumsuzluğunu göstermeyeceğinin altını çizmiştir¹²⁹.

İfade özgürlüğünün düşünce yönünden haklı çıkarılmasına dönük düşüncelerden en önemlisi demokrasi temelli düşünce olmasından ileri gelmektedir. Demokrasi düşüncesinin temeli ise Cumhuriyet geleneğine dayanmaktadır. Mevcut olan liberal hak paradigmasına cumhuriyetçi geleneği olarak bakıldığında pozitif hukuk yönünden olası katkıları ‘potansiyel mağdurluk’, ‘politik amaçlı müdahale’ (İHAS md.18) ve ‘ürpetici etki’ öğretileridir. Bireysel başvuru mekanizmalarını bireyci olmaktan çıkarıp toplumcu yöne taşıma ve tekil müdahalelerin ötesinde tahakkümlere karar verilmesini sağlar.

130

AİHS kapsamında demokratik toplum ölçütünden bireylerin sahip bulunduğu haklar ile özgürlüklerin muhtevasının tespitinde ve bunların sınırlanması konusunda yararlanılmaktadır¹³¹. AİHM önüne gelen bir uyuşmazlıkta¹³² ifade özgürlüğünün demokratik toplumun temelini teşkil ettiğini

---

¹²⁶ Demokratik toplum açısından gereklilik bulunması ölçütünün AİHS. md.8-9-11. maddelerindeki güvence altında bulunan haklar açısından kısıtlamalarda da kıstas alındığı görölmektedir. AİHS uyarınca hakların kısıtlamanın demokratik toplumda gereklilik ölçütüne yönelik olduğuna ilişkin bkz. Eren, Abdurrahman. “Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekliliği”, İstanbul, Beta, 2004, s.139; Rainey/Wicks/Ovey, s.324 vd.; Leach, s.161-162.

¹²⁷ Eren, “Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekliliği” s.140.

¹²⁸ SosyalistPartivediğerleri/TürkiyeDavası. Başv.N:21237/93, T25.5.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58172>, Erişim Zamanı, 02.03.2022, parag.47.

¹²⁹ Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye Davası. parag. 47.

¹³⁰ Şirin, T. “Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili”, s.527.

¹³¹ Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*, s.106-107.

¹³² Handyside/Birleşik Krallık Davası. para.49. Bunun yanı sıra bkz. Fressoz ve Roire/Fransa Davası. parag.45; BergensTidende ve Diğerleri/Norveç Davası. parag.48;

ifade etmiştir. Mahkeme çoğulcu, hoşgörülü ve farkı düşüncelere açık olmayan toplumların demokratik kimliklerinin bulunamayacağı ifade edilmektedir¹³³.

AİHM Başka bir içtihadında daha önceki içtihatlarını temel alarak demokratik toplum için gerekli olan ölçütleri sıralamıştır. Dört ilkeden oluşan bu ölçütler şu şekilde sıralanabilir;

- Gereklilik ilkesi; bu ilkeye göre, kısıtlamanın zorunluluk içermemesi hususu olağan olduğu anlamına da gelmemektedir.
- Taraf devletlere ait takdir hakkının AİHS ile uyumlu kullanılıp, kullanılmadığının AİHM tarafından denetlenmesi.
- Sınırlamaların “zorlayıcı toplumsal gerekliliğe” karşılık gelmesi ve sınırlamanın meşru amaçlarla orantılı olması gerekmektedir.
- AİHS’deki sınırlamaların dar yorumlanması gerekmektedir.

Bu ilkelere göre ifade özgürlüğünün demokratik toplumlarda zorunluluk arz ettiğinin belirtilebilmesi için şu şartın da bulunması gerekmektedir. Bu şarta göre müdahale, “zorlayıcı bir toplumsal sebeple” yapılmalı ve bahse konu sebep gerekli olandan daha fazlasına karşılık gelmemelidir¹³⁴. Zorlayıcı bir toplumsal gerekliliğin mevcut olup olmadığına üye devletin yetkili makamları ve yargı organlarınınca karar verilmesi gerekmektedir. Buna göre yürürlükte bulunan kanunların yorumlanması ve uygulanmasına yönelik yetkileri bulunan yargısal organlar ve ulusal makamlar bu konuda takdir hakkına sahip olacaklardır¹³⁵.

SatakunnanMarkkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya Davası.Başv. N: 931/13, T27.06.2017, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175121>, Erişim Zamanı, 18.08.2022, parag.124; Demokratik topluma özgür unsurlardan olan çoğulculuk ve hoşgörü benzeri kavramların AİHM ve Anayasa Mahkemesince ele alınması konusunda bkz. Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*, s.107-112

¹³³Handyside/Birleşik Krallık Davası.parag.49. Bunun yanı sıra bkz. Fressoz ve Roire/Fransa Davası.parag. 45; BergensTidende ve Diğerleri/Norveç Davası, parag.48; SatakunnanMarkkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya Davası,parag.124.

¹³⁴Rainey/Wicks/Ovey, .“The European Convention on Human Rights” s.325.

¹³⁵Handyside/Birleşik Krallık Davası.parag.48.

İlke gereği AİHS'in uygulanması devletlerin yükümlülüğündedir. Buna göre devletler tarafından sınırlamaların gerekliliği hususunda daha doğru bir karar verileceğinin ve bu konuda yetkili olmalarının beklendiğini söylemek mümkün olacaktır¹³⁶. Fakat, üye devletlerce ortaya konulan sınırlamalar yahut başvuru yapılan yaptırımlara ilişkin olarak takdir hakları sınırlı olmaktadır. Buna ilişkin sınırlamaların ifade özgürlüğüyle uyumlu olup olmadığının belirlenmesi hususundaki denetimlerden AİHM sorumlu olmaktadır¹³⁷.

Sonuç olarak zorlayıcı toplumsal gerekliliğin olduğu durumlarda yeterince gerekçeyi içerisinde barındıran, meşru amaçlarla uyumlu bulunan ve kişisel yararlar kamusal yararın arasındaki ölçüye dikkate eden sınırlamalar kabul edilebilecektir¹³⁸.

2.2.5. Olağanüstü Dönemlerde İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Olağan dönemlerde ifade özgürlüğüne ilişkin bir sınırlandırma; özgürlüğün kapsamında olduğu kabul edilen bir düşüncenin, kamusal düzenin korunması, suçun işlenmesinin önlenmesi, gizli bilgilerin açıklanması vb. meşru amaçlar ile sınırlandırılabilmesi anlamını taşımaktadır. Fakat bu dönemlerde dahi tüm düşünce açıklamaları ifade özgürlüğünün çerçevesinde değerlendirilemeyecektir¹³⁹.

Anayasa Md. 15'te olağanüstü dönemlerde temel haklar ve hürriyetlerin kısmi olarak yahut tamamen durdurulabileceğinden bahsedilmektedir¹⁴⁰. Buna göre olağanüstü dönemlerdeki uygulamaların olağan dönemler karşısında farklı olduğu

---

¹³⁶Leach, s.163; Bıçak, s.272.

¹³⁷Handyside/Birleşik Krallık Davası,parag.49.

¹³⁸Barthold/Almanya Davası, parag.55; SatakunnanMarkkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya Davası,parag.164; Observer ve Guardian/Birleşik Krallık Davası,parag. 59. Bunun yanı sıra bkz. Sunay,*Muhtevası ve Sınırları*, s.113-114; Yetik, s.193; Özkan, Işıl. "*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Düşünceyi İfade Özgürlüğünün Sınırları ve Türkiye Kararları*", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 3, 2001, s.792; Özbey, s.108.

¹³⁹Uygun, "Türkiye'de İfade Özgürlüğü", s.23.

¹⁴⁰ Düzenlemede "*Savaş, seferberlik (...) (1) veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.*" denilmektedir.

söylenebilecektir. Olağanüstü dönemlerdeki sınırlandırma rejiminin daha geniş olması karşısında, bu dönemlerdeki sınırlamaların da belirli koşulları bulunmaktadır. Anayasa Md. 15’te bu sınırlamanın kapsamından bahsedilmektedir. Düzenlemede olağanüstü dönemde uygulanacak sınırlamaların uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlaline neden olmaması, ölçülü olması ve hakkın özüne zarar vermemesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁴¹.

Olağanüstü dönemlerde ifade özgürlüğüne sınırlama getirilebilmesi için ilk olarak hangi hallerin bu olağanüstü dönemin kapsamında bulunduğu tespit edilmesi gereklidir. Buna göre “*savaş*”, “*seferberlik*” ve “*olağanüstü hâl*” vb. hallerin olağanüstü dönem olduğu ifade edilebilecektir. Bu durumlarda ifade özgürlüğüne sınırlama getirilebilecektir. Yoksa, temel haklar ve özgürlüklerin, dolayısıyla ifade özgürlüğünün olağan dönemde olduğu gibi sınırlanabilmesi mümkün olacaktır¹⁴². Bunun yanı sıra hakka yönelik gerçekleştirilen sınırlamanın uluslararası hukuktan kaynaklı yükümlülüklerin ihlali niteliği taşıması gerekmektedir. Zira, temel haklar ve özgürlükler iç hukuka nazaran daha üst durumda yer almaktadır¹⁴³. Bundan dolayı devlet, temel haklar ve özgürlükler noktasında uluslararası yükümlülüklerine olağanüstü dönemlerde de uymalıdır.

İfade özgürlüğüne yapılan müdahaleler keyfi tutuklamalar yoluyla gerçekleşmektedir. Tutuklamalara bakıldığında muhalif olanlar ve gazete yazarları aynı gerekçelerle tutuklanmaktadır. İnsan Hakları Mahkemesi md. 18 bu tutuklamalar neticesinde belirlemeler yapmaktadır. İfade özgürlüğünün önemi göz önüne alınarak tıpkı yaşam hakkı ve işkence yasağında olduğu gibi usuli olarak düzenleme getirilmeli içtihat oluşturulmalıdır.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Gözler, Kemal, “Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnemelerinin Hukukî Rejimi”, Ankara Barosu Dergisi, Ankara-1990, s.4. 561-590.

¹⁴² Gözler, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2017, s. 297.

¹⁴³ Bkz. Anayasa md. 90/5.

¹⁴⁴ Şirin, T. ‘‘Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili’’, s.531.

Olağanüstü dönemlerde ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesine ilişkin koşullardan bir diğeri ise ölçülülük ilkesinin gözetilmesidir¹⁴⁵. Olağanüstü dönemlerde de birtakım temel haklar ve özgürlüklerin sınırlandırılabilmesine olanak bulunmamaktadır. Bu haklar çekirdek haklar olarak ifade edilmektedir. Bunlar AİHS md. 15/2. fıkrada ifade edilmiştir. Buna göre “meşru savaş” halinin haricinde, “yaşam hakkı”, “işkence yasağı”, “kölelik yasağı” ve “kanunsuz ceza olmaz” ilkesi bu kapsamda bulunmaktadır. Dolayısıyla olağanüstü dönemlerde bu haklara yönelik sınırlamalarda bulunulamayacaktır.

2.6. ABD ve Avrupa’ da İfade Özgürlüğünün Karşılaştırılması

AİHS’in 10. maddesinde ifade özgürlüğü güvenceye alınmıştır. Bu hak nitelikli haklar arasındadır. Diğer bir deyişle kişilerin ifade özgürlüğüne ilişkin genişçe bir hak tanımı içermektedir. Devlet bu hakkı sadece kanun ile meşru bir amacın gerçekleştirilebilmesi amacıyla kısıtlayabilecektir. Ayrıca demokratik toplum bakımından acil toplumsal gereksinimi doğuran ve ölçülülük ilkesine dikkat edilerek bu kısıtlamanın yapılması gerekmektedir. AİHS ile güvenceye bağlanan haklara haksızca müdahalede bulunulduğunu yahut bunlara aykırılıkta bulunulduğunu öne süren bireyler AİHM’e başvurularını yapabilmektedirler. AİHM’e göre müdahale oldukça geniş kapsamlı olarak yorumlanmalıdır.

Bir ifadeden dolayı bireyin ceza yaptırımına maruz kalması AİHS md. 10 uyarınca ifade özgürlüğüne müdahale anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla bireyin cezalandırılması maddede yer verilen haklara müdahale teşkil etmektedir. Müdahalede bulunulduğunun tespiti durumunda koşullarının gerçekleştiği AİHS’e taraf devlet tarafından yaptırım uygulanmalıdır. Bu koşulların varlığı bahse konu olmazsa bir ihlal bulunduğu aşıkardır. AİHM ifade özgürlüğü bakımından ABD’de bu özgürlüğün temellerini ortaya koyan “Demokratik Yönetim Kuramı¹⁴⁶” önem

---

¹⁴⁵ Olağan dönemlerdeki ölçülülük ilkesiyle aynı koşulları sağlaması gerekmektedir. Bkz. 1.2.4.2.5. nolu başlık.

¹⁴⁶ ABD’de ifade özgürlüğünün korunmasına gerekçe teşkil eden üç teori mevcuttur. Bunlar “Düşünce Pazarı Kuramı”, “İnsan Onuru ve Kendini Gerçekleştirme Kuramı” ve “Demokratik

taşımaktadır. Böylelikle Avrupa sistemi bakımından demokratik kararların alınması süreçlerinde katkısı bulunmayacak ifadeler korunmamakta, ABD’de ise bu kapsamda daha geniş bir koruma alanı öngörülmektedir. Diğer bir deyişle ABD ifade özgürlüğünü genişçe yorumlanmakta, süreçte bir katkısı bulunmayan açıklamaların da korunması mümkün olabilmektedir¹⁴⁷. Bundan dolayı ırkçılığa ve ayrımcılığa dayalı ifadelerin Avrupa’da düşünce açıklaması olarak kabulü mümkün değilken ABD’de bu mümkün olabilmektedir. 1969 yılından bugüne kadar bir çizgide ele alınan kararlarda ifade özgürlüğünün korunması önemli oranda genişletilmiştir. Bu süreç boyunca ifade özgürlüğü her tür soyut şiddeti savunma, ırkçılık yahut açıklamalarının bu özgürlüğün koruma alanından faydalanacak biçimde esnetildiği görülmüştür¹⁴⁸.

ABD nefret söylemi üzerine var olan uluslararası oydaşmanın bilerek dışında kalmakta, ona meydan okumaktadır. ABD nefret söylemine birçok ülkenin cesaret edebileceğinden daha fazla koruma sağlamaktadır. ABD nefret söylemi konusunda adeta türünün tek örneğidir. Avrupa’da nefret söyleminin sınırlanması olağandır ve uluslararası insan hakları hukukunda eşitliğin korunması ve ayrımcılığın önlenmesi amaçlarıyla ifade hürriyeti kısıtlanabilmektedir. ABD’de ise bu denge yerine ifade hürriyetinin üstünlüğü göze çarpmaktadır. ABD bu alanda sadece Avrupa ile değil, nefret söyleminin ifade hürriyetinin korunması altında olmadığı kuzey komşusu Kanada ile de farklılaşmaktadır. ABD’de nefret söylemi toplumun ifade hürriyetini korumak için ödediği bir bedel olarak görülmektedir.

Yönetim Kuramı” olarak sınıflandırılmaktadır. Diğer taraftan çok yönlü yaklaşımla ele alınan bir kurama göre ifade özgürlüğü belirtilen bu üç kuramın açıklamalarını dikkate alınarak tespit edilmeli ve özgürlüğün geniş kapsamlı korunması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bkz. Aydın, Öykü Didem, “Düşünce Özgürlüğünün Anlamı ve İşlevi Işığında Düşünce Özgürlüğünü Sınırlamanın Anayasallığı” Aydın / Hacettepe Hukuk Fak. Derg., 1(2) 2011, 26–63, s. 27.

¹⁴⁷ Irkçılığa ve ayrımcılığa dair ifadelerin, ABD’de ilke gereği korunduğu görülmektedir. Bkz. Aydın, s. 27.

¹⁴⁸ Aydın, Öykü Didem, Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004, s. 171.

ABD'deki bu yaklaşımın tarihsel kökeni ABD bağımsızlık savaşında bulunabilir. Nefret söylemi ancak Yüksek Mahkemenin ifade hürriyetinin istisnası olduğunu kabul ettiği diğer hallerden birine giriyorsa yaptırıma bağlanabilmektedir. ABD nefret söylemi alanında uluslararası standartlar yerine kendi temel haklar öğretisine dayanmaktadır. ABD'de ifade hürriyetine tanınan bu ayrıcalıklı yerin bir başka gerekçesini ise negatif hürriyetlerin, pozitif hürriyetlerden üstün tutulması oluşturmaktadır. İHAM de ifade hürriyetini çok geniş yorumlamasına rağmen, nefret söyleminin yasaklanmasına izin vermektedir. Avrupa'da ise herhangi bir şiddet yatkınlığı olmasa dahi; belirli ifadeler sadece aktardıkları bakış açıları tehlikeli veya yaralayıcı olduğu için yasaklanabilmektedir. İHAM, kararlarında İHAS'nın ifade hürriyetini düzenleyen 10. maddesi ile, hakların kötüye kullanılmasını yasaklayan 17. maddesi arasında bir tercih yapmaktadır. Totaliter görüşlerin ve 2. Dünya Savaşına ilişkin bazı vakaların reddi halinde; İHAM ölçülülük değerlendirmesi bile yapmayıp, İHAS'in 17. maddesini uygulayabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

3.1. Türkiye'de İfade Özgürlüğü ve Mevzuattaki Yeri

3.1.1. Osmanlı Döneminde İfade Özgürlüğü

Özgürlük kavramı ülkemizde incelendiğinde en başta hak ve özgürlükler açısından Osmanlı döneminin dikkate alınması gerekmektedir. İnsan hakları alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. yüzyılda birtakım somut gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. Senedi İttifakla başlayan süreci Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-i Esasi izlemiştir. Bu anlamda özgürlüklerle otoritenin mücadelesi bağlamında özgürlüklere ilişkin düzenlemelerin ferman niteliğine sahip Senedi İttifak ile ortaya çıktığı görülmektedir¹. Bir görüşe göre, bu belgenin hakları ve özgürlükleri vurgulamaktan daha çok merkezi otoritenin sınırlandırılmasını sağlayan bir niteliği bulunmaktadır. Daha sonrasında ortaya çıkan o dönemde gelişen siyasal ve toplumsal gelişmelerin etrafında birtakım hakları ve özgürlükleri güvenceye kavuşturma hareketleri yaşanmıştır².

Batılı anlamda kişilerin hakları ve özgürlüklerine yönelik ülkemizde modern düzeydeki ilk yazılı belgenin 1839 tarihinde çıkarılan Tanzimat Fermanı olduğunu söylemek mümkündür. Fermanla kişilerin canları, malları, ırz ve namusu bakımından güvenliğinin sağlanması, cezaların mahkemelerce tespitinin yapılabilmesi, padişahın ferman ile belirlenen ilkelerin ötesine geçemeyeceği, herkesin kurullarda düşüncesini açık bir şekilde söyleyebileceği gibi düzenlemelere

---

¹Bu ittifakın başarılı olmayan ıslahat hareketleriyle irtibatlı olarak cereyan eden olayların ardından 3. Selim zamanında Osmanlı anayasa hukuku alanında hazırlanan ilk belge niteliğinin bulunması önem arz etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tanör, Bülent. “*Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*”, 12. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 41.

² 2. Mahmut döneminde İmparatorluğun kurtuluşunun Batılılaşmayla olabileceğinin fark edilmesiyle haklar ve özgürlükler konusunda da bu yönde gelişmeler yaşanmıştır. Bkz. Baloğlu, s. 99.

yer verilmiştir³. Fermana bakıldığında düşüncenin ifade edilebilmesi ve basın özgürlüğüne ilişkin bir düzenlemeye gidilmediği görülmektedir. Fermanla duyurulan haklar ve özgürlüklerin o döneme kadar herhangi bir şekilde uygulamaya geçilmemiş ve ilk kez ortaya konulan özgürlük ve haklar olmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, duyurulan bu haklar ve özgürlüklerin daha önceki uygulamalarda yer alan bozuklukların sonucu olarak ihmal edilmeleri nedeniyle yeni düzenlemeler ile ve kurumlarla güvenceye alınmasının amaçlandığını söylemek mümkündür. Bundan dolayı, genel anlamda ülkemizde hakların ve özgürlüklerin tarihinin Tanzimat Fermanı'na götürülmesi, yani hakların ve özgürlüklerin bu fermanla başlatıldığının belirtilmesinin doğru olmadığı ifade edilmektedir⁴.

O dönem hazırlanan mevzuat çerçevesinde ifade özgürlüğüne ilişkin olarak basının faaliyetlerine yönelik farklı uygulamalar başlatıldığı görülmüştür. O dönem yönetimlerince 1857 tarihli Basmahane Nizamnamesinin yayımlanmasıyla basım evinin açılarak kitap basımına ilişkin izin ve ruhsat usulüne geçilmiştir. Halka bakan yönüyle sakıncası bulunan broşür ve kitapların toplatılması ve bunlarla alakalı basım evlerinin kapatılması konusunda polis yetkilendirilmiştir⁵. Daha sonrasında 1864 tarihli Matbuat Kanunu yayımlanarak süreli yayımların ruhsatla çıkarılması sağlanmıştır. Öte yandan devlet aleyhinde taarruzun ve husumetin ön plana çıktığı ifade edilerek yurtdışı kaynaklı yayımların ülkede yayılmasına yasak getirilmiştir. Hükümet bu kanunla gazeteleri kapatabilme yetkisine kavuşmuştur. Padişahı, vekilleri, devletin memurlarını kötüleyen yayımların yapılmasına çeşitli ceza yaptırımlarının tatbik edilmesi yönünde düzenlemelere yer verilmiştir⁶.

---

³ Fendoğlu, H. T. “*Devlet, Diplomasi ve İnsanın Özgürlük Mücadelesi*”, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 111.

⁴ Kıldan, İ. T. “*Türk Anayasa Yargısında Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Karşılaştırılması*”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 24.

⁵ Baloğlu, “İfade Özgürlüğü”. S. 99-100.

⁶ Özkorkut, N. Ü. “*Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü*”, Ankara, AÜHFD, 51, 3, 2002, s. 74.

1867 yılında Kararname-i Ali ismiyle yayımlanan bir kararnameyle birtakım tedbirlerin ve yasakların getirildiği, sonrasında bunların yetersiz kaldığı görülmüş 1876 yılında yeniden bir nizamname çıkarılarak gazetelerin sansürlenmesi pratiğine başvurulmuştur. Diğer taraftan o dönem basını, tüm bu kısıtlayıcı düzenlemelere karşın kamuoyu oluşturma fonksiyonunu yerine getirmiştir. Tanzimat'ın yayımlanmasıyla birlikte bireyin ön planda tutulduğu sosyal gelişmeler ortaya çıkmıştır⁷.

Tüm bu olayların cereyan etmesinin ardından 1856 yılında Tanzimat'ın ikinci safhası olarak görülen bir ferman daha yayımlanmıştır. Islahat Fermanı adıyla yayımlanan bu ferman yabancı devletlerin baskılarının sonucu olarak ve Tanzimat Fermanı'nın yetersiz görülmesi nedeniyle kaleme alınmıştır. Bu ferman, Müslüman olmayan halkların haklarında iyileştirmeler yapma ve onların kollanması ve Tanzimat Fermanında verilen sözlerin ifası amacıyla gündeme gelmiştir⁸. Fermana hakların arttırılmasının sağlanması düşüncesinin bulunmasına karşın ifade özgürlüğüne ilişkin hiçbir düzenlemeye yer verilmemiştir.

Islahat Fermanı'nın ardından 1876 yılında, Kanuni Esasi ilan edilmiştir. Bu ilk Anayasayla birlikte devlet meşruti bir görünüme kavuşmuştur. Bundan böyle örfi hukuk sınırlarında kalmak kaydıyla yasama görevlerinde bulunmaya yetkili bir meclisin kurulmasına karar verilmiştir⁹. Anayasayla birlikte kişilerin hakları ve özgürlüklerine ilişkin düzenlemelere ilk kez, klasik esaslarla uyumlu olarak, önemli ölçüde yer verilmiştir. Diğer bir deyişle, bu ilk yazılı Anayasa, daha sonraki Anayasalarda yer verilen haklar ve özgürlükler konusundaki hükümlerin çoğunun ilk örneklerini bünyesine almıştır¹⁰.

---

⁷Özkorkut, “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü” s. 74.

⁸Cin, H./Akgündüz, A. “Türk Hukuk Tarihi”, 1. Cilt, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s. 165.

⁹Cin/Ahmet, s. 167.

¹⁰ Kuzu, B. “T.C. Anayasaları ’nın İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, İÜHFİM, 54(1-4), 1991-1992, s. 73.

Anayasada din ve ibadet özgürlüğünden bahsedilmesine karşın ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemelere değinilmemiştir. Basının yasal sınırlarında serbest olduğundan söz edilirken, basına ilişkin sansürcü yaklaşımları engelleyecek normatif düzenlemelere yer verilmiştir.¹¹Kanuni Esaside basın konusundaki ilk düzenlemeler yer almış, fakat bu düzenlemelerin güvenceden yoksun olması ve belirli yaptırımlar öngörülmemesi de Anayasa'nın sahip olduğu belirleyici özelliklerinden birisi olmuştur¹². Bunun yanı sıra, ifade özgürlüğünün, günümüzün uygulamalarıyla paralel özellikler barındıran yasama sorumsuzluğuyla tanındığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, Kanuni Esasi'nin 47. maddesinde mecliste yer alan üyelerin ifade özgürlüklerinin bulunduğuna yer verilmiştir. Düzenlemede üyelerin oy ve düşüncelerinde serbest oldukları, çalışmalarına ilişkin meclis tarafından farklı bir karar alınmadıkça, meclisin dışında düşünce ve oylarını açıklayabilecekleri belirtilmiştir. Böylelikle üyelerin düşünce açıklamalarının anayasal güvenceye bağlandığı görülmektedir¹³.

Sonraki tarihlerde Kanuni Esasi'nin 113. Maddesinde yer alan ve padişahın yer alan bazı yetkileri yürürlükten kaldırılmıştır. Böylelikle padişahın bu konudaki yetkileri daraltılmış, diğer anlamda ise halkın özgürlüğü arttırılmıştır.

Daha sonra meşrutiyete taraftar olanların durağanlaşması ile baskının hâkim olduğu yeni bir döneme geçilmiştir. 1888 tarihli Matbaalar Kanunu'nun çıkarılmasıyla basım evlerinin açılma, kitap basım ve yurt dışı yayımlarının ülkeye sokulmasının izinle yapılabildiği bir dönem başlamıştır. Sakıncalar içeren, ahlaki bulunmayan basılı eserlerin taşınması, satılması ve dağıtımıyla bunların toplu halde

---

¹¹Cin/Akyılmaz, "*Türk Hukuk Tarihi*" s. 561-562.

¹²Danışman, A. "*Basın Özgürlüğünün sağlanması önlemleri*", AÜBBYOY Yayınları, No:1, Ankara, 1982, s. 6.

¹³ Keser, H. "*Türk Anayasa Sisteminde Düşünceyi Açıklama Hürriyeti ve Sınırları*", Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya, 1997, s. 24.

bulundurulmasının suça iştirak olarak nitelendirildiği görülmektedir. Tiyatrolar ve gazetelere ilişkin birtakım sansürlere de yer verilmiştir¹⁴.

1908 yılı itibariyle 2. Meşrutiyetin ilanıyla II. Abdülhamit tarafından askıya alınan Kanuni Esasi üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak, yeniden yürürlüğe konulmuştur. Yeniden yürürlüğe konulan Kanuni Esasi de basının yasal çerçevede serbest olduğu, herhangi bir şekilde teftişe ve denetime uğrayamayacağı belirtilmiştir. Değişikliklerle birlikte basın üzerindeki sansür yasaklarına son verilmiştir¹⁵. Öte taraftan aynı önceki dönemlerde olduğu gibi ifade özgürlüğüne ilişkin bir düzenlemeye gidilmemiştir¹⁶.

3.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Hazırlanan Anayasalarda İfade Özgürlüğü

3.1.2.1. 1921 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü

İmparatorluğun 1. Dünya Savaşındaki yenilgisinin ardından ülke yeniden inşa edilmeye başlanmış, bu sırada 1921 tarihinde, milli mücadele günlerinde yeni bir Anayasa yürürlüğe konulmuştur. 1921 Anayasası 24 maddeden ibaret olup, güç koşulların ortasında hazırlanması nedeniyle çoğu hususun ayrıntılı olarak düzenlenmeden ele alındığı görülmektedir. Şöyle ki, temel haklar ve özgürlükler konusunda bu yasada da herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir¹⁷. Bu kapsamda ifade özgürlüğüne ilişkin de herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Fakat, egemenliğin ve iktidarın kaynağına ilişkin modern anayasacılık hareketlerinin etkisi bu anayasada yüzeysel de olsa görülür düzeydedir¹⁸.

---

¹⁴Baloğlu, “İfade Özgürlüğü”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi s. 100.

¹⁵Danışman, “Basın Özgürlüğünün sağlanması önlemleri” s. 7.

¹⁶ Mumcu A. ve Küzeci, E. “İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri”, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012, s. 174.

¹⁷Mumcu/Küzeci, s. 179-183.

¹⁸Tanör, *Anayasal Gelişmeler*, s. 288.

3.1.2.2. 1924 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü

Ülkemizde ifade özgürlüğüne hakkı yukarıda belirtilen dönemlerde yaşanan gelişmelerin ardından oldukça geç bir zaman sonra, 1924 tarihli Anayasayla yalnızca hakkın adından bahsedilmek suretiyle güvenceye bağlanabilmiştir. Ancak, aradan yalnızca bir yıl geçtikten sonra Takriri Sükûn Kanunu'nun çıkarılmasıyla bu hakkın kapsamının daraltıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ifade özgürlüğü normatif olarak Md. 70' de “*vicdan, düşünme, söz, yayım, toplanma ve dernek kurma özgürlükleri Türklerin doğal haklarından*” denilmekle ilk kez bir Anayasa'da yerini almıştır¹⁹.

1924 tarihli Anayasa'da kişilerin felsefi görüşü ve dinsel inancı nedeniyle kınanamaması ve yasalara uymak kaydıyla dini ayinlerin yapılabilmesi, basına ilişkin serbestliğin ve ön denetimin yasaklanması, bireylerin toplanmaları, ortaklık ve dernekler kurabilmeleri, haberleşmenin gizliliğinin sağlanması ve benzeri birtakım özgürlüklere ilişkin düzenlemelere gidilmiştir²⁰.

1936'da Türk Ceza Kanununun'(TCK.)²¹da yapılan değişiklikle, kurulu düzenin devrilmesini ve proletarya diktatörlüğünü ön gören Marksist fikirler sınıfsal üstünlüğün ön plana çıkarıldığı fikirler ve örgütlenmelere yasak getirilmiştir. (TCK 141,142) Bunun yanı sıra 163. md ile din temelli devlet esasının öngörüldüğü düşünce ve örgütlenmelere yasaklar getirilmiştir²².

1924 tarihli Anayasa 1945 tarihine kadar tek parti sisteminde yürürlükte bulunmuştur. Bu tarihin ardından ülkede çok parti uygulamasına geçilmiştir. Tek partinin hüküm sürdüğü önceki dönemde ifade ve basın özgürlüğüne yönelik alandaki uygulamaların baskı altında sürdürüldüğü görülmüştür. 1925 tarihinde

¹⁹Doğan, İ. “*İnsan Hakları Hukuku Ders Kitabı*”, 1. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2013, s. 492.

²⁰Tanör, *Anayasal Gelişmeler*, s. 309-310.

²¹ 13/3/1926 tarih. ve 320 R.G. ile yayınlanmıştır.

²²Dinler, V. “*İfade Hürriyeti: Kapsamı ve Sınırları*”, http://www.veyseldinler.com/YuklenenDosyalar/IFADE_HURRIYETI.pdf, Erişim Zamanı, 15.03.2022.

Takriri Sükûn Kanunu'yla gericilik ve isyana ve asayişin bozulmasına neden olabilecek yayımların, Cumhurbaşkanı'nın onayıyla hükümetçe önlenebilmesinin önü açılmıştır. 1931 tarihli Matbaa Kanunu'yla ülkenin genel siyasetini ilgilendiren yayımlarda bulunan gazetelerin dönemin Bakanlar Kurulu kararıyla geçici suretle kapatılabilmesi sağlanmıştır. Bunun yanı sıra bahse konu gazete sahiplerinin ve yazı işlerinden sorumlu müdürlerin başka gazeteler çıkarmaları da yasaklanmıştır²³.

1945' ten sonraki çok partili politik yaşamda ifade özgürlüğüne ilişkin önemli gelişmeler yaşanmamıştır. Tek partili dönemde getirilen ve yukarıda sözü edilen düşünceye dayalı suçlar (TCK 141, 142,163) kaldırılmamış, hatta cezaların arttırılması yoluna gidilmiştir²⁴. Bu dönem içerisinde kimi kısmi iyileştirmeler söz konusu olsa da daha sonraki zamanlarda ifade özgürlüğüne yönelik demokratik toplumun gerekleriyle bağdaşmayan çok sayıda sınırlamalar getirilmiştir. 1950 tarihinde çıkarılan Basın Kanunu'yla basın özgürlüğü alanında çeşitlik kısıtlamalara gidilmiştir. 1951 tarihli bir KHK ile hükumete gazetelerin ödüllendirilmesi ve cezalandırılmasına yönelik yetki veren düzenlemelere yer verilmiştir. Bu uygulamaların basın özgürlüğünün ortadan kalkmasına neden olacak önemli düzeyde etkileri olmuştur²⁵.

Sonuç olarak, 1960'a kadar süren zaman diliminde ifade özgürlüğünün gelişmeden uzak bir çizgiye oturduğu, bu özgürlük alanının kimi iniş ve çıkışlarıyla istikrarsız bir seyir gösterdiği görülmüştür²⁶. Bilhassa tek partili dönem boyunca kişilerin özgürlüklerine zarar verici kanunlara yer verilmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere Matbuat Kanunu'yla milli siyasetin bozulmasına neden olan

---

²³Tanör, *Anayasal Gelişmeler*, s. 318.

²⁴Tanör, *Anayasal Gelişmeler*, s. 348.

²⁵Baloğlu, "İfade Özgürlüğü". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi s. 102

²⁶ Özalp, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ve Yargıtay Kararları Işığında. Türkiye'de İfade Özgürlüğü" s. 98.

yayımlarda bulunan gazete ve dergilerin geçici süreyle kapatılabilmesine ilişkin düzenlemelerle basın özgürlüğüne zarar verilmiştir²⁷.

3.1.2.3. 1961 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü

Modern bir anlayışla ifade özgürlüğüne ilişkin alanda düzenlemelerde bulunan ilk Anayasa 1961 tarihli Anayasası'dır²⁸. Bu Anayasa, temel haklara ve özgürlüklere yönelik üçlü bir sistemi öngörmüştür. Bu kapsamda “*kişinin hak ve özgürlükleri*”, “*sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler*”, “*siyasi haklar ve ödevler*” olmak üzere geniş bir hak ve özgürlükler spektrumu her biri ayrı başlıklarla Anayasa'da yer almıştır. 1961 Anayasası'ndaki temel haklar ve özgürlükler konusundaki yaklaşıma bakıldığında, özgürlüklerin kural, sınırlamaların ise istisna olarak öngörüldüğü görülmektedir. Bu anlamda sınırlamaların Anayasa'nın sözü ve ruhuyla uyumlu olmak kaydıyla sadece yasayla yapılabileceği belirtilmiştir²⁹.

1961 Anayasası'nda insan haklarına ilişkin detaylı düzenlemelere yer verilmiştir. 1924 tarihli Anayasa'yla farklı olarak yeni hakların eklendiği ve gerek birtakım faaliyetlerin ve özgürlüklerin korunmaya alındığı, gerekse bunların içeriğine ve tanımına ilişkin düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Anayasa'nın düşünce ve inanç hak ve hürriyetleri başlıklı bölümünde yer alan 20. maddesinde ifade özgürlüğüne yer verilmiştir. Düzenlemede herkesin düşünce ve kanaat hürriyetinin bulunduğu, kişilerin bu hürriyetlerini sözle, yazıyla resimle yahut başkaca vasıtalarla tek ya da topluca açıklayabileceği ve yayabileceği belirtilmektedir. Ayrıca Anayasa'da kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklama hususunda zorlanamayacağı ifade edilmiştir³⁰. Anayasa düşünce ve inanç

---

²⁷Kıldan, “*Türk Anayasa Yargısında Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Karşılaştırılması*” s. 29.

²⁸Kıldan, “*Türk Anayasa Yargısında Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Karşılaştırılması*” s. 29.

²⁹Soysal, M. “*100 Soruda Anayasa Anlamı*”, 7. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 66-67.

³⁰Baloğlu, “*İfade Özgürlüğü*”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 103.

özgürlüğüne yalnızca bir maddesinde yer vermekle beraber bu özgürlüğü sınırlandırabilecek hükümler getirmemiştir³¹.

1961 Anayasası'nda ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerden dolayı bu özgürlük alanının sınırlandırılmayacağı yani sınırsız olduğuna yönelik tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu konuda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bunlardan birisine göre Anayasanın 11/2. fıkrasında temel hakların özü başlığının altında buna ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Düzenlemenin ilk halinde “*Kanun kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni sosyal adâlet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz*” denilmektedir. Bu görüştekiler bu genel düzenlemeden dolayı ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilirliğini öngörmektedir. Başka görüşteki yazarlara göre bu hüküm kısıtlama öngörmemektir. Diğer bir deyişle hak ve özgürlüklerin ancak kendi düzenlendikleri madde kapsamından kısıtlanabileceği, Anayasa'nın 11. maddesinin Anayasa'da yer alan temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması amacıyla konulmuş gerek bir sınırlayıcı madde olmadığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla ifade özgürlüğünü düzenleyen 20. maddede bir kısıtlamaya yer verilmediğinden, bu özgürlüğün sınırlandırılmayacağı belirtilmiştir. ³². Diğer taraftan bu dönemde Anayasa Mahkemesi bireysel özgürlüklerin arasında bulunan ifade özgürlüğünün 11. madde temel alınarak kısıtlanabileceğine hükmetmiştir³³. Aynı şekilde Yargıtay ve Danıştay da 11. Maddeyi genel sınırlandırıcı bir madde olarak görmüştür.

1971 yılında yapılan değişikliklerle öğretideki tartışmalara son verilmek istenilmiştir. Buna göre Anayasa'nın 11. Maddesi ile araya yalnızca yeni bir fıkra eklenmiştir. Hakların ve özgürlüklerin genel kısıtlama nedenlerinin yanı sıra düzenlendiği maddedeki özel nedenlerle, Anayasa'nın sözü ve ruhuyla uyumlu

---

³¹ Kaboğlu, Ğ. Ö. “*Anayasa Hukuku Dersleri*”, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2.Bası, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 49.

³² Fendoğlu, T. “*2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması*” (A.Y. md.13)”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf, Erişim Zamanı, 18.03.2022.

³³ AYM. E1963/6, K1963, T.08/04/1963 kararı için bkz. Dönmezer, S. “Mahkeme Kararları Kroniği”, İÜHFİM, 29 (3), 163, s. 761- 780.

olarak, sadece kanun ile kısıtlanabileceği belirtilmiştir. AİHM, Yargıtay ve Danıştay 11. maddedeki bu değişiklik sonrası daha rahat bir şekilde genel sınırlayıcı madde olarak değerlendirmeye devam etmiştir. Buna karşın kimi yazarlarca bu maddenin değişiklik sonrasında dahi genel kısıtlayıcı bir madde olarak yorumlanamayacağı belirtilmiş ve tartışma bu minvalde devam etmiştir³⁴.

Özetle, ifade özgürlüğü alanında dünya çapındaki gelişimine bakıldığında hem Osmanlı döneminde yayımlanan Fermanlar hem de Kanuni Esasi’de ifade özgürlüğü konusunda düzenlemelere yer verilmemiştir. 1924 tarihli Anayasa’da ilk kez bu hususta çalışmalar yapılmış ve bu doğrultuda düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak ifade özgürlüğüne ilişkin çağdaş hukuki/politik gelişmelere paralel bir düzenlemeye ilk kez 1961 tarihli Anayasa ile yer verilmiştir.

3.1.2.4. 1982 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğü

3.1.2.4.1. Genel Olarak

İfade özgürlüğünün 1982 tarihli Anayasa’da çoğu uluslararası belgedeki gibi temel haklar ve özgürlüklere ilişkin alan içerisinde sayıldığı ve güvenceye alındığı görülmektedir. Anayasa’nın ikinci bölümünün 25 ve 26. maddelerinde ifade özgürlüğüne yer verilmiştir. Bahse konu düzenlemelerin AİHS’in sistematigiyle benzerlikler gösterdiği ifade edilebilir. Aynı şekilde, Anayasanın 90/son fıkrasında da belirtildiği üzere³⁵ AİHS’in 9 ve 10. maddeleri kapsamında düşünce özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır³⁶. 1982 tarihli Anayasa ifade özgürlüğü ve onunla irtibatlı çok fazla özgürlüğün düzenlendiği bir anayasa olmuştur. Örneğin Anayasa’nın 24. maddesinde din ve vicdan özgürlüğüne ayrıca yer verilmektedir.

---

³⁴Fendoğlu, *Sınırlama*, 122.

³⁵ Anayasa md. 90.’da “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulmaz.*” denilmektedir.

³⁶Örselli, E. “*Ulusal Program ve Türkiye’de Düşünce Özgürlüğü*”, http://www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/491348072974.pdf, Erişim Zamanı, 15.03.2022.

İfade özgürlüğü kapsamında Anayasa'nın 25/1. fıkrasında herkesin düşünce ve kanaat özgürlüklerine sahip olduğu belirtilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında sebebi ve amacının önemi bulunmaksızın kimsenin, düşüncesini ve kanaatini açıklaması hususunda zorlanamayacağı, bunlar nedeniyle kınanıp, suçlanamayacağı ifade edilmiştir. Bu düzenlemeyle bireylerin düşüncelerinde kalan hususların mutlak biçimde korunmaları amaçlanmıştır³⁷.

1982 Anayasa'nın 8 farklı maddesinde (md.25-32) doğrudan veya dolaylı olarak İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki formül neticesinde türetilen içtihatlar yer bulmuştur. Anayasa'da sadece genel olarak ifade özgürlüğü düzenlenmemiştir. İfade özgürlüğü bilimsel, sanatsal, alanlardaki biçimlerine ve basın için özel düzenlemelere de yer verilmiştir. 1982 Anayasası, diğer dünya anayasalarıyla karşılaştırıldığında ifade özgürlüğü için oldukça ileri bir metindir. Türkiye'nin demokrasi tarihinin birikimiyle ilgili bir husustur.³⁸

Anayasa'nın 26/1. fıkrasında ise düşüncenin açıklanması ve yayılması özgürlüğüne yer verilmiştir. Maddede “herkesin kanaat ve düşüncelerini sözlü, yazılı, resimle yahut başkaca vasıtalarla tek ya da topluca açıklayabileceği ve yayabileceği” belirtilmektedir. Fıkranın ikinci cümlesinde “*bu özgürlüğün resmi makamlarca müdahalede bulunulmaksızın haber yahut fikir alma ve yahut verme serbestiyetisini kapsadığı*” belirtilmiştir. Fıkranın son cümlesinde “*bu düzenlemenin radyoyla, televizyonla, sinema yahut benzer vasıtalarla gerçekleştirilen yayımları izinle yapılabilmesine mâni olmadığı*” da ifade edilmiştir.

Anayasa md. 26/2. fıkrasında kanaat ve düşüncelerin yayılması ve açıklanması özgürlüğünün kullanımının hangi nedenlere dayalı olarak sınırlandırılabilirliği belirtilmiştir. Buna göre bu özgürlüğün kullanımının “*millî*

---

³⁷ Kuzu, B. “Anayasamızda Düşünce ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti”, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl, 4, 2(22), 1998, s. 794

³⁸ Şirin, T. “Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili”, s.15.

güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi” amaçlarıyla sınırlandırılabilmesi mümkün görülmüştür. Ancak 13. Maddenin ilk halinde bu madde bir genel sınırlandırma maddesi olarak öngörülmüşse de, daha sonra 2001’de bu husus değiştirilmiştir. Anayasa’nın özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırını gösteren 13. Maddesine (1961 Anayasa’sının 11. Maddesinin muadili) incelendiğinde genel sınırlandırıcı bir madde olduğu görülecektir. Bu maddenin ilk halinde madde genel sınırlandırıcı bir madde olarak düzenlenmiş ve yukarıda 1961 Anayasası’nın 11. Maddesi kapsamında yapılan tartışmalara son vererek 2001 değişikliği ile bu madde genel sınırlandırıcı madde olmaktan çıkmıştır.

Her hak ve özgürlüğün kendi niteliğinden doğan, “norm alanını” çizen nesnel ve doğal sınırları vardır. Bir hak ve özgürlüğün kullanım alanı dışına çıkan taşkınlıklar “yabancı cisim” durumundadır ve bunların hukukun koruma alanı içerisine girmesi mümkün olmamaktadır. Düşünce özgürlüğü asla hakareti içermez; toplantı ve gösteri yürüyüşü de silahlı saldırıya dönüşemez; dönüştüğü anda hukukun korunmasından çıkar.

1982 Anayasası’nda düşüncenin açıklanması hürriyetinin düşünce özgürlüğüyle farklı maddelerde düzenlendiği görülmektedir. Bu özgürlüklerin birbirleriyle irtibatları bulunmakta; fakat netice ve niteliksel olarak birbirinden değişik sonuçları ortaya çıkarmaktadırlar. Olağanüstü halin uygulandığı dönemlerde de kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklama hususunda zorlanamayacağı ve bundan dolayı kınanamayacağı ifade edilmiştir³⁹. Bahse konu özgürlüklerin farklı maddelerde düzenlenmesinde AYM kararları etkili olmuştur.

---

³⁹Keser, *Türk Anayasa Sisteminde Düşünceyi Açıklama Hürriyeti ve Sınırları*” s. 33.

AYM 1980 tarihinden önceki kararlarını içtihatlarında belirtmiştir⁴⁰. Anayasa’da ifade özgürlüğüne iki farklı maddede yer verilmesinde, 1961 tarihli Anayasası’nın uygulandığı dönemdeki AYM kararlarının etkisinin bulunduğu ifade edilmektedir⁴¹. O dönemde ifade özgürlüğünün sınırlanmasına ilişkin rejim ile dikkati çeken AYM, bu özgürlüklerin birbirlerinden bağımsız özgürlükler olduğunu vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi, düşünce ve kanaat özgürlüğünün iç özgürlük şeklinde kaldığı müddetçe mutlaklığını ve sınırsızlığına değinmiştir. Diğer bir deyişle bireylerin iç dünyasının onları ilgilendiren bölüm olması nedeniyle, bu alanda hiçbir yasal müdahalenin yapılamayacağını kararlarında işlemiştir. Mahkeme, düşünce özgürlüğünün bireylerin yaşamlarını ilgilendirmesiyle birlikte artık hukukun kapsamında olacağını ve bazı sınırlandırmalarla karşılaşabileceğini belirtmiştir⁴².

İfade özgürlüğünün birbirine paralellik arz eden iki farklı yapıda bulunduğu belirtilmesi, Anayasa yapıcının özgürlüklere ilişkin negatif bir bakış açısının bulunduğu biçiminde düşünceler ortaya çıkmasına neden olmuştur⁴³. Bu değerlendirmeler karşısında 1982 tarihli Anayasa’nın yürürlüğe girmesinin ardından AYM kanaatlerin özgür bir şekilde oluşturulmasına etki etmesi açısından değişik yayımların yapılabilmesine müsaade edilmesi hususundaki bir kararında önceki dönemdeki içtihadını yinelemiştir⁴⁴. Mahkeme bu kararda, düşüncelerin özgürce oluşturulmasının ifade özgürlüğü alanının farklı bir cihetini teşkil ettiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi düşüncelerin özgürce ortaya çıkarılabilmesi bakımından tek taraflı etkilemeler ve şartlandırmalardan kaçınılmasının gerekli

---

⁴⁰Kuzu, “Anayasamızda Düşünce ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti” s. 788.

⁴¹AYM, E1963/16, K1963/83, T08.04.1963, https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/Erişim_Zamanı, 16.03.2022.

⁴²Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*, s. 31.

⁴³Erdem, F. H. “TCK “nın 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi: Türk Devlet Düzeni ve Demokratik Kamu Düzeni”, Ankara, AÜHFD, 52(1), 57. 2003, s. 29.

⁴⁴AYM, E1989/9, K1990/8, T18.05.1990, https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/Erişim_Zamanı, 16.03.2022.

olduğunu vurgulamıştır. Buna göre, ifade özgürlüğünün netice ve niteliksel bakımından gerçek anlamına kavuşabilmesi için, öncelikle bütün unsurları ile değerlendirilip üzerinde durulması gerekmektedir⁴⁵.

1982 tarihli Anayasa'da, Avrupa Birliği (AB)'ye uyumun gerçekleşebilmesi amacıyla birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu çerçevede arasında AB yolunda bilhassa 2001 tarihinde önemli adımlar atılmıştır. Bu değişikliklerin Anayasa'nın özgürlük alanı haline gelmesi bakımından başlangıç hareketlerinin yapı taşı olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra AİHS'yle aynı doğrultuda düzenlemeler getirmesi açısından ele alınan bu değişikliklerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Öte taraftan bu değişiklikleri sınırlı iyileştirme hareketleri şeklinde yorumlayanlar da bulunmaktadır⁴⁶. Bahse konu düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin değişikliklerin düşüncenin açıklanması 1982 Anayasası ile gelen yeni sistemde hürriyetinin normatif alanında hiçbir etkiye neden olmadığı, düşüncenin ve onun açıklanması ile yayılması kavramlarına yönelik bir daraltmaya yahut genişletmeye olanak sunmadığı gerekçeleri ile etkisinin sınırlı kaldığı şeklinde yorumlar yapılmıştır⁴⁷.

Sonuç olarak, 1982 tarihli Anayasa ile temel haklara ve özgürlüklere yönelik ve konumuz itibarıyla ifade özgürlüğüne bakan yönüyle ilk adımların ortaya konulması bakımından önemli sayılabilecek bir gelişim kaydedildiği söylenebilir.

---

⁴⁵Sunay, *Muhtevası ve Sınırları*, s. 32.

⁴⁶Aliefendioğlu, Y. "2001 Yılı Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/aliefendioglu.pdf, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

⁴⁷ Can, O. "Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlama Açısından Neler Değiştirdiği, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti", Ed.: Bekir Berat Özipek, L D T Yayınları, Ankara, 2003, s. 405-406.

3.1.2.4.2. 1982 Anayasası Döneminde İfade Özgürlüğüne Sınırlama Getirilmesi

Toplum yaşamında, temel haklar ve özgürlüklerin arasında yer alan ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlandırmalar öngörülmesi kaçınılmaz olmaktadır. Özgürlüğün sınırsızlığı kaçınılmaz bir şekilde kaos ortamı yaratabilecektir. Toplumda düzenin sağlanabilmesi ve bireylerin bu düzende hayat sürebilmeleri, devletin yetkili organlarında bu düzenin korunmasına yönelik sınırlandırmaların ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken problem, ifade özgürlüğüne sınırlandırma getirirken izlenecek yol ve yöntemin ne şekilde olması gerektiği ve sınırlamada uyulacak sınırın ne olacağı hususudur⁴⁸.

1982 Anayasası'nda temel haklar ve özgürlükler konusundaki sınırlandırmalara ilişkin rejim detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, hak ve özgürlükler alanına yönelik Anayasa'nın 13. maddesinde yer verilen temel hakların ve özgürlüklerin sınırlandırılması şeklinde öngörülen genel bir sınırlandırma rejimi uygulanabilecektir. Düzenlemede sınırlandırma;

- Yasa ile,
- Hakkın özüne dokunulmadan,
- Anayasanın sözü ve ruhuyla uyumlu olarak,
- Demokratik bir toplumun düzeni için gerekli olan kurallarla uyumlu olarak,
- Ölçülülük ilkesi gözetilerek gerçekleştirilebilecektir.

İlgili düzenlemede belirtilen nedenlere dayalı şekilde olanaklı olabilecektir.

---

⁴⁸Gözler, Kemal. "Türk Anayasa Hukuku", Ekin Yayınları, Bursa, 2000, s.223.

3.1.2.4.3. Sınırlandırmanın Yasa ile Yapılabilmesi

AIHS Md. 10'da da aynı doğrultuda bir düzenlemenin bulunduğundan daha önce bahsedilmişti. Anayasa'nın kaleme alınırken sınırlandırmaların uluslararası belgelerle uyumunun sağlanabilmesi amacıyla yasa ile yapılmasına ilişkin zorunluluk öngörülmüştür. Demokrasilerin bir koşulu olması nedeniyle iktidara gerçekten sahip olanlar halk olup, halk ile vekalet ilişkisi parlamentoya vücut vermektedir. Buna göre parlamenterler de halkın temsilinde görevli ve yetkilidirler. Temel haklar ve özgürlüklerin halk adına bulunması nedeniyle kendilerini temsil eden meclis tarafından bunların yasa ile sınırlandırılmaları gerekmektedir. Bu sınırlandırmaların yasa ile yapılmasının gerekli olmasında iki fayda bulunduğunu söylemek mümkündür. İlk, yasalar, mecliste muhalefet partilerinin de bulunduğu bir oturumda açık görüşme usulleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle, sınırlandırmanın öngörüldüğü bir yasa kamuoyuna açık bir şekilde kaleme alınarak şeffaflığı sağlanmaktadır. Faydalarından bir diğeri yasalarda genel kuralların öngörülmesinden dolayı, belirli kişilere yönelik olmamaları, dolayısıyla kişilere ısmarlama yasalar yapılmasına engel olunmasının temin edilmesidir⁴⁹.

Yani söz konusu olan öncelikle şekli anlamda ilgili usul ve prosedürlere uyularak Meclis tarafından kanun başlığı altında bir düzenleme yapılmasıdır. Bu kanunun maddi anlamda da kanun niteliği taşıması yani genel, soyut ve gayrişahsi olması biraz önce bahsettiğim önce temel hak ve özgürlükler açısından bir güvence teşkil edecektir. Yasayla yalnızca teknik anlamıyla kanunun anlaşılması gerekmektedir. İdare tarafından düzenleyici işlemlerle yasaların verdiği yetki alanı içerisinde özgürlük alanıyla alakalı kısıtlı da bulunsa bazı sınırlandırmalar yapılabilmektedir⁵⁰. Örneğin, gerçekleşen bir terör saldırısının ardından RTÜK'ün kararıyla saldırıya ilişkin yayınların yasaklanması bu türden bir kısıtlama

---

⁴⁹Kapani, Münci. "Kamu Hürriyetleri", Ankara Hukuk Fak. Yayınları, 6. Bası Ankara, 1981, s.231.

⁵⁰Özbudun Ergun. "Türk Anayasa Hukuku", Yetkin Yayınları, Ankara, 1990, s.86.

içermektedir. Fakat, idari mahiyetteki tedbir içeren bu yetkinin bahse konu kurumlar tarafından yasadan alınması gerekmektedir⁵¹.

3.1.2.4.4. Hakkın Özüne Dokunulmadan Yapılabilmesi

1961 Anayasası döneminde temel haklar ile özgürlüklerin özlerine dokunulamayacağından bahsedilmişti⁵². Fakat, 1982 tarihli Anayasa’da bu yönde bir düzenlemeye gidilmemiş olup, bu düzenleme 2001 değişiklikleriyle Anayasa’ya girmiştir. Gerçekte, hangi hak ve özgürlük olursa olsun Anayasalarda yerini almışsa, başkaca bir koşula gerek bulunmaksızın özlerine dokunulamaması gerekmektedir. Diğer taraftan, sınırlama hiçbir şekilde hakkı anlamsız kılarak onu tamamen yok edici sonuçlara sahip olmamalıdır. Öze dokunulamaması, hakkın öznesi olan tarafa dokunulamayan bir alanı bahşetmektedir⁵³.

Bir hakkın özünün ne olduğuna ilişkin ortak bir tanımda bulunmak kolay olmamaktadır. Öğretide hakların ve özgürlüklerin özünün, ona vazgeçilmezlik veren öge, yani dokunulduklarına özgürlüğün anlamsız hale geleceği asli çekirdeği olduğu ifade edilmektedir⁵⁴. Buna göre, hakların ve özgürlüklerin kullanılmasına engel olan, onun anlamsız olmasına neden olan tüm sınırlamaların hakkın özüne aykırılık teşkil edeceği açıktır⁵⁵. Kanun yapıcının ifade özgürlüğünü görünüş olarak ortaya koyabilse dahi, kullanılmasına engel olacak yahut önemli ölçüde zor kılacak bir yasayı koyabilmesine olanak bulunmamaktadır. AİHM içtihatın da belirttiği üzere; ‘‘hakkın kullanılmasını imkânsız kılan ya da oldukça zorlaştıran her tür düzenleme hakkın özünü ihlal eder’’ denilmiştir. Söz gelimi, toplumu ilgilendiren bir olayın ardından yayımlara ilişkin yasaklar kapsamında, olay hakkında herhangi

---

⁵¹ Özalp, ‘‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ve Yargıtay Kararları Işığında. Türkiye’de İfade Özgürlüğü’’ s. 53.

⁵²Özbudun, ‘‘Türk Anayasa Hukuku’’ s.88.

⁵³Turhan, M. ‘‘Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gereklere’’ http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg8/mturhan.pdf, Erişim Zamanı, 17.03.2022.

⁵⁴Özbudun, ‘‘Türk Anayasa Hukuku’’s. 88.

⁵⁵Özalp, ‘‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ve Yargıtay Kararları Işığında. Türkiye’de İfade Özgürlüğü’’ s. 53.

bir şekilde yorum ve değerlendirmelerde bulunulamayacağı, yazılar yazılamayacağı, eleştirilerde bulunulamayacağının belirtilmesi hakkın özüne dokunulması olarak görülebilecektir.

3.1.2.4.5. Anayasanın Sözü ve Ruhıyla Uyumlu Olarak Yapılabilmesi

İfade özgürlüğüne sınırlama getirirken öteki temel haklar ve özgürlüklerdeki gibi Anayasa'nın sözü ve ruhuna uygun davranmak gerekmektedir. Anayasanın sözüne uygun olmakla ifade edilen metnine uygunluk kastedilmektedir⁵⁶. Bu ölçüt, temel haklar ve özgürlüklerin korunması için ilave koşul olarak konulması durumunda bir önem arz etmektedir. Anayasa yapıcı, hakların ve özgürlüklerin dokunulamayan kısımlarına da temas etmektedir. Böylece bunların Anayasal güvenceye bağlanarak korunmaları sağlanmaktadır⁵⁷. Söz gelimi, Anayasa md. 29' da süreli yahut süresiz yayımların izne ve teminat koşuluna bağlanamayacakları açık bir şekilde belirtilmiştir. Buna karşın, kanun yapıcı bir gazetenin çıkarılmasında izin koşulu öngöremeyecektir. Bunun yapılması halinde Anayasa'ya aykırı davranılmış olunacaktır.

Anayasa'nın ruhuna uygunlukla ifade edilen ise sınırlandırmanın Anayasa'nın tümünü ilgilendiren politik, hukuki ve felsefi anlayışla ters düşmemesidir⁵⁸. Diğer bir deyişle, sınırlandırmanın yapıldığı sırada Anayasanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir⁵⁹.

3.1.2.4.6. Demokratik Bir Toplum Düzeni İçin Gerekli Olan Kurullarla Uyumlu Olarak Yapılabilmesi

1982 Anayasası'nda da AİHS'in 10. maddesiyle aynı doğrultuda olacak şekilde sınırlandırmanın demokratik toplum açısından gerekli olması aranmaktadır.

---

⁵⁶Gözler, Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukukî Rejimi" s.233.

⁵⁷Özbudun, "Türk Anayasa Hukuku" s.86.

⁵⁸Özbudun, "Türk Anayasa Hukuku" s.87.

⁵⁹Sabuncu, Yavuz."Anayasaya Giriş", İmaj Yayıncılık ve İşletilmiş 5. Baskı, Ankara, 1997, s.45.

Diğer bir değişle, 1982 Anayasası'nda bu ölçüte yer verilmesi uluslararası belgelerle uyumun sağlanabilmesi bakımından önem arz etmektedir⁶⁰. Buna göre, ifade özgürlüğü konusunda getirilen sınırlandırmaların genel olarak kabul edilmiş demokratik rejimlerin anlayışlarıyla uzlaşa içerisinde bulunması gerektiği ifade edilebilir⁶¹.

Demokratik toplum açısından gerekli olanın ne olduğu konusunun üzerinde durulması gerekmektedir. Anayasa tarafından benimsenen bu gereklilikler öğretilerde modern özgürlükçü demokratik anlayışın genel ve evrensel nitelikleri olarak anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir⁶². 1982 Anayasa'sında 13. Madde ilk halinde hakkın özü hususu bulunmamaktadır. Bu durum 2001 değişikliğine kadar olan süreçte AİHM hakkın özünün ihlal edilmemesinin demokratik toplum düzeninin bir gereği olduğunu belirtiyor. Ayrıca çoğulcu/çoğunlukçu toplum ayrımı ile Türk tipi demokrasi değil demokrasinin evrensel kriterlerinin esas alınması gerektiği hususu öğretilerde ayrıntılı bir şekilde tartışılıyor.

3.1.2.4.7. Ölçülülük İlkesinin Gözetilerek Yapılabilmesi

Sınırlandırmanın ölçülülük ilkesine göre yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla sınırlandırma yapılırken kullanılan araç, sınırlamanın amacının gerçekleştirilmesine müsait olmalı, bu amacın gerekliliğinin, zorunluluğunun yanı sıra amaçla kullanılan aracın orantılı bir şekilde olmasını ifade etmektedir⁶³.

Anayasa'ya bütün olarak bakıldığında temel haklar ve özgürlüklerin sınırlandırmasına ilişkin olarak kuşkusuz hukuk devletinin gözetilmesi önem arz etmektedir. İşte, ölçülülük ilkesinin de hukuk devletinin somut hale gelmiş bir görünümü olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilkenin, ifade özgürlüğünü de

---

⁶⁰Gözler, Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Hukuki Rejimi"s.235.

⁶¹Özbudun, "Türk Anayasa Hukuku"s.88-89.

⁶² Özalp, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ve Yargıtay Kararları Işığında. Türkiye'de İfade Özgürlüğü" s. 55.

⁶³ Özbudun, "Türk Anayasa Hukuku" s. 87.

kapsayacak şekilde temel haklar ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda dikkate alınması gereken en önemli ölçütlerden birisi olduğu kabul edilmektedir.

3.1.2.4.8. Açık ve Mevcut Tehlike Kriteri

Bu kriter evrensel boyutları bulunan ve Mill tarafından ortaya konulan zarar argümanından⁶⁴ yola çıkılarak geliştirilen bir kriter olarak uygulanmaktadır. Bu kriter ABD'nin Yüksek Mahkemesinde görevli Yargıç Holmes'ün önüne gelen bir davada ortaya konulmuştur. Schenck v. United States adındaki davada geliştirilen bir uygulamadır. Savaşın sürdüğü sırada orduda itaatsizlikte bulunmayı amaçladığının öne sürüldüğü dosyada, değişik metinlerde ele alınan ifade özgürlüğü konusunda bazı ifadelere, olumsuz sonuçlara yol açan açık ve mevcut tehlikeye neden olabilecek hallerde kullanıldıkları zaman yasak getirilebileceği öngörülmüştür⁶⁵. Buna göre açık ve mevcut tehlikeye neden olmayan ifadeler, özgürlük kapsamında korunacaktır.

Açık ve mevcut tehlike kriteri, zamanla ortaya çıkan olaylar ve bu olayların Yüksek Mahkemede yansımalarından dolayı anlaşılır bir duruma dönüşmüştür. ABD Yüksek Mahkemesi Yates v. United States davası sırasında bu kritere yeni boyutlar kazandırmıştır. Böylelikle konuşma ve eylem arasında ayrıma gidilmesi bahse konu olmuştur. Yüksek Mahkeme, 1900'lü yıllarda demokratik düzenin karşısında bulunan komünizm tehdidinin önlenmesi için çıkarılan Smith Kanunu'nun soyut düşünce açıklamasının yerine somut eylemi yasaklaması gerektiğini belirtmiştir. Sözgelimi, hükümetin yıkılmasının gerektiğine ilişkin

---

⁶⁴Mill'in ortaya koyduğu zarar ilkesine göre bireyler tarafından gerçekleştirilen fiillerbaşkalarına zararı bulunmadığı müddetçe meşru kabul edilmektedir. Mill'e göre kişilerin fiillerine müdahale edilmesinin tek meşru nedeni, bu kişinin başkalarını zarara uğratmasını önlemektir. Bkz. Yaylalı, Mustafa, Nefret Suçu ve John StuartMill'in "Zarar Prensibi". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27 (1), ss. 37-53.

⁶⁵ Arslan, Zühtü, ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2003, s. 29.

soyut düşüncenin yasaklanmasından ziyade, zor kullanılarak yıkılmasına yönelik somut eylemlerin yasaklanması gerektiği belirtilmiştir⁶⁶.

Bu kritere göre düşünceyi ifade etmek bakımından yalnızca bir görüşün başkalarına aktarılması yeterli olmamaktadır. Bunun yanı sıra bu ifadenin bir suçla ilişkin olarak onun bir parçasını teşkil etmesi gerekmektedir. Bundan dolayı yasaklanan durum doğrudan düşünce olmamakta, eylem ile ortaya konulan düşüncenin arasında bulunan nedensellik bağı olmaktadır. Söz gelimi, hükümetin bir tasarrufuna yönelik protestoda bulunan toplantının kamunun mallarına zarar vermeyi amaçlaması mümkündür. Bu durumda; korunmayan tasarrufun protesto edilmesi görüşü olmamakta, kamunun malına zarar verilme amacı olmaktadır⁶⁷.

ABD Yüksek Mahkemesi, 1969 tarihli bir kararında açık ve mevcut tehlike kriterini ifade özgürlüğü kapsamında oldukça geniş yorumlamıştır. Bu kapsamda ifadelerin sınırlandırılabilmesi için bu ifadenin yasadışı bir eylemin kısırtıcılığını yapması yahut bu eylemi doğrudan ortaya çıkarması gerekmektedir⁶⁸.

Bu anlatılardan yola çıkarak açık ve mevcut tehlike kriterinde 3 unsur bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlar;

- İfadenin muhtevası ve şekliyle tehlikenin ortaya konulması gerekliliği.
- Soyut ifadelerin değil, somut eylemlerin yasaklanmanın kapsamında değerlendirilmesi gerektiğidir. Buna göre tehlikenin sonucunda ortaya çıkacak zarar ve somut eylemin arasında nedensellik bağının bulunması gereklidir.
- Yasadışı bir eyleme yönelik teşvikte bulunulması gerekmektedir.

---

⁶⁶ Arslan, Zühtü, ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2003s. 29.

⁶⁷ Altıparmak, Kerem, Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye, Ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, ss. 73-113, s. 90.

⁶⁸ Arslan, Zühtü, ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2003 s. 30.

3.1.2.4.9. İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılabilme Nedenleri

İfade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi, bu özgürlüğün muhtevasında sayılabilecek bir düşüncenin bazı amaçlar doğrultusunda kısıtlanabilmesinin mümkün olmasıdır. Diğer bir deyişle, bu özgürlükler kamusal düzenin korunmasına ilişkin nedenler, suçun işlenmesine engel olunması, gizli kalması gerekli bilgileri açıklamanın yasak kılınması ve benzeri amaçlar ile sınırlandırılabilir. Bundan dolayı düşünce açıklaması anlamına gelen her şey bu özgürlüğün kapsamında değerlendirilememektedir⁶⁹.

Diğer taraftan, Anayasanın 26/2. fıkrasında ise özel sınırlandırma nedenlerinden bahsedilmektedir. Düzenlemede AİHS'in 10/2. fıkrasıyla aynı doğrultuda olarak, bu özgürlük alanının sınırlandırılabilmesinin, sadece Anayasa'yla belirtilen meşru amaçlar ile yapılabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla Anayasa'da belirtilmeyen bir gerekçeyle ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesine olanak bulunmamaktadır. Düzenlemede ifade özgürlüğünün;

- Milli Güvenliğin, kamu güvenliği ile kamusal düzenin korunmasına ilişkin nedenlerle
- Cumhuriyetin temel niteliklerinin ve devletin ülke ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunmasına ilişkin nedenlerle.
- Suçları önleme ve suçluların cezalandırılmasına ilişkin nedenlerle.
- Devlet sırrı oldukları usulünce belirtilen bilgileri açıklama konusundaki nedenlerle.
- Başka kimselerin hak ve şöhretlerinin, hususi ve aile yaşamlarının veyahut yasada öngörülen mesleki sırlarını koruma amaçlı nedenlerle.
- Yargılamalarının gerektiği şekilde ifade edilmesi nedenleriyle.

---

⁶⁹Uygun, "Türkiye'de İfade Özgürlüğü" s.23.

- Hakkın doğasından kaynaklanan (ifade özgürlüğü, hakaret, sövme, tehdit, iftira ve benzeri kullanılan).
- Hakka ilişkin Anayasal sınır ve hakkı ilişkin Anayasa’da öngörülen sınırlandırma rejimine uygun olarak.
- Yasa ile getirilen sınır ayırımı (hukukun üstünlüğü, keyfiliğe karşı hukuk güvencesi).

Sınırlandırılabilmesi mümkün olmaktadır. Ayrıca birtakım sınırlandırmalara ilişkin olarak;

3.1.3. Yüksek Mahkemelerce Verilen Kararlarda İfade Özgürlüğü

3.1.3.1. AIHM Kararlarında İfade Özgürlüğü

TCK md. 301’de “*Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Devletin askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz. Bu suçtan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır*” denilmektedir. Bu suçun karşılığı olarak TCK’nın 159. maddesinde “*Büyük Millet Meclisini veya hükümetin şahsı manevisini veya ordu ya donanmasını yahut Türklüğü tahkir ve tezyif edenler hakkında dahi bundan evvelki madde ahkâmı tatbik olunur*” denilmiştir.

Bireysel başvuru incelemesi yapan mahkemelerin adaleti geciken adalettir. Anayasa Mahkemesinin bir ifade özgürlüğü ihlali bulma süresi ortalama ‘‘3 yıl 9 ay 4 gün’’ olduğu görülmektedir. Anayasa Mahkemesi Twitter kararını 9 günde vermekte iken, Cumhuriyet Gazetesi olduğunda 5 yıl 6 ay 9 gün süresinde karar vermiştir. İnsan Hakları Mahkemesi kararları ne yazık ki daha da uzamaktadır. Bir yurttaşın ifade özgürlüğü ile ilgili bireysel başvuruyu neticelendirmesi 9 yıl gibi bir

süredir. İç hukuk yollarını da tükettiğini göz önüne aldığımızda bu süre 15 yıllı bulmaktadır. Ne yazık ki eziyet çekilmektedir.⁷⁰

TCK'nın 301. maddesinde yer alan suçun konusunu, değer yargılarına duyulan saygınlığın azaltılmasına ilişkin sözler ve davranışlar oluşturmaktadır⁷¹. Bu suçla ifade özgürlüğünün arasında çatışmanın bulunduğundan söz edilebilecektir. Suçun kanuni tanımında belirtilen Türk milletiyle neyin kastedildiğine ilişkin açıklık bulunmamaktadır. Bu düzenleme devleti önceleyen bir düzenleme mahiyetindedir ve öngörülebilir değildir. Bu kapsamda eski ve yeni Ceza Kanunları ve Terörle Mücadele Kanunu madde 8 kapsamında verilen kararlar aleyhine gidilen AİHM başvuruları üzerinde durulacaktır.

3.1.3.1.1. Zana/Türkiye Kararı⁷²

Mehdi Zana Diyarbakır'ın önceki Belediye Başkanlarından birisidir. Zana, başka bir suç nedeniyle 1987 yılında Askeri Cezaevinde hakkında verilen mahkûmiyet cezasını infaz etmekteyken gazetecilere konuşmuştur. Konuşmasında PKK tarafından gerçekleştirilen ulusal bağımsızlık mücadelesine destek verdiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, katliamlardan yana olmadığını ve herkesin hatalar yapabildiğini belirtmiştir. PKK'nın çocuk ve kadınları yanlışlık sonucu öldürdüğünü belirtmiştir. Mahkemece Zana tarafından ifade edilenlerin, e TCKMd. 168⁷³ çerçevesinde ülkeyi bölme amacıyla faaliyetlerde bulunan silahlı kuruluş PKK'nın desteklenmesi anlamında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle Zana'nın TCK md. 312⁷⁴ uyarınca mahkumiyetine karar verilmiştir.

---

⁷⁰ Şirin, T. "Türkiye'de Düşüncenin Tutsaklığı-2 İfade Özgürlüğünün Yeşili", s.530.

⁷¹Özgenç İzzet, "TCK Gazi Şerhi Genel Hükümler" 3. Bası, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2006, s.1074.

⁷²AİHM'nin 25.11.1997 tarihli kararı, <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, Çevrimiçi Erişim Zamanı, 01.06.2022.

⁷³ Karşılığı, yürürlükteki TCK'nın 314. maddesidir.

⁷⁴ Karşılığı, yürürlükteki TCK'nın 215, 216, 217, 218. maddeleridir.

Zana mahkumiyetinin haksız olduğunu düşünmesi üzerine AİHM'e başvurmuştur. Başvurusunda 1960'lı yıllardan itibaren Kürt hareketlerinin içerisinde bulunduğunu ve ifadelerinin yanlış anlaşıldığını belirtmiştir. PKK'nın ulusal mücadelesine destek verdiğini söylemesinin yanı sıra çocuk ve kadın katliamlarını kınadığını ifade ettiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra başvuru, PKK'nın üyesi olmadığını, mahkumiyetine neden olan hususun Özgürlük Yolu adındaki şiddete karşı bir derneğin üyeliği olduğunu ifade etmiştir⁷⁵.

AİHM, başvuru, görüşleri nedeniyle mahkumiyetine karar verilmesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini vurgulamıştır. Bu şekilde başvuru, ifade özgürlüğü sınırlandırılmıştır. Fakat, AİHS'in 10/2. fıkrasındaki öngörülenlerin bulunmaması durumunda ifade özgürlüğünün korunacağı, aksi durumda bahse konu düzenlemenin ilk fıkrasındaki korumadan dolayı ifade özgürlüğüne müdahale edilmiş olunacağını belirtmiştir. İfadelerden dolayı hükmedilen cezanın uygulanmasına ilişkin maddedeki müdahale nedeninin daha evvel yasayla öngörüldüğü belirtilmiştir. Bu kapsamda AİHS Md. 10'daki ilk koşul oluşmuştur⁷⁶.

AİHM; üye ülkelerce, takdir haklarını gözeterek, terör ile mücadelesinde ulusal güvenlik ile kamusal düzenin temini bakımından ortaya konulacak tedbirlerinde, temel haklar ve hürriyetler ile demokratik toplumda terörist örgütlerce gerçekleştirilen faaliyetlerden korunma hakları arasındaki dengenin sağlanması gerektiğinin altını çizmiştir⁷⁷. Buna göre AİHM, Zana'ya verilen mahkumiyetin ağır bir sosyal ihtiyacın sonucunda verilip verilmediğini ve ulaşılmak istenilen amaç ve mahkûmiyet arasında orantılılığın bulunup bulunmadığını değerlendirmelidir. Bundan dolayı, başvuru, ifadelerinin içeriği, bu ifadelerin verildiği zamanda ülkedeki koşullara bakılarak bir sonuca varılmalıdır. Buna göre, ülkenin güneyindeki önemli şehirlerden birisinin eski

---

⁷⁵Zana/Türkiye, 25.11.1997T, paragraf 52

⁷⁶Zana/Türkiye, 25.11.1997T, paragraf 47.

⁷⁷Zana/Türkiye, 25.11.1997, paragraf 55.

belediye başkanı olarak verilen söz konusu ifadeler değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda, yetkililerce, PKK tarafından ulusal bağımsızlık adına ortaya konulan hareketler savunulduğunda, PKK'ya yönelik gösterilen destekten dolayı zaten mevcut olan gerginlik ortamının artacağı düşünülmesi olağan görülmelidir⁷⁸.

AİHM, başvuru tarafından verilen görüşlerin açıklandığı tarihte, ülkenin güneyinde PKK tarafından sivillerin kanlı saldırılara maruz bırakıldığı belirtilmiştir. Böyle bir zamanda, başvuru konumu itibarıyla, PKK'ya yönelik destek ifadelerinin söz konusu saldırıları ağırlaştırabileceği düşünülebilecektir. Bunun sonucunda Zana'ya yönelik mahkûmiyet cezasının “zorlayıcı bir toplumsal gereksinim” sonucu olduğunun kabulü yerinde olacaktır⁷⁹. AİHM, AİHS md. 10 uyarınca ifade özgürlüğüne yönelik bir ihlal bulunmadığını belirtmiştir. AİHM kararının gerekçesinde özetle şu sonuçlara varmıştır;

- Zana'nın cezası ağır bir sosyal ihtiyacı karşılamıştır.
- Sözleşmenin tarafı olan Türkiye'nin cezalandırmaya yönelik gösterdiği nedenler haklı ve yeterlidir.
- Bahse konu koşullar ve ülkenin takdir hakkının gözetilmesi halinde ifade özgürlüğüne yönelik gerçekleştirilen müdahaleyle ulaşılmak istenilen amaç aralarında orantılılık bulunmaktadır⁸⁰.

3.1.3.1.2. Karataş/Türkiye Kararı⁸¹

AİHM'e başvuruda bulunan Hüseyin Karataş, Kürt kökenli bir psikologdur. Başvuru “Dersim-Bir İsyanın Türküsü” isiminde bir şiir kitabı bulunmaktadır. Savcılık tarafından bu kitapta bölücülük propagandası yapılmaktan dava

⁷⁸Zana/Türkiye, 25.11.1997, paragraf 60.

⁷⁹Kayaçağlayan, Metin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi Çerçevesinde İfade Hürriyeti ve 1982 Anayasası (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s. 145

⁸⁰Beydoğan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında. Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti.” s. 132-136.

⁸¹ AİHM 08.07.1999 tarihli kararı, <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, Çevrimiçi Erişim Zamanı, 15.05.2022.

açılmıştır⁸². Başvurucu hakkında açılan davanın neticesinde Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesine göre mahkûmiyet kararı verilmiştir. Kararın gerekçesinde, Türkiye'nin bir parçasının Kürdistan olarak tanıtılması, ülkenin güneyindeki PKK mücadelesine Kürtlerin bağımsızlık mücadelesi şeklinde nitelirmede bulunularak kutsallaştırıldığı belirtilmiştir. Kitabın genelinde mücadeleden övgülerle bahsedilerek propaganda yapılmıştır. Böylelikle Türk milletinin birlik ve bölünmezliği zarara uğramakta ve toprak bütünlüğü tehdit altında kalmaktadır⁸³.

AİHM, başvurunun kitap boyunca yazdığı şiirlerinde oldukça yoğun olarak mecaz anlamlı kelimeler kullanarak Kürdistan'a yönelik fedakarlıkta bulunulmasını isterken, yetkililere saldırı mahiyetinde bir üslup içerisinde bulunduğunu belirtmektedir. Şiirlere lafzen bakıldığında, okuyucularda kine, isyana ve şiddeti körüklemeye teşvik bulunmaktadır. Başvurucunun şiirlerinde bir anlatım yöntemi bulunmaktadır. Yani, şiirlerle yalnızca küçük bir kitleye hitapta bulunabilir. Buna göre, AİHM, AİHS Md. 10 ile koruma altındaki ifade özgürlüğünün, sanatsal ifadeyi de koruduğunu vurgulamıştır. Zira; bu özgürlükle kültürel, siyasi, sosyal alanda yer alan bilgiler ve düşünce alışverişleri de korumadan yararlanmaktadır. Sanat çalışmalarında bulunan, bunları üreten, dağıtımlarını yapan kişilerin, demokratik toplumda düşünce ve fikirlerin bireylere ulaştırılmasında katkıları bulunmaktadır. Bundan dolayı, devletlerce, sanatsal mahiyetteki ifade özgürlüğünün de haksızca sınırlandırılmaması gerekmektedir⁸⁴.

AİHM şiirlerde siyasi argümanların bulunduğunu belirtmektedir. Hayal gücünün güçlendirilerek, ülkedeki Kürt kökenli bireylerde bir hoşnutsuzluk bulunduğu bahsedilmektedir. Mahkemeye göre AİHS md. 10, yalnızca bilgi ve fikirlerin içeriklerine koruma sağlamamakta, bunların açıklanma metotlarını da korumaktadır. Bahse konu kitapta yer alan şiirler, siyasal bir söyleme sahip olup,

---

⁸² Karataş/Türkiye, 08.07.1999, paragraf 9-10.

⁸³ Karataş/Türkiye, 08.07.1999, paragraf 11-12.

⁸⁴ Karataş/Türkiye, 08.07.1999, paragraf 49.

ülkedeki Kürtlerin çoğunluğunda mutsuzluk bulunduğunu belirtmektedir. AİHM'e göre siyasi içerikleri bulunan ifadelerde ve kamuoyuyla alakalı hususlarda ifade özgürlüğüne sınırlandırma getirebilmek oldukça zordur. Demokratik toplumlarda hükümetler tarafından yapılan icraatların ve ihmallerin denetimleri yalnızca yasama ve yürütme tarafından yapılmamaktadır. Kamuoyu da bu denetim hakkına sahiptir. Hükümetlerce, kendisine yönelik gerçekleştirilen haksız eleştiriler nedeniyle tepki verilebilir; ancak bu hususta dikkatle hareket edilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra eleştiriler başka kimselere, kamuda görevli olanlara yahut toplumda yaşayan bir kesime yönelik şiddete teşvik edici mahiyet arz etmesi durumunda ifade özgürlüğünün sınırlanmasında devletin takdir hakkının sınırı genişlemektedir⁸⁵.

AİHM'e göre başvuru özel şahıslardan birisi olup, doğal olarak düşüncelerini küçük bir kitleye yönelik yazmıştır. Düşüncelerin medya vasıtasıyla açıklanmaması, bunların ulusal güvenlik, kamusal düzen ve toprak bütünlüğüne ilişkin bıraktığı etkiyi önemli ölçüde azaltacaktır. Şiirlerde yer alan kimi pasajlarda saldırı mahiyetinde bir üslup kullanılmış ve şiddeti özendirici hareket edilmiş, ancak düşüncelerin sanatsal niteliğe sahip bir şekilde intikalinden ve etkilediği alanın dar olmasından dolayı bir isyana yahut ayaklanmaya neden olması olasılığı daha az olmaktadır⁸⁶.

AİHM'e göre başvuru mahkumiyetinin ağırlığı ve savcı tarafından başvuru cezalandırılmasındaki ısrarda bir anlam bulunmamaktadır. Zira, bireylerin mahkûm oldukları cezanın türü ve ağırlığının, AİHS'de ele alınan ifade özgürlüğüne ilişkin müdahaleyle orantılı olması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır⁸⁷. Dolayısıyla sözleşmeyle koruma altında bulunan ifade özgürlüğüne müdahaleyle, bireylerin mahkumiyetlerinin sonucunda ulaşılmak istenilen amacın arasında orantı bulunmamaktadır. Başvurucunun bu özgürlüğüne yönelik gerçekleştirilen müdahale demokratik topluma bakan yönüyle gerekli

---

⁸⁵ Karataş/Türkiye, 08.07.1999, paragraf 52.

⁸⁶ Karataş/Türkiye, 08.07.1999, paragraf 52.

⁸⁷ Karataş/Türkiye, 08.07.1999, paragraf 53.

değildir. Buna göre sözleşmeyle korunmakta olan ifade özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

3.1.3.1.3. *Sürek/Türkiye Kararı*⁸⁸

AİHM'in önüne gelen bir uyuşmazlık bir dergi yayımcısının 1992 tarihinde yayımlamış olduğu iki makalesine ilişkindir. Yayımcı makalesinin birisinde "Silahlar Özgürlüğü Engellemez", diğesinde "Suç Bizim," başlığını taşıyan makalelerini yayımlamıştır. Makaleler, devlet tarafından Şırnak'ta cinayetlerin işlendiği, halkın uyanarak, bilinçlenerek, haklarını savunmaları, hakları verilmezse zorla elde edileceği düşüncesinin halkta karşılık bulup, günden güne büyüyerek cinayetlerin süreceği düşünceleri üzerinedir. Savcı, dergi sahibi ve editörüne hakkında "Devletin bölünmezliğine yönelik karşı propaganda yapmak ve halk arasında düşmanlık ve nefreti teşvik etmek eylemlerinden" kamu davası açmıştır. Mahkemece, başvuranın Terörle Mücadele Yasası md. 8/1. fıkrasına göre sonuç olarak para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Konu AİHM'in önüne gelmiştir. Mahkemeye göre, makalelerde okuyucuların sunmuş olduğu mektupların yayımlandığı ifade edilmiştir. Mektuplarda, yetkililer tarafından ülkenin güneyindeki askerlerin yapmış olduğu faaliyetler sert biçimde kınanmakta ve Kürtlerin ulusal mücadelelerinde zulümle karşılaştıkları belirtilmektedir.

AİHM'e göre ifadelerle bireylere, kamu görevlilerine yahut toplumun bir kısmına yönelik şiddetin özendirilmesi halinde otorite tarafından, ifade özgürlüğüne yönelik müdahalede bulunulabileceği belirtilmektedir. Bu durumda devletin geniş bir takdir hakkı bulunmaktadır. AİHM, bahse konu ifadelerin şiddeti yücelttiğini vurgulamıştır. Buna göre mektuplarda okuyuculara yönelik ortaya

---

⁸⁸08.07.1999 tarih ve Başvuru No.26682/95(8 Temmuz 1999), <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, Çevrimiçi Erişim Zamanı, 01.06.2022.

konulan mesajlar, kendilerine karşı girişilen saldırganlığa karşı şiddet göstermenin gerekliliği ve haklılığı üzerinedir.

AİHM'e göre dergi sahibine uygulanan ceza zorunlu bir sosyal ihtiyaca cevap vermektedir. Böylelikle yetkililerce başvurunun mahkumiyetine karar verilmesi yeterlidir. AİHM, başvuru hakkındaki para cezasının makul olduğuna da değinmiştir.

Sonuç olarak AİHM'e göre bahse konu durumda gerçekleştirilen müdahaleyle ulaşılmak istenilen meşru hedefler arasında orantılılık bulunmaktadır. Bu nedenle AİHS md. 10'un ihlali söz konusu değildir.

3.1.3.1.4. Kayasu/Türkiye Kararı

Başvurucu Cumhuriyet Savcısı olarak görev yaptığı sırada 1999 yılında bir mektup ihbarıyla, 1980'de bazı generaller tarafından darbe yapılarak eTCK Md. 146 ve 147. maddeleri uyarınca şikâyette bulunulmuştur. Bu şikâyet üzerine takipsizlik kararı verilmiştir. Bunun üzerine başvuru hakkında kınama cezası uygulanmış ve aynı eylemden dolayı hakkındaki hakaret davası nedeniyle beraat kararı verilmiştir. Aynı başvurudan, Adana'da Savcısı olarak görev yaptığı sırada, 1980'deki darbeden birinci sorumluluğu bulunan Kenan Evren hakkında TCK md. 146 ve 147. maddelerine göre iddianame düzenlenmiştir. Bu iddianameden dolayı savcı hakkında iki suçtan kamu davası açılmıştır.

Suçlamalar Cumhuriyet Savcısı olan başvurunun görevi kötüye kullanma ve hakaret suçlarına ilişkindir. Hakkında açılan davalar mahkûmiyet ile sonuçlanmış ve kesinleşmiştir. 2003 yılında başvurunun meslekten ihracına karar verilmiş ve bu nedenle avukatlığa da hakkının bulunmadığı öne sürülmüştür. Avukatlık başvurusu İstanbul Barosu tarafından reddedilmişse de TBB'ye yaptığı itiraz sonucunda baroya kaydolmuş ve avukatlık mesleğini icra etmiştir. Başvuranın bu nedenlerle ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini ifade etmiştir.

AİHM'e göre ifade özgürlüğünden kamuda memur olanlar da yararlanmalıdır. Mahkeme, başvuruçunun ifadelerinin yalnızca ülkenin geçmişinde olan yaşanmış bir olaya ilişkin olmadığını, bugünle de ilgili olduğunu, siyasal ve hukuksal bir tartışma olduğunu belirtmiştir. Ülkede uygulanan Anayasa halen yürürlükte olan 1980 darbesi sonrası hazırlanan Anayasa'dır. Bu haliyle darbeden sorumlu olanların cezalandırmaya tabi olup olmayacaklarına ilişkin bir tartışma da bulunmaktadır. Bu nedenlerle kamu görevinde bulunan savcının korumasının da daha fazla olması gereklidir.

3.1.3.1.5. Dink/Türkiye Kararı⁸⁹

AİHM'e başvuruda bulunan Hrant Dink, Ermeni asıllı olup Türkiye vatandaşıdır. Başvurucu Ermeni dilinde yayımlanan AGOS gazetesinde genel yayın yönetmeni olarak çalışmaktadır. Dink, gazetede yazılarında "*Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarda mevcuttur*" şeklinde bir yazı kaleme almıştır. Dink hakkında 2004 yılında eTCK md. 159⁹⁰ gereğince kamu davası açılmıştır. Dink hakkında hapis cezası verilmiş, Yargıtay bu kararı bozmuştur. Bunun üzerine Dink 2007 yılında bir kişi tarafından vurularak ölmüştür.

AİHM'e göre başvuruçunun tarafından ifade edilen "zehir" kavramı, Ermenilerdeki Türklük algısı olduğu ve bunun yanı sıra Ermenilere yapılan soykırımın kabulüne zorlama girişimlerinin bir sonucudur. Mahkeme, Dink tarafından öne sürülen ifadelerin Ermenilerde kurban hissiyatının ortaya çıkmasına neden olduğunu, Ermenilerin yaşamalarında olumsuz katkılarda bulunduğunu belirtmiştir. Öte taraftan, bu saptamalarda Türkleri hedefe koymamakta ve nefret söylemi ile bağdaşmamaktadır. Mahkeme, Dink'in Türklüğü aşağılama nedeniyle suçlanmasının, demokratik toplumda ifade özgürlüğüne müdahalede bulunmanın

---

⁸⁹Basvuruno:2668/07,6102/08,30079/08,7072/09ve7124/09,<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, Çevrimiçi Erişim Zamanı, 01.06.2022.

⁹⁰ Karşılığı yürürlükteki TCK md. 301.

gerekli olduğunu belirtmiş ve zorlayıcı sosyal gereksinime yanıt vermediğini faydalı olmadığını da ayrıca beyan etmiştir.

Dink, Ermenilerin sorunlarına ilişkin tespitlerde bulunmuş ve çözümler içeren yazı dizisinden dolayı “Türklüğü Aşağılama” suçlaması ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yazıları yazan başvuruçunun cezalandırılması ve bunun sonucunda öldürülmesiyle neticelenen bir olay ortaya çıkmıştır. Mahkemeye göre yasallık ve meşru amaç kriterlerinin sorunlu olduğu belirtilmiş ve ihlale ilişkin saptamalarda bulunulmamıştır. AİHM’e göre suçlamanın konusunu oluşturan sözlerin siyasi söylemlerden ibaret olduğu ve başkaca söylemler karşısında korumadan daha çok yararlanması gerektiği belirtilmiştir. Sonuç olarak Mahkemeye göre başvuruçu cezalandırılmamalı, devlet pozitif yükümlülüklerinin gereği olarak, şiddeti özendirilmeyen, ifade özgürlüğüne sınırlandırma getirecek söylemlerde bulunmayan başvuruçunun, fikirlerini ortaya koymasına ilişkin ortam oluşturmalıdır. Zira, demokratik toplumlarda herkesin kanaat ve düşüncelerini özgür bir şekilde ortaya koyabilmesi, farklı bakış açılarına sahip olabilmesi, yeni fikirler edinebilmesi sağlanacağından toplumun da ilerlemesi mümkün olabilecektir⁹¹.

3.1.3.1.6. Altuğ Taner Akçan/Türkiye Kararı⁹²

Başvuruçu, Ermeni nüfusuna yönelik 1915’te meydana gelen olaylara ilişkin araştırmalarda bulunan bir kişidir. 2006 yılında iki dil halinde basılan AGOS gazetesinde bir makale yayımlamıştır. Yazının başlığı “*Hrant Dink, 301 ve Suç Duyurusu*” şeklindedir. Başvuruçu gazetenin daha önce editörlüğünü yapan Dink’in TCK md. 301 uyarınca kovuşturulmasına ilişkin eleştirilerde bulunmuştur. Bu yazısının ardından başvuruçunun aleyhinde Türklüğü aşağılamaktan dolayı

---

⁹¹Çebi, Sezgin Seymen, “İfade Özgürlüğü ve Yeni Anayasa”, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:1, Haziran-2013, 125-147, s. 129.

⁹² AİHM, Baş. no: 27520/07, <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>, Çevrimiçi Erişim Zamanı, 01.06.2022.

şikâyette bulunulmuştur. Başvurucu hakkında bu şikâyet üzerine takipsizlik kararı verilmiştir.

Bunun ardından başvurucu, TCK md. 301'in ifade özgürlüğü hakkı ihlal edildiği için şikâyetçi olmuştur. Söz konusu düzenlemeden dolayı Ermeni meselesine ilişkin akademik çalışmaları sebebiyle hakkında bir soruşturma başlatılma ihtimali bulunduğunu ve bunun kendisinde strese, endişeye, yargılanma korkusuna sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Böylelikle de ifade özgürlüğüne devamlı ve doğrudan müdahalede bulunduğunu belirtmiştir.

AİHM'e göre bir ihlal nedeniyle mağduriyetin bulunduğu belirtilmesi için doğrudan aleyhinde olan bir tedbirden etkilenilmesi gerekmektedir. Buna karşın başvuran tarafından somut bir müdahalenin bulunduğu kanıtlanamasa dahi, AİHS'in ihlali nedeniyle mağduriyetinin bulunduğunu öne sürme hakkı bulunduğunu belirtmektedir. Mahkemeye göre ifade özgürlüğü hakkının kullanılması halinde kendisine yönelik yaptırımda bulunulması korkusu varsa sonucunda aklansa dahi, daha sonraki zamanlarda bu türden ifadeler kullanmaktan çekinebilecektir. Buna göre AİHM'in önündeki bu dava yönünden, başvuran aleyhinde girilen soruşturma ve TCK md. 301 gereğince yürütülen yargılamanın sürmesi tehdidinin bir ihlale neden olup, olmayacağının tespiti gerekmektedir.

AİHM, başvurunun 1915 Ermeni olayları üzerine tarih profesörü olması ve aynı konuya ilişkin olarak aleyhte görüşlerde bulunan bireylerin yargılanma riskiyle karşılaşabildikleri sonucuna ulaşmış ve AİHS Md. 10 gereğince başvurunun ifade özgürlüğüne müdahalede bulunulduğunu belirtmiştir.

AİHM, akademisyenlik yapan başvurunun Ermeni meselesine ilişkin ülkede resmi olarak kabul edilenin haricinde eleştirilerde bulunmasından dolayı, hakkında iki defa şikâyette bulunmuştur. Başvurucu hakkında kamu davası açılmamış olsa dahi, TCK Md. 301'de belirtilen suçta yer alan kavramların öngörülebilirlik düzeyinin dışında bulunduğu belirtilmiştir. Mahkemeye göre

düzenlemedeki “Türklük” ve “Türk Ulusu” kavramları ırkçılık ve etnik anlama sahip değildir. Bu kavramların Anayasa md. 66’da belirtilen Türk vatandaşlığına atıfta bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

3.1.3.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğüne ilişkin olarak AYM’nin yaklaşımına bakıldığında konunun, 1982 Anayasası’nda yer alan 25 ve 26. maddelerindeki düzenlemelerin kararlarda yansıtılması açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Anayasa md. 25’ te ifade özgürlüğünün yalnızca düşüncede ve kanaat özgürlüğünün düzeyinde bulunduğu müddetçe mutlak ve sınırsız olacağı ifade edilebilir. Fakat, bunların açıklanıp toplumsal yaşamı ilgilendirdiği andan itibaren hukukun ilgisinin bulunduğu alanda yer alabileceği ve kısıtlamalara konu olabileceği söylenebilecektir⁹³. Bu ayırım, AYM’nin 1961 Anayasası’nın ilişkin vermiş olduğu içtihatlarına dayandırılmaktadır⁹⁴.

Düşüncelerin ve kanaatlerin ortaya çıkarılması süreçlerinde dışarıdan alınan bilgiler, kanaatler gibi unsurların varlığına gerek bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi göre bireylerin düşüncelerini ve kanaatlerini özgür bir şekilde oluşturabilmeleri açısından ifade özgürlüğünün bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir⁹⁵. AYM, dışarıya yansıtılan düşüncelerin belirli esaslar ve koşullar altında sınırlandırılabilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Zira, toplumsal yaşama zararı dokunan düşünceler ve kanaatler açığa vurulduğunda toplumsal huzursuzluk ortaya çıkabilecek, toplumun yaşayışı ve devlet güvenliği bakımından zararlı sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Buna göre, öteki haklar ve özgürlükler gibi düşüncelerin ve kanaat özgürlüğünün de sorumsuzluklara kapı aralayacak mutlaklığı ve sınırsızlığı düşünülemezdir. İfade özgürlüğünün toplum yaşamı

---

⁹³Sunay, R. “Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü”, LDT Yayınları, Ankara, 2003, s. 4.

⁹⁴AYM, E1963/16, 08.041963K sayılı kararı için <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

⁹⁵AYM, E1989/9, K1990/8, T18.05.1990 tarihli kararı, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 12.03.2022.

ve demokratik düzen gereklilikleriyle bağdaştırılması ve toplum yaşayışıyla düşüncelerin ve kanaatlerin özgürlüğünün belirli bir dengede tutulmasına gerek bulunmaktadır⁹⁶.

AYM'nin ifade özgürlüğü konusundaki en önemli ölçütü demokratik toplum düzeninin gereklilikleridir. AİHM tarafından farklı davalarda oluşturulan ve devamlılık gösteren bu ölçütün unsurlarının arasında çoğulculuğa, hoşgörüyeye ve açık fikirliliğe dayanan unsurlar bulunmaktadır⁹⁷. AYM açısından konuya bakıldığında ise istikrar kazanan bir değerlendirmenin ortaya konulmadığı görülmektedir. Mahkeme bazı kararlarında demokratik toplum düzeni ile Anayasa'da öngörülen özgürlükçü demokrasinin ve bu demokrasinin gerekleri ile belirlenen hukuksal düzenin anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu kararında AYM ulusal bir demokrasi anlayışının tanımını yaparak, AİHM'in devamlılık gösteren içtihatlarından ayrılmaktadır⁹⁸.

Öte taraftan, AYM başka bir kararında Anayasamızın yalnızca, özgürlüklere saygı duyulmasını istemediğini, bunları kullanmayı temin edecek önlemlerin alınmasının devletin görevinin kapsamında bulunduğunu ve esas amacının bu olması gerektiğinin altını çizmiştir. AYM'nin kararında özgürlükçü bir bakış açısıyla değerlendirmede bulunduğu görülmektedir⁹⁹. Gerçekte AYM birçok içtihadında Evrensel Bildirge'ye ve AİHS'e göndermelerde bulunmaktadır¹⁰⁰. Ancak, bu belgelerin temel ölçüt şeklinde kullanılmayarak destekleyici ölçütler

---

⁹⁶ AYM, E1963/83, T08. 04. 1963, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 13.03.2022.

⁹⁷Handyside/BirleşikKrallıkDavası.Baş.N:5493/72,T07.12.1976;<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>, erişim zamanı, 01.03.2022.

⁹⁸AYM, E1985/21, K1986/23, T06.10.1986, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

⁹⁹AYM, E1985/8, K1986/27, T26.11.1986, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 15.03.2022.

¹⁰⁰AYM, E1993/1, K1993/2, T23.11. 1993; AYM, E1993/3, K1994/2, T16. 6. 1994, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

niteliğinde ele alındığı görülmektedir. Zira, AYM bu ölçütleri insan haklarına saygılı devletin tanımında kullanarak kararlarında bu ölçütlere yer vermektedir.

AYM, Youtube sosyal medya sitesine erişimin engellenmesine ilişkin kararın kaldırılmasına dayalı bir kararı¹⁰¹ incelemiştir. Mahkeme vermiş olduğu kararında internetin bireylere sağlamış bulunduğu sosyal medya platformları vasıtasıyla bireylerin bilgiyi ve fikirlerini açıklayabildikleri, birbirlerine bunları yayabildikleri, haberleşebildiklerini vurgulamıştır. Zira, ifade özgürlüğü bireylerin düşüncelerini, kanaatlerini ve düşüncelerini açıklama ve yayabilmeleri bakımından vazgeçilmez bir niteliğe sahip olmaktadır. Bu türden sitelere gerçekleştirilen müdahaleler, milyonları bulan kişisel kullanıcıyı etkileyecektir.

AYM'ye göre tedbiren de yapılmış olsalar, kullanıcının birisi tarafından paylaşımda bulunulan içerikten dolayı sitenin tamamı erişime kapatılamayacaktır. Aksi durumda tüm bireysel kullanıcıların siteden yararlanmasına olanak kalmayacaktır. Bundan dolayı Anayasa ve AIHS'de güvenceye bağlanan hakların kamu otoritesince sınırlamada bulunulması olanağı sunulduğu durumlarda buna ilişkin Kanun kapsamında yetkinin kullanımına yönelik kapsam ve yöntemlerin yeterince açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. AYM kararında Youtube.com sosyal medya sitesine erişimin tümüyle engellenmesine ilişkin olarak şu sözlerle kararını vermiştir; *“müdahalenin, yeterince açık ve belirgin bir kanuni dayanağa sahip olmadığı ve bu yönüyle başvurucular açısından öngörülebilir nitelikte bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle siteden yararlanan tüm kullanıcıların ifade özgürlüğüne ağır müdahale niteliğinde olan söz konusu idari işlemin, başvurucuların Anayasa'nın 26. maddesinde korunan ifade özgürlüklerini ihlal ettiğine karar verilmesi gerekir.”*¹⁰²

---

¹⁰¹AYM, E2014/ 4705, T29/ 05/ 2014, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 13.03.2022.

¹⁰² AYM. önceki bir tarihte aynı nitelikteki Twitter.com sitesinin de erişime kapatılmasına ilişkin başka bir başvuruda da bu sözlerini *“Twitter.com sitesine erişimin tamamen engellenmesini öngören işlemin kanuni dayanağının bulunmadığı ve bu sosyal paylaşım sitesine erişimin kanuni dayanağı olmaksızın ve sınırları belirsiz bir yasaklama kararı ile engellenmesinin demokratik toplumların en*

AYM, ifade özgürlüğü konusunda genel bir tutumda bulunurken, dış dünyaya açıklanan düşüncelerin içeriklerine ve öngörülen amaçlarına bir bütün olarak bakılması gerektiğini belirtmektedir. Ancak, demokratik bir toplumda düşüncelerin içeriklerinden daha ziyade, bu amacın gerçekleştirilmesi için kullanıldığı yöntemlerin incelenmesi gerekmektedir. AİHM konuya yaklaşırken, kişilerin açıkladığı düşüncelerin bütünüyle suç sayılıp özgürlüğün sınırlandırılmasının kabul edilemez bir durum olacağını vurgulamaktadır. Bu konuda temel belirleyici olan düşüncede şiddete ilişkin öğelerin bulunup bulunmadığına bakılmasıdır. Soyut ya da somut düzeyde olsun her türlü şiddete yönlendirici ifadelerin kullanılmasının kabul edilmesi yerinde olmayacaktır. Bu aynı zamanda parçası olduğumuz Kıta Avrupası kamu hukuku düzeninde kabul gören militan demokrasi anlayışının da bir gereğidir.

3.1.3.2.1. Ömer Faruk Gergerlioğlu Başvurusu¹⁰³

Başvurucu 2018 yılında Halkların Demokratik Partisi'nden milletvekili olarak seçilmiştir. Başvurucu hakkında yapmış olduğu haber sitesindeki haber ile ilgili soruşturma açılmıştır. Soruşturma neticesinde dava açılmış ve mahkûmiyetine karar verilmiştir. Buna ilişkin yargılamanın devamında milletvekili olarak seçilmesi ve siyasi faaliyetlerde bulunabilme hakkının, mahkûmiyet kararı ile düşürülmesine karar verilmiştir. Başvurucu sosyal medyadan yapmış olduğu paylaşımı gerekçe gösterilip terör örgütü propagandasında bulunma suçu nedeniyle cezalandırılmasının ifade özgürlüğüne aykırılık teşkil ettiği iddiası ile olağan kanun yollarını tüketip AYM'ye başvuruda bulunmuştur. Başvurucuya göre sosyal medya üzerinde yapılan Kürtlerin içerisinde bulunduğu sorunların barışçıl yollardan

---

temel değerlerinden biri olan ifade özgürlüğüne ağır bir müdahale olduğu açıktır.” şeklindeki kararıyla vurgulamıştır. AYM. E2014/3986, T02/ 04/ 2014, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 18.03.2022.

¹⁰³ Ömer Faruk Gergerlioğlu [GK], B. No: 2019/10634, 1/7/2021, § ...), <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Çevrimiçi Erişim Zamanı, 09.08.2022.

çözümüne yönelik yazı çağrı niteliğine sahiptir. Bu nedenle başvurucuya göre söz konusu ifadeleri ifade özgürlüğü kapsamında kalmalıdır.

Başvuruda bulunan “*PKK: Devlet Adım Atarsa Barış 1 Ayda Gelir*” başlıklı T24 internet haber sitesinin haberini 2016 yılında Twitter’da yorumlamıştır. Yorumunda “Bu çağrı hakkıyla değerlendirilmeli, bu işin sonu yok...! 'Öcalan devreye girerse olur' diyorlar” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Yerel mahkemece başvurucu hakkında terör propagandasında bulunmak suçundan 2 yıl 6 ay süreyle hapsine karar verilmiştir. Yargılaması devam ederken başvurucu milletvekili olarak seçilmiştir. 2018 yılında ayrıca başvurucunun hakkında verilen karara karşı istinaf başvurusunun reddine dair hükme varılmıştır. Bunun üzerine AYM nezdinde bireysel başvuruda bulunulmuştur. Hakkında verilen kararın 17.03.2021 tarihinde TBMM Genel Kurulunca okunması üzerine milletvekilliği düşmüştür.

AYM’ye göre Anayasa md. 67’de seçme, seçilme ve bağımsız olarak yahut bir siyasi partide siyasi faaliyetlerde bulunma hakkı güvenceye alınmıştır. Çoğulculuğun hâkim olduğu demokratik rejimlerde siyasi partilerin milli irade oluşumunda, anayasal rejimin işleyiş ve siyasal düzeni bakımından belirleyiciliği bulunmaktadır. Parlamenter demokrasilerde halkın yönetimle bağlantısı ve parlamentonun siyasi meşruiyeti, demokratik esas ve usuller uyarınca belirlenmiş seçimlerle halkın temsilciliğini yapan milletvekillerince gerçekleştirilmektedir. Bundan dolayı seçimler ve siyasi haklar, Anayasa md. 2’de belirtilen demokratik devletin ayrılmak unsurları arasında bulunmaktadır. Siyasi hakların içerisinde seçim zamanında oy kullanma, aday olma ve seçilme haklarına ek olarak siyasi faaliyetler gerçekleştirme haklarını da içermektedir. Yasama yetkisine sahip parlamento ve mensuplarının anayasal sınırlarda kalmak kaydıyla toplumdaki değişik siyasi görüşleri temsil edebilirler.

Bu görüşler altında AYM’ye göre seçilme hakkı yalnızca seçim zamanında adaylığını ortaya koymayı kapsamamakta bunun yanı sıra ilgili kişinin seçilmesinin ardından milletvekili olarak yetkilerini fiili olarak kullanmasını da kapsamaktadır.

Bundan dolayı seçilen bir milletvekilinin yasama faaliyetlerinde bulunmasına ilişkin sınırlandırmalarla, onun seçilme hakkı ve siyasi faaliyetlere iştirak haklarına müdahalede bulunulmuş olmaktadır. Böylece milletvekillerinin yasama faaliyetlerine iştirakine ilişkin bir müdahale AYM'nin konu açısından inceleyebileceği hususlardandır.

Başvurucuya göre, kendisi Kürt sorununun çözümüne ilişkin müzakerelerin tekrar başlatılması ve devamlı surette bir barış tesisinin yapılması gerektiğini öne süren bir habere yorumda bulunmuştur. AİHM'e göre kişilerin yazılı ifadeleri içerik ve bağlam açısından değerlendirilmeli, şiddeti teşvikte bulunmamalı, nefret duygularının oluşmasına mahal vermemelidir. Böylece kişilerin ifadelerinin cezalandırılması yoluna gidilemeyecektir. AYM'ye göre yerel mahkeme tarafından yazı içeriği incelenmemiştir. Yüksek Mahkemeye göre, AİHM içtihatları doğrultusunda hareket edilmeli, böylece;

- Sözü kimin söylediği,
- Hangi hususta ve ne suretle söylendiği, şiddeti körükleyip körüklemediği,
- Sözün şiddeti körükleme olasılığının olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Başvurucuya göre halihazırda yayımdaki bir haberdeki görsel haberin metniyle bağımsız değerlendirilemez. Diğer taraftan başvuru haberin içeriğini yazan, fotoğrafları alan yahut yayımını gerçekleştiren kişi de değildir. Buna göre haberin dili ve kullanılan görsel nedeniyle de sorumluluğuna gidilemeyecektir. Buna göre verilen hapis cezasından dolayı ifade özgürlüğünü ihlal etmektedir. Yüksek Mahkeme de başvuru hakkında verilen karardan dolayı ifade özgürlüğüne müdahalede bulunduğunu ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi'nce, Anayasa md. 26 uyarınca herkesin düşüncelerini ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.

Bu hürriyetlerin kullanılması, ... kamu düzeni[nin], ... korunması ... amaçlarıyla sınırlanabilir... Yüksek Mahkeme, terör örgütlerince de yapılmış olsa dahi hiçbir düşüncenin açıklama içeriği, bağlamı ve objektif anlamından ayrı değerlendirmeye alınarak ifade özgürlüğünün kapsamının dışına çıkılamayacağını vurgulamaktadır. Bahse konu haber içeriğinin ve başvurucunun zamanlamasının terörist eylemlerde bulunulmasına teşvikte bulunmak ve bu tür suçların işlenmesi yönünde savunucu açıklamalar yapılmadığı gibi bu tür suçların işlenmesi yönünde tehlikeye mahal verildiği de söylenemeyecektir. Dolayısıyla haberin ve paylaşımında bulunmanın terörist grupların şiddette bulunmak yahut tehditte bulunucu yöntemlere girişmeyi teşvikte bulunduğu gösterilemeyecektir.

Yüksek Mahkemeye göre terörist bir örgütün siyasi yahut sosyal etkinliklerini arttırmasını öne sürerek, halkın bu sesi duymasını, sempati kazanmasını, destekte bulunmasını sağladığını belirterek düşüncenin açıklanabilmesi hakkına müdahalede bulunabilmesi bakımından bazı unsurların bulunması gerekmektedir. Bize göre de AİHM ve AYM içtihatları doğrultusunda doğrudan yahut dolaylı şekilde terör eylemlerinin işlenmesi tehlikesinin ortaya çıkarılması, şiddeti körüklemesi yahut kanlı eylemlerde bulunulmasını desteklemesi, bu eylemlerin haklı görülmesi ve belirli bireylere yönelik derinden ve aklın haricinde bir kinin amaç edilerek şiddetin teşvik edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak yerel mahkeme ve üst mahkemenin başvuru olan kişinin terör örgütü propagandasında bulunma suçu nedeniyle mahkûm olmasının zorunlu toplumsal ihtiyacın karşılığında bulunduğunu ilgili ve yeterli gerekçeyle sunmadığının kabulü gerekmektedir. Böylece başvurucunun ifade özgürlüğünün ihlaline ilişkin talebinin KABUL EDİLEBİLİR olduğuna karar verilmiştir.

3.1.3.2.2. Kadri Enis Berberoğlu Kararı¹⁰⁴

2014 yılında Hatay ve Adana illerinde çeşitli tarihler içerisinde silah yüklü oldukları belirtilen iki tır o dönem Cumhuriyet Savcıları'nın talimatıyla durdurulmuştur. Bahse konu illerin mülki amirlerince araçlardaki malzemelerin MİT'e ait oldukları ve görevlilerin bu kuruma bağlı olarak çalıştıkları ve bu nedenle alıkonulma ve aranmalarına imkân bulunmadığı belirtilerek araçların serbest kalmaları sağlanmıştır. Tırları durdurma ve aranması hususundaki olaylarla tırlarda nelerin taşındığı ve götürülmüş olduğu yer konusunda kamuoyunda yoğun tartışmalar olmuştur. Bahse konu araçlarda silahların ve mühimmatın bulunduğu hususunda bir kısım iddialar öne sürülmüştür. Aydınlik gazetesinde o tarihlerde bir fotoğraf karesi ile tırlardaki malzemeler konusunda bir kısım yazarların yorumları yayımlanmıştır. Bunun ardından tırların durdurma ve aranma işlemlerinin "Paralel Devlet Yapılanması" (FETÖ) tarafından gerçekleştirildiği iddiasıyla soruşturma başlatılmıştır. Bu olay üzerinde kimi savcı ve personel tutuklanmıştır. Hatta tırların durdurulması ve aranmasının 15 Temmuz 2016 tarihindeki FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe teşebbüsünün bir dönüm noktası olduğu belirtilmiştir.

Gazete yayımlanan haberlerin ve fotoğrafların içerdiği bilgilerin devletin gizli kalması gerekli bilgilerin siyasal ve askeri casuslukta bulunmak amaçlı olarak başvuru tarafından gazetede yayımlanmasının sağlanması yoluyla FETÖ örgütüne bilerek ve isteyerek yardımda bulunma suçlarının işlendiği öne sürülmüştür. Bu nedenle başvurunun 25 yıl hapsine karar verilmiştir. İstinaf tarafından bu hüküm kaldırılarak 5 yıl 10 ay mahkumiyetine karar verilmiştir. Bu sırada başvuru milletvekili olarak seçilmiştir.

Somut olayda ihlal kararının gönderildiği 14. Ağır Ceza Mahkemesi Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı ilk derece mahkemelerinin görev ve yetki alanına

---

¹⁰⁴ Kadri Enis Berberoğlu (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, § ...<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Çevrimiçi Erişim Zamanı, 01.08.2022.

müdahalede bulunulduğu ileri sürülerek başvuru yönünden yargılamanın yenilenmesine yer olmadığına ve mahkûmiyet hükmünün aynen infazına karar verilmiştir. Başvurucunun anılan karara yönelik itirazını inceleyen İstanbul 15. Ağır Ceza Mahkemesi ise yeniden yargılama yapma yetkisinin İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesinde olduğundan bahisle itiraz hakkında karar verilmesine yer olmadığına dair bir hüküm tesis etmiştir. Anayasa'nın 153. maddesinde yer alan Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı olduğuna dair hükmün herhangi bir istisnası bulunmamaktadır. Böyle bir istisna hükmü olmadığına ve olamayacağına göre mahkemeler ve kamu gücünü kullanan diğer organlar, Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamaktan veya gereğini yerine getirmekten kaçınamaz.

Görüldüğü üzere Anayasa, Anayasa Mahkemesi kararını yerine getirme yükümlülüğü altında olan kamu makamlarına ve somut olayda İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi'ne Anayasa Mahkemesi kararlarına direnme veya bağlayıcılığını tartışma yetkisi vermemektedir. Anayasa Mahkemesi kararının bağlayıcılığı, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için hükmettiği yapılması gerekenleri kapsadığı gibi İstanbul 15. Ağır Ceza Mahkemesi'nin iddiasının aksine ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak merciin belirlenmesini de kapsar. Anayasa'nın açık düzenlemesi ve bireysel başvurunun işlevleri nazara alındığında Anayasa Mahkemesi kararının uygulanmasının reddedilmesi ve usul hukukunun emrettiği yöntemler izlenerek ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmaması Anayasa'nın 153. maddesinin sözüyle açıkça çelişen ve anayasa koyucunun iradesine aykırı bir yorum ve uygulama olmuştur. Açıklanan gerekçelerle yeniden milletvekili seçilmesine karşın temyiz inceleme süreci tutuklu olarak sürdürülen ve mahkûmiyet hükmü onanan başvuru yanıtının yasama dokunulmazlığını koruyan Anayasa'nın 83. maddesi hükmüne aykırı davranıldığı ve bu sebeple de Anayasa'nın 67. maddesinde güvence altına alınmış olan seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkının ihlal edildiği şeklindeki Anayasa Mahkemesi kararına rağmen yeniden yargılanmasına başlanmak suretiyle ihlalin ve sonuçlarının ortadan

kaldırılmamış olması Anayasa'nın 67. maddesinde yer alan güvencelere aykırıdır. Anayasa Mahkemesi yeniden yargılama, mahkûmiyet hükmünün infazının durdurulması, başvurusunun hükümlü statüsünün sona erdirilmesi, yeniden yapılacak yargılamada durma kararı verilmesine hükmetmiştir. Sonuç olarak yerel mahkemece bu karara uyulmamış kendi kararında direnmiştir.

Yüksek Mahkemece başvurusunun bireysel başvurusunun sonucunda seçilme ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakkının ihlaline, Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine ve başvurusunun TAHLİYESİNE karar vermiştir. Ancak yerel mahkemece kanunun özüne aykırı olarak bu karara uyulmamış olup başvuru cezasını infaz etmektedir.

3.1.3.2.3. Mustafa Ali Balbay Kararı¹⁰⁵

Başvurucu 2009 yılında o dönem Ergenekon Terör Örgütü ismiyle anılan örgüt ile bağlantısı bulunduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır Başvurucu gazetecilik faaliyetleri nedeniyle yargılandığını ve bu kapsamda tutuklu bulunduğunu ileri sürerek ifade hürriyetinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Başvurucunun bilgisayarları incelenmiş ve “2003 ile 2004 yıllarını kapsayan darbe hazırlıklarına ilişkin anekdotlar” ele geçirilmiştir. Yüksek Mahkemeye göre ifade özgürlüğünün nasıl ihlal edildiğinin tam olarak anlaşamadığı vurgulanmıştır. İfade özgürlüğünün halk tarafından seçilen temsilcileri bakımından özel olarak önem arz ettiği, çünkü milletvekillerinin seçmenleri temsil ettikleri, seçmenlerin talepleri doğrultusunda hareket ettiklerini, buna göre muhalif milletvekillerinin ifade özgürlüğüne müdahalelerin sıkı denetime tabi bulunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Başvurucu, Bakanlığın görüşünde yer verdiği Savcılık değerlendirmelerinde bahsi geçen “*delillerin*” bugüne kadar kendisinin gazetecilik faaliyeti çerçevesinde elde ettiği ve kitaplarında kullandığı belgeler ile Cumhuriyet gazetesinde çıkan haber ve yazılardan ibaret olduğunu, gazeteci kimliği ile yaptığı

---

¹⁰⁵ Mustafa Ali Balbay, B. No: 2012/1272, 4/12/2013, § ..., <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Çevrimiçi Erişim Zamanı, 01.07.2022.

görüşmeler ve yazdığı yazılar nedeniyle iddianamedeki sevk maddeleriyle yargılandığını ileri sürmüştür. Yapmış olduğu görüşmeler, gazetede yazıları, televizyon ve radyo programları ve kendisine gönderilen veya kendisinin doğrudan veya dolaylı olarak açıklamaya zorlanamayacağı haber kaynaklarından aldığı bilgi veya belgeler nedeniyle kendisine suç isnat edilmesinin hukuken mümkün olmadığını iddia etmiştir. Başvurucu, yaptığı görüşmelerin birçoğunu yazılmamak kaydı ile yaptığı için bu görüşmelerden elde ettiği bilgileri bir gazetecilik süzgecinden geçirerek köşe yazılarında ele aldığını veya haber olarak kullandığını; kendisinden arama sonucu elde edildiği ileri sürülen tüm bilgi ve belgelerin işyerinde yapılan aramada elde edildiğini, evinde yapılan aramada ve evindeki bilgisayarlarında hiçbir bilgi ve belgenin bulunmadığının iddianamenin eklerinde açıkça belirtildiğini savunmuştur. Kendisinden elde edilen bilgi ve belgelerin gazetede köşesinde veya "*İran Raporu*", "*Suriye Raporu*", "*Irak Bataklığında Türk - Amerikan İlişkileri*" ile "*Devlet ve İslam*" adlı kitaplarında kullanıldığını öne sürmüştür. Dolayısıyla, bir gazeteci olarak elde ettiği veya kendisine ya da Cumhuriyet Gazetesi'ne gönderilen belgelerin suç unsuru olarak nitelendirilmesinin Anayasa'nın 28. maddesiyle AİHS'in 10. maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

Bu hüküm uyarınca Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmak için ihlale neden olduğu iddia edilen işlem veya eylem için idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekir. Başvurucunun hakkındaki dava derdest olup, temyiz aşamasındadır. Bu şikâyet bakımından olağan kanun yolları tüketilmemiştir. Bu nedenle başvurunun bu kısmının "*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*" nedeniyle KABUL EDİLEMEZ olduğuna karar verilmiştir.

3.1.3.2. Yargıtay'ın İfade Özgürlüğü Konusundaki Kararları

Yargıtay'ın önüne gelen bir dosyada¹⁰⁶somut vaka şu şekildedir. Sanık tarafından yönetmen olarak bir belgesel filmin çekildiği, filmde Atatürk'e ilişkin bilgileri verirken önemli sayıda tarihi yanlışlıklarda ve aykırılıklarda bulunduğu belirtilerek 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'da belirtilen düzenlemelerin ihlal edildiği iddia edilerek hakkında şikâyet yoluna gidilmiştir. Hakkındaki şikâyetin takipsizlikle sonuçlanması üzerine dosya Yargıtay'ın önüne Kamu Yararına Bozma talebiyle götürülmüştür.

Yargıtay ele aldığı dosyada ifade özgürlüğü bakımından öncelikle Anayasa md. 90. uyarınca uluslararası sözleşmelerin kanun hükmünde bulunduğunu belirtilmiştir. Yüksek Mahkeme AİHS'in 10. maddesine atıf yaparak herkesin görüşünü açıklayabilme ve anlatabilme özgürlüğünden bahsetmiştir. Bu hakkını bireyler tarafından otoritece müdahalede bulunulmaksızın kullanabileceğini, hakkın haber ve fikir alınması ve verilmesi özgürlüklerini de içerdiğinin altını çizmiştir. Yargıtay bu özgürlüğün, kullanana görevler ve sorumluluklar yüklediğini, demokratik toplumda belirli koşullar altında sınırlamalar ve yaptırımlar olabileceği belirtilmiştir. Bu özgürlüğün demokratik toplumlarda en önemli unsurlardan birisi olduğu, ifade özgürlüğünün tanınmasının toplumun ilerlemesi ve kişilerin gelişimlerinin başta gelen koşullarının arasında bulunduğu üzerinde durulmuştur. Bu özgürlüğün, çoğulcu, hoşgörüye dayalı, açık düşüncenin gerekli bir sonucu olduğu vurgulanmıştır.

Somut olayda, Atatürk'ün yaşamına yer verilen belgesel filminin Atatürk'ün manevi kişiliğini rencide edici olması nedeniyle sanık hakkında şikâyette bulunulmuştur. Sanığın kendisine ait görüşlerine yer verdiği yanlışlıklar ve hatalar içeren belgeseldeki ifadelerinin iç hukukun tamamlayıcısı olan AİHS'in 10. maddesi uyarınca ifade özgürlüğü çerçevesinde kaldığı görülerek hakkında

---

¹⁰⁶ Yargıtay. 9. C.D., E2011/9485, K2011/28383, T25/11/2009 kararı, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 18.03.2022.

takipsizlik kararı verilmiştir. Bu karar üzerine yerel mahkemece bu karar kaldırılmış, Yargıtay'ın önüne KYB olarak gelen dosyaya ilişkin olarak sanığın sözlerinin ifade özgürlüğü kapsamında bulunacağı belirtilerek, yerel mahkemenin takipsizliğin kaldırılması kararının bozulmasına karar verilmiştir.

Kanaatimize göre Yargıtay'ın, ifade özgürlüğüne ilişkin değerlendirmesinde AİHM'in içtihatlarıyla da uyumlu bulunduğu ve değerlendirmesinde isabetli olduğu görülmektedir. Gerçekten, sanığın çekmiş olduğu belgesel filminin ifade özgürlüğünün kullanılabilmesi bakımından bir araç niteliği bulunmaktadır. Zira, kişilerin sahip buldukları özgürlüklerini kullanabilmekte vasıtalara ihtiyaç bulunmaktadır, bu da çoğulcu ve hoşgörünün hâkim bulunduğu demokratik toplumların zorunlu bir unsurudur. AİHS'de yer verilen demokratik toplumun gereklilikleri ölçütünden bireylerin sahip bulunduğu hakları ile özgürlüklerinin muhtevasının tespitinde ve bunların sınırlanması konusunda yararlanılmaktadır. AİHM önüne gelen uyuşmazlıklarda ifade özgürlüğünün demokratik toplumun temelini oluşturduğunu vurgulamaktadır. Mahkeme çoğulcu, hoşgörülü ve farkı düşüncelere açık olmayan toplumların demokratik kimliklerinin bulunamayacağını uyuşmazlıklarında dile getirmektedir.

Yargıtay'ın ifade özgürlüğüne ilişkin başka bir kararına¹⁰⁷ konu somut olay şu şekildedir: Davalının bir internet sitesinde yayımlanan köşe yazısında, davacı olan avukatın hukuku bilmediği, güvenilmez bir kimse olduğu üzerine yazılar yazması sonucunda yerel mahkemece davacının kişiliğinin saldırıya uğradığı iddiası haklı bulunmuş ve davalının tazminat ödemesine karar verilmiştir.

Yargıtay, davalının gazetede ki yazısının içeriğinde kurmuş olduğu dernekle alakalı olumsuzlukları konu edindiğini, davacının buna ilişkin tutumlarına eleştiri getirdiğini belirtmiştir. Yazının içeriği ifade özgürlüğünü ihlal etmeyecek nitelikte

---

¹⁰⁷ Yargıtay 4. H.D., E2011/6605, K2012/8636, T16/05/2012, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 15.03.2022.

bulduğunu, yazıda kişilerin aşağılanmadığı ve yazının küçültme kastı içermediğini eleştiri sınırlarının dışına çıkmadığını vurgulamıştır.

Kanaatimize göre bu karar incelendiğinde de Mahkeme'nin AİHM'in içtihatlarıyla benzer bir değerlendirmede bulunduğunu söylemek mümkün olacaktır. Kişilerin hakaret kastının bulunmadığı yalnızca eleştiri boyutundaki ifadeleri bu özgürlüğün kapsamında değerlendirilmesi yerinde olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere, kişilerin görüşleri, eleştirileri ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilmelidir. Diğer taraftan belirli oranda abartıya kaçan ve tahrik edici birtakım ifadeleri durumun gerektirdiği koşullar dikkate alındığında orantılı olmadığı söylenebilir de, bu durum yine ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilecektir. Ayrıca söz dalaşına ve saldırganlık boyutuna varan tutumların da AİHS md. 10 'da yer alan ifade özgürlüğü kapsamındaki korumadan yararlanabileceği ifade edilebilir.

Yargıtay'ın bu kararlar doğrultusunda ifade özgürlüğü konusunda vermiş olduğu farklı bir kararında¹⁰⁸ konu somut olay şu şekildedir. Bir siyasi parti lideri ulusal bir kanalda yayımlanan programa röportaj vermiştir. Röportajda genel kurmay başkanının iktidar partisinin lideriyle gizli bir şekilde görüşmeler yaptığı, görüşme sırasında iktidar partisinin liderinin yeniden hükümeti kurma görevinin verilmesinin hedeflendiği, görüşmenin aralarındaki menfaat iş birliğinden dolayı gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bunun üzerinde muhalefet partisinin liderine karşı iktidar partisi lideri ve Başbakan tarafından kişiliğine saldırıda bulunduğu iddiasıyla tazminat davası açılmış ve dava olumlu sonuçlanmıştır.

Yargıtay bahse konu olayı yorumlarken, tarafların sosyal konumlarına değinmiştir. Davacı siyasi parti liderinin konumuna bakıldığında davalı tarafından kamuoyunun bilgilendirilmesi ve bunun da ilerisinde kamuoyu oluşturma hakkının bulunduğu vurgulanmıştır. Davacıya ilişkin karşıt görüşlerde bulunma,

---

¹⁰⁸ Yargıtay. 4.HD. 2011/4654, K2012/6564, T25/01/2011, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 13.03.2022.

düşüncelerini açıklayabilme ve eleştiriler getirebilmesinin normal karşılanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Davaya konu bulunan ifadelerin eleştirel sınırlarda kaldığı ve kişiliğın saldırıya uğratılmadığı belirtilmiştir.

Kanaatimize göre de gerek davalı gerekse davacı kamuoyu nezdinde önemli siyasi kişiliklerdir. AİHM içtihatları da göz önünde bulundurulduğunda yöneticilerden hesap sorulabilmesi yahut onlara eleştiriler yöneltilebilmesi sadece ifade özgürlüğüyle mümkün kılınabilmektedir. Bu özgürlük nedeniyle meşru bir muhalefetin ortaya çıkarılabilmesi temin edilebilecektir. İktidar karşısında alternatif oluşumların meydana gelebilmesinin önü açılacaktır. Böylece kendisi karşısında bir alternatifinin olduğunun farkında bulunan yönetimin kendisini yenileme gayretine gireceğini söylemek mümkündür. Yargıtay'ın içtihadında tarafların sosyal konumlarından dolayı eleştiriye normal vatandaşlardan daha çok kaldırabilmeleri gerektiğine ilişkin değerlendirme yerindedir ve AİHM içtihatlarıyla da uyumludur. Nitekim AİHM içtihatları normal yetişkinler arasında hakaret, sövme olarak nitelendirilecek kimi ifadelerini siyasetçiler söz konusu olduğunda ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebileceği, siyasetçilerin ağır eleştiriye tahammül etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

AİHM'in Cumhurbaşkanına hakaret suçu ile ilgili Vedat Şorli ihlal kararı incelendiğinde de başvurunun Facebook aracılığı ile paylaşım yaptığı, karikatürler ve alt yazılı fotoğraflar nedeniyle tutuklandığı ve hapis cezasına çarptırıldığı cezanın seçenek yaptırımlardan olan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilerek 5 yıl ertelendiği beyan edilmiştir. AİHM değerlendirme yaparken, AİHS'e ve kendi kararlarına dayanmış ve Avrupa Konseyi'nin şu belgelerine atıfta bulunmuştur: (i) 12.2.2004 t.li Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin "Medyada Siyasi Tartışma Özgürlüğü Bildirisi" (Türkçe metni mevcut); (ii) Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin, hakarete ceza verilmemesine ilişkin kararı (TowardsDecriminalisation of Defamation – PACE Res. 1577(2007)) ve (iii) Venedik Komisyonu'nun TCK md. 216, 299, 301 ve 314 ile ilgili 15.3.2016 t.li görüşü (opinionno. 831/2015).

AİHM, başvurunun tutuklanmasını ve hükmün açıklanması geri bırakılmış olsa da hapis cezasına mahkûm edilmiş olmasını, başvuru üzerinde caydırıcı etki yaratması nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir. AİHM'e göre, hakaret suçu açısından Cumhurbaşkanının herkesten daha çok korunması ve Cumhurbaşkanına hakaretin (TCK 299), genel hakaret suçundan (TCK 125) daha ağır ceza ile cezalandırılması AİHS'in ruhuna uygun değildir. AİHM, 26.6.2007 t.li Artun ve Güvener / Türkiye ihlal kararında da Cumhurbaşkanı'nın itibarının korunması ile Cumhurbaşkanı hakkında görüş bildirme ve bilgi verme özgürlüğü karşılaştırıldığında, Cumhurbaşkanı'nın itibarının korunması amacıyla söz konusu özgürlüğü kullanan kişiye hapis cezası verilmesinin haklı bir yanının bulunmadığını belirtmiş, aksi tutumun, çağdaş uygulama ve siyasal kavramlarla bağdaşmayacağını vurgulamıştır.

AİHM, Hükümetin, başvurunun mahkumiyetinin güdülen amaçla orantılı veya demokratik toplum açısından gerekli olduğunu ortaya koyamadığını da vurgulamıştır. AİHM, başvurucuya 7500 avro tazminat ödenmesini öngörmüştür. Kararın önemli bir özelliği de ihlalin giderilmesi için, TCK 299'un, ifade özgürlüğünü güvence altına alan AİHS md. 10'la uyumlu hale getirilmesi gerektiğini belirtmesidir.¹⁰⁹

3.1.3.3. Danıştay'ın İfade Özgürlüğü Konusundaki Kararları

Danıştay'ın kararlarına ifade özgürlüğüne bakan yönüyle bakıldığında bu özgürlük alanının anlaşılabilirliği ve yorumlanabilirliği açısından geniş yoruma haiz bir bakış açısının sunulduğu görülmektedir. Öteki Yüksek Mahkemelerce verilen kararlarla kıyaslandıklarında Danıştay'ın kararlarında uluslararası standartların temel alındığı dikkati çekmektedir¹¹⁰. Danıştay, içtihatlarında esas itibarıyla ifade özgürlüğünün lehine kararlar vermekte ve özgürlüğe ilişkin sınırlamalarda daha

---

¹⁰⁹ AİHM, Baş. No: 42048/19, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7157186-9706606> , Çevrimiçi Erişim Zamanı, 04.06.2022.

¹¹⁰Kamber, "İfade Özgürlüğü" s. 30.

somut tehlikelerin bulunması gerektiğini ifade etmektedir¹¹¹. Danıştay, kartın içeriğinde yazan “Yeni Yılınızı insan haklarının çiğnenmediği, düşünce suçunun olmadığı; demokrasinin tüm kurumlarıyla işler hale geldiği, emekçi sınıfların da kapitalist sınıflar gibi örgütlenip devlet yönetiminde söz sahibi oldukları, milli gelirin adli dağıtıldığı, sosyal adaletin gerçekleştiği; ekonomizmin IMF'nin, holdinglerin, para babalarının çıkarlarına göre değil, çalışan geniş halk kitlelerinin çıkarlarına göre yönetildiği; kalkınmış, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış, tam bağımsızlığın, özgürlüğün, barışın, kardeşliğin, dostluğun, sevginin egemen olduğu yepyeni bir Türkiye'nin özlemiyle kutlarım” biçimindeki ifadelerin herhangi bir siyasi parti veya örgüt lehine ya da aleyhine ifadeler olmadığı ve herhangi bir ideolojiyi yerme ya da benimsetme amacı güdülmeyeceğini belirterek tebrik kartının “siyasi ve ideolojik amaçla beyanda bulunmama” yasağına girmediğine hükmetmiştir. Danıştay’ın 5. Dairesince bahse konu örnek bir karar¹¹² verilmiştir.

Bu karar Danıştay’ın Anayasa Md. 90/son uyarınca AİHS’in iç hukuk açısından uygulanması gerektiği değerlendirmeleri bakımından da önem teşkil etmektedir. Buna göre, açıkça ve somut bir kışkırtmanın suçun işlenmesinde yönlendirici niteliği bulunmadıkça, herkes düşüncesini özgürce ifade edebilecektir. Yüksek Mahkeme, bunun demokratik toplumun temel gerekliliklerinden biri olduğunu belirtmektedir. Danıştay bu kararda davacı tarafın, düşünce ve görüşlerinin AİHS md. 10/2. fıkrasında belirtilen sınırları aşmadığını değerlendirmiştir. Diğer bir deyişle, milli güvenlik, toprak bütünlüğü, kamusal düzen, genel sağlık ve ahlak yahut başka kimselerin hak veyahut şöhretlerini

---

¹¹¹ Çoban, Z. “İfade Özgürlüğü ve Suç Örgütünün veya Amacının Propagandasını Yapan Suçu” (TCK. m. 220/8), Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s. 40.

¹¹²Danıştay 5. D, E1986/1723, K1991/933, K.T18.7.1991 sayılı kararı, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 10.03.2022. Karşı oy yazısında ise ifade özgürlüğünün “tarafsızlık ve Devlete bağlılık” ilkeleri çerçevesinde devlet memurları bakımından sınırlandırıldığı ve bu sınırın hizmetin özelliğine uygun olduğu belirtilmektedir.

çığnemediğini veya gizli kalması gerekli belgelerin ifşa eden bir cihete sahip bulunmadığını belirtmiştir¹¹³.

İçişleri Bakanlığınca 2004 yılında basın açıklamalarına ilişkin bir genelge¹¹⁴ yayımlanmıştır. Genelgeye karşı çok fazla STK, meslek örgütlenmeleri ve sendikalarca temel haklar ve özgürlükler konusunda müdahaleler içerdiği belirtilerek Danıştay'da dava açılmıştır. Danıştay'ın 10. Dairesince basın açıklamasının tanımı yapılmıştır. Yüksek Mahkeme tarafından bu açıklamaların yasada düzenlenmemesine karşın ileti yahut demokratik anlamdaki tepkilerin, söz veyahut yazıyla kamuoyu önünde görsel ya da yazılı basın vasıtasıyla iletimi olduğu belirtilmiştir. Mahkemece Anayasa md. 26'daki herkesin kanaat ve düşüncelerini serbestçe açıklayabileceği ve yayabileceğinin belirtilmesinin ardından, bu hakkın kullanımı konusunda yöntemleri bakımından kısıtlamaların bulunmadığı vurgulanmıştır. Buna göre, basın açıklamaları da Yüksek Mahkemeye göre düşüncenin açıklanması ve yayılması özgürlüğünün kapsamındaki haklardan birisi olarak sayılmalıdır. Öte taraftan mülki idare amirleri tarafından düzenleme yetkileri kapsamında basın açıklamalarının Anayasa md. 26/2. fıkrada sayılan nedenlerle kısıtlanabileceği de ifade edilmiştir¹¹⁵.

1993 yılında eğitim sendikalarından birisinin başkanı tarafından izin alınmaksızın, *“bir kısım öğretmenlerin gözaltına alındıkları dönemde öğretmenlerin sözle tacize ve bazı polislerin de saldırısına uğradıklarını”* bu olayın basında yayılmasının sonrasında başkana bağlı bulunduğu kurum tarafından mesleğinde ilerlemesinin durdurulmasına ilişkin ceza verilmiştir.

---

¹¹³İbid.

¹¹⁴Detaylı olarak bkz. 11.6.2004 tarih ve 2004/100 sayılı Genelge, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3V94gdQ4DVAJ:https://www.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/www.icisleri/Genelgeler/2004-100.doc+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, Erişim Zamanı, 18.03.2022.

¹¹⁵Danıştay 10.D., E2005/3722 K2008/1236, T18.03.2008, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 12.03.2022.

Danıştay ise bahse konu disiplin cezasının önüne gelmesi üzerine kamu görevlisinin basın açıklamasında bulunmasına ilişkin yasağın kendisinin görev ve yetki alanıyla alakalı konular ile sınırlı bulunduğunu, bahse konu somut vakadaki, kamu görevlisinin açıklamasına konu hususların gündelik herkesin ilgili bulunduğu hususlardan olduğunu, memur tarafından kendisinin görevinin alanı kapsamında bulunmayan hususlarda şahsi fikirleri açıklamanın disiplin suçuna sebebiyet vermeyeceğini belirtmiştir. Dosya AİHM'in önüne gelmiş ve Mahkemece söz konusu cezanın kaldırılmasının altı aylık süreçte mümkün olduğu, davayı açma ve sonuçlandığı ana kadar, beş yıl dokuz ay gibi uzun bir sürenin geçtiği vurgulanmıştır. Böylesine uzun bir süreç geçirilmesine karşın Danıştay tarafından verilen nihai kararın ifade özgürlüğünü ihlal edecek bir duruma neden olmadığı üzerinde durulmuştur¹¹⁶.

Danıştay 10. Dairesi'nce verilmiş olan afiş asılmasına ilişkin karar incelendiğinde; Valilik tarafından afiş asılmasına izin verilmemiş yasaklanmış olup, bunun üzerine afiş asan siyasi parti tarafından dava açılmıştır. Bahse konu davada, afişin asılması eyleminin demokratik ve çoğulcu sistemin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Afişlerde davayı açan partinin "YankeeGo Home.... defol" ibareleri bulunan ifadelerinin bulunması nedeniyle afişlerin yasaklanmasına konu işlem hakkında ki dava sonucunda verilen yerel mahkeme davacının davasının reddine karar vermiştir. Bunun üzerine davacı tarafından Danıştay'da temyiz yoluna müracaat edilmiştir. Danıştay 10. Dairesi'nce önüne gelen dosya ele alınmıştır. İlk derece Mahkemesince, Valilik tarafından ilin sınırlarında asılmaları istenilen suça açık bir şekilde yönelten yahut tahrik eden afişlerin veyahut duyuruların asılmalarının engellenmesinin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Danıştay ise davacı konumundaki siyasi partinin ideolojik düşüncesinin arka planı ve savunmuş olduğu görüşlerine göre tepki mahiyetindeki afiş asılmasının yasak kapsamında sayılmayacağını ifade etmiştir. Üst Mahkemece bu durum davalı tarafından iddia edildiği üzere 2820 sayılı Siyasi Partiler

---

¹¹⁶Bıçak, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü" s. 59-60.

Kanun’unda yer alan “*Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi*” başlığını taşıyan 81. maddesindeki Türkçe’nin haricinde farklı dillerde pankartların asılması yasağının kapsamında bulunmadığı belirtilmiştir¹¹⁷.

Kanaatimizce de AİHS ile kurulması amaçlanan demokrasi anlayışının çoğulcu bir yapısı bulunmaktadır. AİHM’in, birçok içtihadında demokrasi demokratik kamu düzeninin esas özellikleri arasında sayılmıştır. AİHM içtihatlarında, çoğulculuğun olmadan demokrasinin de olamayacağını belirtmektedir. Çoğulculuk için ilk koşul, düşüncenin açıklanması özgürlüğüdür. Düşünceler arası farklılıklara hoşgörüyle yaklaşılmadıkça, farklılıkların sürdürülebilmesine olanak kalmayacak, çoğulculuğun da ortaya çıkabilmesine olanak bulunamayacaktır. Çoğulculuğun bulunmadığı yerde de demokratik bir toplumun gereklilikleri için aranan koşulların sağlandığından bahsedilemeyecektir.

---

¹¹⁷Danıştay 10. D. E2004/7627 K2006/2380, T12.04.2006, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 18.03.2022.

SONUÇ

İfade özgürlüğü demokratik toplumlar için günümüzde vazgeçilemeyecek değerlerden birisi olarak görülmektedir. Çünkü, bu özgürlüğün gelişmiş toplumlarda fiilen uygulandığının görülmesi kadar otoriterliği ön planda bulunan toplumlarda da uygulandığına şahit olunmaktadır. Buna göre, bu özgürlük günümüzde demokrasinin uygulandığı ülkelerden olsun ya da olmasın tüm toplumların hiç değilse ilkesel olarak değer verilen müşterek değerleri arasında bulunduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Evrensel Bildirge ve daha sonra yayımlanan AİHS’de ifade özgürlüğüne yer verilmesi dolayısıyla bu özgürlük alanının temel haklar ve özgürlükler sınıflandırmasında özellikle vurgulanan alanlardan olduğu kabul edilmektedir. Öte taraftan, ifade özgürlüğünün mutlak suretle uygulanması gerekli haklardan sayılması kabul edilemeyecektir. Zira, bu hakkın da belirli koşullar altında sınırlandırılabilmesine olanak bulunmalıdır. AİHS bu özgürlüğün tanımını yaparken sınırlandırılması konusundaki kurallara da yer vermiştir. AİHS’e göre bu özgürlük sadece yasayla meşru amaçları bulunması kaydıyla ve demokratik toplum düzeninin gerekliliği halinde sınırlandırılabilir. Meşru amaçlarla kastedilenin ne olduğuna ilişkin olarak da AİHS’de bir belirlemede bulunulmuştur. Sürek / Türkiye davasında 39 AİHM, müdahalenin meşru amaç taşıdığını kabul etmiştir. AİHM Komisyonu kendi adına, başvuranın mahkumiyetinin yetkililerin yasadışı terör faaliyetleri ile mücadele ve 10. Maddenin 2. Fıkrası kapsamında meşru amaçlar olan milli güvenlik ve kamu emniyetinin korunmasına yönelik faaliyetlerin bir parçasını teşkil ettiğini belirtmiştir.

Ülkemizde ifade özgürlüğü 1982 Anayasası’nın 26. maddesinde düzenlenmiştir. Ayrıca bu özgürlüğün hangi hallerde sınırlandırılabilir ise düzenlemede belirtilmiştir. Sınırlama rejimine bakıldığında AİHS ile aynı doğrultuda düzenlemeye gidildiği görülmektedir.

Demokratik toplumların vazgeçilemeyen kurucu unsurlarından ve sonuçlarından birisi olan ifade özgürlüğünün ülkemizde de gelişmeye devam ettiği görülmektedir. Zira, bu ülkemizin özgürlükçü bir demokrasi olması açısından hayati önemde bir husustur. Ülkemizde ifade özgürlüğüne ilişkin mahkeme kararlarına ve idarenin uygulamalarına bakıldığında hukuku gözetmekle görevli ve yetkili organların AİHM içtihatlarından uzak kararlar verebildiklerine şahit olunmaktadır. Hukukun uygulanmasıyla hukuk devletinde yer alan tüm mercilerin, ilk olarak idareyle bağımsız davranmaları gerekmektedir. Özellikle yargı organlarının Anayasa'dan almış oldukları yetkileri hukukun üstünlüğü anlayışıyla sürdürmeleri bireylerin ve toplumların gelişimi açısından zaruridir.

Tüm içeriklerden de anlaşıldığı üzere, ifade özgürlüğünün toplum açısından, birey açısından ve devlet açısından önemli olduğu aşikardır. Düşünme ve düşündüğünü ifade etme sonucunda ifade özgürlüğü oluşmaktadır. Devlet, bireyi vermiş olduğu kararlar ile düşünmemeye sürüklememelidir. Birey düşünmezse toplum gelişemez.

Baskı yaratan bir ortam oluştuğunda devlete güven azalır. Bireyin ifade ettiği düşünceleri devlet yasalar aracılığı ile denetler. Ancak bu denetleme birey ve devlet arasındaki dengeyi koruduğu ve AİHM kararları doğrultusunda olduğu sürece sağlıklı sonuçlar verecektir. Bu şekilde doğru ve verilen kararlar doğrultusunda denetleme yapıldığı takdirde bireyin devlete güveni artacaktır.

Bireyin üzerindeki baskıyı azaltmak, bireyin düşünmesini sağlamak topluma da katkı sağlanmasını ve birey yaratıcılığını geliştirmesine katkı sağlanmasını, bu şekilde de devlete güven duyulmasını sağlar. Bireyler düşünerek, ifade ederek kendilerini ve yarattıklarını ortaya koyarlarsa toplumda güçlenir. Bu sebeple kararların AİHM kararları ile paralel olarak verilmesi, özgürlüklerin asıl sınırlandırmanın istisna olduğu ilkesinin unutulmaması önemlidir.

Bireyin istediği güvenilir ve adil bir hukuksal düzenleme ile sürecin yürütüldüğünü bilmektir. İfade özgürlüğü kısıtlanmadığı sürece sorunlar daha

kolay çözülecektir. Devlet ve birey, hak ve özgürlükler çerçevesinde uyum içerisinde var olduğu sürece gelişimin sağlanacağı da aşıkardır.

Nitekim ifade özgürlüğü toplumun en temel taşlarından birisini oluşturmaktadır. Bireyin kendisini özgür bir şekilde ifade edememesi, bastırıldığını düşünmesi yahut hissetmesi, korkutulması, bireylerde kin, nefret ve öfke uyandırmaktadır. Ülkemizde; özellikle son dönemde bireylerin bu anayasal hakkının büyük oranda kısıtlandığı gözlemlenmektedir. Bireyler uygulamada da haklarında herhangi bir cezai soruşturma olacağı şüphesi ile şu an dahi güven sorunu yaşanılmakta iken, ileri dönemlerde bu şüpheler ve uygulamalar arttıkça adalete ve devlete olan güvensizlik de artacaktır. İşte bu süreç; vatandaşlara, anayasadaki temel hakların ülkede geçerliliğinin bulunmadığını ve uygulanmadığını düşündürmektedir ki, bir hukuk devleti için bu inancın kaybının telafi edilemez olduğu aşıkardır.

Bu minvalde; toplumda hukuka güven ortamı zedelenmekte olup, bireyler en temel haklardan olan ifade özgürlüğünün dahi var olup olmadığı konusunda şüpheyeye düşmektedir. Bireylerin ve toplumun, evrensel hukuk kurullarına, adalete ve devletine güven duyması için en başta kendi ülkesinin yargı mekanizması tarafından AİHM içtihatlarıyla orantılı kararlar verilmesi ve anayasa ile bağdaşan kararlar alınıp, topluma karşı güven sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak toplumda ifade özgürlüğü konusunda devlete karşı güvensizlik olmaması gerekir. Yerel mahkeme kararlarında ifade özgürlüğüne ilişkin aleyhe kararlar verilmişse de, bu kararlar Danıştay ve sonrasında AİHM'e taşınmaktadır. AİHM tarafından verilen kararlar bir nebze olsa ifade özgürlüğünün geniş yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak yerel mahkeme AİHM doğrultusunda kararlar verdiği sürece, toplum tarafından düşüncelerini ifade etmekte endişe duyulmayacaktır. Bu hususta kararların evrensel hukuk normlarına göre genişletilerek geleceğe ışık tutması gerektiği düşüncesindeyim.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akıllıoğlu, T.(1995). *İnsan Hakları -1- Kavram Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara,.

Akgün, D.P. (2020). ‘‘Sanat Özgürlüğü’’, İstanbul: Oniki Levha Yayınları

Aydın, Ö.D. (2004). *Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku*
Ankara: Seçkin Yayınları.

Anayurt, Ö. (2004). ‘‘Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu’’, Ankara: Seçkin Yay.

Başgil, A.F.(2009). ‘‘Demokrasi Yolunda’’.(3. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Batur Yamaner, M. (2001). *Uluslararası Hukukta Düşünceyi Açıklama ve Yayma Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu*, İstanbul.

Çankaya Ö. ve Batur Yamaner, M. (2006). ‘‘Kitle İletişim Özgürlüğü’’, Ankara: Turhan Kitapevi.

Doğan, İ. (2013). ‘‘İnsan Hakları Hukuku Ders Kitabı’’, 1. Baskı, Ankara: Astana Yayınları.

Dönmezer, S. (1963). ‘‘Mahkeme Kararları Kroniği’’, İÜHFM, 29 (3).

Erdem, F., H. (2003).‘‘TCK ‘nın 312. Maddesinin Koruduğu Hukuksal Değerin Kısa Bir Analizi: Türk Devlet Düzeni ve Demokratik Kamu Düzeni’’, Ankara, AÜHFD, 52(1), 57.

Eren, A. (2004). ‘‘Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri’’, İstanbul: Beta Yayınları.

Fendoğlu, H. T. (1999). ‘‘Devlet, Diplomasi ve İnsanın Özgürlük Mücadelesi’’,(2. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi, (Mücadele).

Gemalmaz, M. S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul.

Gözler, K. (2017). “*Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*”, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, (Genel Esaslar).

Gözler, K. (2000). “*Türk Anayasa Hukuku*”, Bursa: Ekin Yayınları, (Anayasa).

Gray, J. (1997) “*Reklam Yasakları ve İfade Özgürlüğü*”. (Çeviren: Ataç Ünlü). Ankara.

Kalabalık, H. (2009) “*İnsan Hakları Hukuku,*” Ankara: Seçkin Yay.

Karan, U. (2018). “*İfade Özgürlüğü*”, Ankara: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi (2).

Korkmaz, Ö. (2000). “*Düşünce Özgürlüğü ve Sınırları*”. İzmir: Hazırlayan: Seyfullah Edis’e Armağan (Düşünce Özgürlüğü).

Korkmaz, Ömer. (2014). “*Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ve Sınırları*”. Ankara: Yetkin. (Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü).

Kuzu, B. (1991-1992). “*T.C. Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*”, İÜHFİM, 54(1-4).

Leach, Philip. (2005). “*Taking a Case to the European Court of Human Rights*”, 2nd edit., Oxford, New York, Oxford University Press.

Mumcu, A. ve Küzeci, E. (2012). “*İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*”, (6. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Özbudun E. (1990). “*Türk Anayasa Hukuku*”, Ankara: Yetkin Yayınları.

Özgen, B. (1995). “*Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik*”, (2. Baskı). İstanbul: Çınar Yayınları.

Rainey, B., Wicks, E. and Ovey, C. (2014). “*The European Convention on Human Rights*”, Oxford: Oxford University Press.

Sabuncu, Y. (1997). “*Anayasaya Giriş*”, (5. Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık ve İşletilmiş.

Paşaoğlu, S. Y. (2007). “*Türkiye’de Basın Özgürlüğü*”, Ankara:Seçkin Yayınları

Soysal, M. (1987). “*100 Soruda Anayasa Anlamı*”, (7. Baskı), İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Sunay, R. (2003). “*Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü*”, Ankara: LDT Yayınları (İfade Özgürlüğü).

Sunay, R. (2001). “*Avrupa Sözleşmesinde. ve Türk Anayasasında İfade Özgürlüğünün. Muhtevası ve Sınırları*”. Ankara: LDT Yayınları, (Muhtevası ve Sınırları).

Şanlı, P. (2011). “*AIHM Kararlarında İfade Özgürlüğü*”, TAAD., C. 1, S.

Şirin, T. (2021). “*Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı-2*”. Ankara:Tekin Yayınevi, (İfade Özgürlüğünün Yeşili).

Tanör, B. (2002). “*Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*”. Ankara: İmge Kitapevi, (İnsan Hakları Sorunu).

Türay, A. (2016). “*Nefret Söylemi Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*”, Ankara.

Türköne, M. (2003). “*Siyaset*”, Ankara, s. 688.

Uygun, O. (2009). “*Türkiye’de İfade Özgürlüğü*”, (İkinci Basım). Editörler: Taner Koçak-Taylan Doğan-Zeynep Kutluat. İstanbul: BGST Yayın.

Makaleler

Akgül, M. E. (2012). “*İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması*”. AÜHFD, 61(1), 1-42.

Akkurt, A. (2014). “*Basın Özgürlüğünün Kapsamı ve Sınırları*”, Adalet Yayınevi.

Aleksovskis, S. (2016)“Article 10 of theEuropeanConvention in Light of theJurisprudence of theEuropean Court of Human Rights”, *FactaUniversitatis – LawandPolitics*, Year: 14, Issue: 1,.

Aliefendioğlu, Y. (1998). “Bir Temel İnsan Hakkı: Düşünce Özgürlüğü”. *Yeni Türkiye Dergisi*. 4, 2 (22).

Alpkaya, Gökçen. (2007). “İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye”. İstanbul: *İletişim Yayınları*.

Altın, B. (2014).“Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), ss. 1-9.

Altıparmak, K. (2007). Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye, Ed. Tanıl Bora, İstanbul: *İletişim Yayınları*, ss. 73-113.

Arslan, Z. (2003). ABD Yüksek Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Aydın, Ö.D. (2011). “Düşünce Özgürlüğünün Anlamı ve İşlevi Işığında Düşünce Özgürlüğünü Sınırlamanın Anayasallığı” Aydın : Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi, ss. 26–63.

Baloğlu, Ç. (2016).“İfade Özgürlüğü” Kocaeli: Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beydoğan, T. A. (2003). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında. Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti.”, Ankara: *LDT Yayınları*.

Bıçak, V. (2003). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Ed. Özipek, B., B., Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu.

Bozkurt, E. (2003). “İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü, (İnsan Hakları), Ankara: *Nobel yay*.

Bozkurt, E. (2002). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında. İfade Özgürlüğü ve Türkiye.”, Süleyman Demirel Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler. Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1.

Can, O. (2003). “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlama Açısından Neler Değiştirdiği, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti”, Ed.: Özipek, B., B., Ankara: *L D T Yayınları*.

Cin, H. ve Akgündüz, A. (2011). “Türk Hukuk Tarihi”, Konya: *Sayram Yayınları*.

Civelek, J. (1992). “Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış”, *Argumentum*.

Clayton, R. and Tomlinson, H. (2013). “Privacy and Freedom of Expression”, Oxford: Oxford University Press,

Çalık, T. (2008). “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XXIV, No:1, ss. 69-120.

Coşkun, V. (2006). “İnsan Hakları Liberal Açısından Bir Tahlil”, Ankara: Liberte Yayın., Düzenleyen: Duygu Gücük.

Çakmak, S. (2015). “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Kararlarına Göre İfade Özgürlüğünün Sınırlanması”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Özel Sayı. Cilt:2.

Çebi, S., S. (2013). "İfade Özgürlüğü ve Yeni Anayasa", Antalya: *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, ss. 125-147.

Çeçen, A. (2015). “İnsan Hakları”. (4. Baskı), Ankara: Seçkin, s.315-316;
Erdoğan, M. (2001). “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü. Özgürlükçü Bir Perspektif”, *Liberal Düşünce Dergisi*.

Çoban, Z. (2008). “İfade Özgürlüğü ve Suç Örgütünün veya Amacının Propandasını Yapan Suçu” (TCK. m. 220/8), Yüksek Lisan Tezi, İstanbul:

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı.

Çolak, Ö. (2009). “Eşcinsellere Yönelik Nefret Suçları ve Toplumun Bu Suçlar Kapsamında Faile ve Mağdura Yönelik Tutumları”, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Danışman, A. (1982). “Basın Özgürlüğünün sağlanması önlemleri”, Ankara: AÜBBYOY Yayınları, No:1.

Defeis, E., F. (1992). ‘Freedom of Speech and International Norms: A ResponsetoHate Speech’, 29 STAN. J. INT’L L. 57, 62.

Demirbaş, T. (2017). “Nefret Söylemi ve Nefret Suçları” D.E.Ü. *Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan, C. 19, s. 2693-2701.

Descartes, R. (1998). “Söylem Spinoza İnceleme LeibrizMonodoloji”, (çevir. Aziz Yardımlı) İstanbul: *İdea Yayınları*.

Dost, S. (2002).“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 7(1).

Erdoğan, M. (2001). “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif Liberal Düşünce”, Ankara, Sy:24 Güz.

Gökçen, A. (2001). “Halkı kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü”., Ankara: *LDT Yayınları*.

Gözler, K. (1990). “Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnemelerinin Hukukî Rejimi”, (Olağanüstü) Ankara: *Ankara Barosu Dergisi*, s.4. 561-590.

Gülmez, M. (2004). Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, Ankara:*TBB Yay*.

Harris, D., O’Boyle, M., and Warbrick, C. (2014). “Law of the European Convention on Human Rights”, 3rd ed., *Oxford:Oxford University Press*.

Helmons, S., M. (2001). “İnsan Hakları Alanında Yeni Gelişmeler”, Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı.

Kaboğlu, G., Ö. (2005). “Anayasa Hukuku Dersleri” (2. Bası). Yenilenmiş ve Genişletilmiş, İstanbul: *Legal Yayıncılık*.

Kamber, S. (2012). “İfade Özgürlüğü”, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı., Başbakanlık Uzmanlık Tezi.

Kapani, M. (1981). “Kamu Hürriyetleri” (6. Bası). Ankara: *Ankara Hukuk Fak. Yayınları*.

Karagöz, K. (2004). “İfade Özgürlüğü. ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi. Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kavra, E. (1989). “Montesquieu ve de Tocqueville’e Göre Demokrasi. ve Temel Güvenceleri”. *Amme İdaresi Dergisi*. 22(3).

Kayaçağlayan, M. (2001). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi Çerçevesinde İfade Hürriyeti ve 1982 Anayasası Ankara: Yüksek Lisans Tezi.

Keser, H. (1997).“Türk Anayasa Sisteminde Düşünceyi Açıklama Hürriyeti ve Sınırları”, Yüksek Lisans Tezi, Konya: SÜSBE Kamu Hukuku Anabilim Dalı.

Kıldan, İ., T. (2008).“Türk Anayasa Yargısında Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koçak, M. (2006). “Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri” Anayasa Yargısı 23.

Kuzu, B. (1998). “Anayasamızda Düşünce ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti”, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl, 4, 2(22).

Küçük, Adnan. (2003). “İfade Hürriyetinin Unsurları”, Ankara: *Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları*.

Laski, H., J. (1996). “Düşünce Özgürlüğü”. 1. Baskı (Çev. Yücel Sayman). İstanbul: *Dönem Yayınları*.

Mill, J., S. (2004). “Hürriyet Üstüne”. Ankara: (M. Osman Dostel, sadeleştirme, Ömer Çaha Çev).

Özalp, M. (2016). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. ve Yargıtay Kararları Işığında. Türkiye’de İfade Özgürlüğü”. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Özbey, Ö. (2013). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”., *TBB Dergisi.*, Sayı 106.

Özgenç İ. (2006). “TCK Gazi Şerhi Genel Hükümler” (3. Bası). Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı.

Özkan, I. (2001). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Düşünceyi İfade Özgürlüğünün Sınırları ve Türkiye Kararları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 3.

Özkorkut, N., Ü. (2002). “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, Ankara, AÜHFD, 51(3), 2002.

Redmond, S. (2007). “İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni”, Türkçeye Çev. Tanıl Bora, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye. İstanbul: *İletişim yay*.

Sadurski, W. (2002). “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, Çev: M. Bahattin Sevilmişoğlu, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Taner, A. (2002). *Sayıştay Dergisi*, Sy:85 Nisan-Haziran.

Tanör, B. (2004). “Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri”, (12. Baskı). İstanbul: *Yapı Kredi Yayınları*, (Anayasal Gelişmeler).

Trager, R. and Dickerson, D. (2003). “Yirmibirinci Yüzyılda İfade Hürriyeti”, (Çev: Nuri Yurdusev). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Ulusoy, S. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C.2, S.2, 2019, s. 119-153.

Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletler 'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006, İstanbul: *Bilgi Üniversitesi Yay.*

Yaylalı, M. Nefret Suçu ve John Stuart Mill'in "Zarar Prensibi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27 (1), ss. 37-53.

Yetik, E. (2004). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü Kavramı”, *Adalet Dergisi*, S 19, s.189-209.

Zwaak, L., Karagöz, K., Şahin, K., ve Tümay, M. (2013). “Yargıda İfade Özgürlüğüne Yönelik Farkındalığın Artırılması Projesi İfade Özgürlüğü Ders Kitabı”. Ankara: *Türkiye Adalet Akademisi Yayınları*

İnternet Kaynakları

Aliefendioğlu, Y. “2001 Yılı Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasında Getirdiği Yeni Boyut”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/aliefendioglu.pdf, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Dinler, V. “İfade Hürriyeti: Kapsamı ve Sınırları”, http://www.veyseldinler.com/YuklenenDosyalar/IFADE_HURRIYETI.pdf, Erişim Zamanı, 15.03.2022.

Fendoğlu, T. “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması”(A.Y.md.13)”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf, Erişim Zamanı, 18.03.2022. (Sınırlanması)

Macovei, M. (2004). “A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights”, 2nd edit., Human rights handbooks,

N.2, Council of Europe, Germany. <https://rm.coe.int/168007ff48>, (Erişim Zamanı, 24.02.2022.)

Örselli, E. “*Ulusal Program ve Türkiye’de Düşünce Özgürlüğü*”, http://www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/491348072974.pdf, Erişim Zamanı, 15.03.2022.

Turhan, M. “*Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gereklere*” http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg8/mturhan.pdf, Erişim Zamanı, 17.03.2022.

Aym Kararları

AYM. E1963/6, K1963, T.08/04/1963 kararı için bkz. Dönmezer, S. “Mahkeme Kararları Kroniği”, İÜHFİM, 29 (3), 163, s. 761- 780.

AYM,E1963/16,K1963/83,T08.04.1963<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>Erişim Zamanı, 16.03.2022.

AYM, E1963/83, T08. 04. 1963, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 13.03.2022.

AYM,E1985/21,K1986/23,T06.10.1986,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

AYM,E1985/8,K1986/27,T26.11.1986,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 15.03.2022.

AYM,E1989/9,K1990/8,T18.05.1990,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

AYM,E1989/9,K1990/8,T18.05.1990 tarihlikararı,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

AYM, E1993/1, K1993/2, T23.11. 1993; AYM, E1993/3, K1994/2, T16. 6. 1994, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

AYM. E2014/3986, T02/ 04/ 2014, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 18.03.2022.

AYM,E2014/ 4705, T29/ 05/ 2014, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 13.03.2022.

AYM,E1963/16,08.041963Ksayılıkararıçin<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 16.03.2022.

AYM,E2019/10634,T01/07/2021,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 01.08.2022.

AYM,E2020/32949,T26/10/2020,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 01.08.2022.

AYM,E2012/1272,T26/12/2012,<https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/> Erişim Zamanı, 01.08.2022.

Aihm Kararları

Bayev ve Diğerleri Rusya Davası. Başv.N: 67667/09, 44092/12 ve 56717/12, T20.6.2017, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174422>, Erişim Zamanı, 27.02.2022.

Cengiz ve Diğerleri Türkiye Davası. Başv.No-: 48226/10 ve 14027/11, T01.12.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159188>, Erişim Zamanı, 28.02.2022.

Observer ve Guardian Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 13585/88, T26.11.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57705>, Erişim Zamanı, 28.02.2022.

Open Door ve Dublin WellWoman İrlanda Davası., Başv.N: 14234/88 ve 14235/88, T29.10.1992, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57789>, Erişim Zamanı, 29.02.2022.

Österreichische Vereinigung Zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung / Avusturya Davası. Başv.N: 39534/07, T28.11.2013, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139084>, Erişim Zamanı, 25.02.2022.

Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya Davası. Başv.N: 931/13, T27.06.2017, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175121>, Erişim Zamanı, 18.08.2022.

Silver ve Diğerleri Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 ve 7136/75, T25.3.1983, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57577>, Erişim Zamanı, 25.02.2022.

Sosyalist Parti ve diğerleri Türkiye Davası. Başv.N: 21237/93, T25.5.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58172>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

Sunday Times Birleşik Krallık Davası. (N.1), Başv.N: 6538/74, T26.04.1979, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

Sunday Times Birleşik Krallık Davası. (N.2). Başv.N. 13166/87, T26.11.1991, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57708>, Erişim Zamanı, 25.02.2022.

Vereniging Weekblad Bluf! / Hollanda Davası. Başv.N: 16616/90, T09.2.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57915>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

Saygılı ve Falakaoğlu Türkiye (N.2), Başv.N: 38991/02, T17.02.2009, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91357>, Erişim Zamanı, 26.03.2022.

Mustafa Erdoğan ve Diğerleri Türkiye Davası. Başv.N: 346/04-39779/04, T27.5.2014, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144129>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

Handyside Birleşik Krallık Davası. Baş. N: 5493/72, T07.12.1976; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>, erişim zamanı, 01.03.2022.

BartholdAlmanyaDavası.,Başv.N:8734/79,T25.3.1985,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57432>, Erişim Zamanı, 23.02.2022.

LingensAvusturyaDavası.Başv.N:9815/82,T8.7.1986,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

CastellsİspanyaDavası.Başv.N:11798/85,T23.04.1992,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57772>, Erişim Zamanı, 25.02.2022.

ThorgeirThorgeirsonİzlanda,Başv.N:13778/88,T25.6.1992,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57795>, Erişim Zamanı, 23.02.2022.

Schwabe Avusturya Davası. Başvuru No: 13704/88, T28.08.1992, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57757>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

Jersild Danimarka Davası. Başv. N: 15890/89, T23.09.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>, Erişim Zamanı, 20.02.2022.

VogtAlmanyaDavası.Başv.N:17851/91,T26.9.1995,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58012>, Erişim Zamanı, 25.02.2022.

De Haes ve Gijssels Belçika Davası. Başv.N: 19983/92, T24.2.1997, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58015>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Oberschlick Avusturya Davası. (N.2), Başv.N. 20834/92, T01.7.1997, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58044>, Erişim Zamanı, 24.03.2022.

IncaTürkiyeDavası.Başv.No:41/1997/825/1031,T09.6.1998.<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58197>, Erişim Zamanı, 03.03.2022.

Fressoz ve Roire Fransa Davası. Başv.N: 29183/95, T21.1.1999, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58906>, Erişim Zamanı, 21.02.2022.

WilleLihtenştaynDavası.Başv.N:28396/95,T28.10.1999.<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58338>, Erişim Zamanı, 12.02.2022.

BergensTidende ve Diğerleri Norveç Davası. Başv.N: 26132/95, T2.05.2000,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58797>,ErişimZamanı,02.03.2022.

Bowman Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 141/1996/760/961, T19.02.1998, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58134>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Thoma Lüksemburg Davası. Başv.N: 38432/97, T29.03.2001, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59363>, Erişim Zamanı, 27.02.2022.

Maronek Slovakya Davası. Başv.N: 32686/96, T19.04.2001, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59414>, Erişim Zamanı, 21.02.2022.

McVicar Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 46311/99, T07.05.2002, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60450>, Erişim Zamanı, 27.02.2022.

Flux Moldova (N.5), Başv.N.: 17343/04, T.1.7.2008, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87217>, Erişim Zamanı, 24.03.2022.

Shimovolos Rusya Davası. Başv.N: 30194/09, T21.6.2011, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105217>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

UJ Macaristan Davası. Başv.N: 23954/10, T19.7.2011, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105715>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Axel Springer Almanya Davası. Başv.N: 39954/08, T7.2.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Lopuch Polonya Davası. Başv.N: 43587/09, T24.07.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112467>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

PETA Deutschland Almanya Davası. Başv.N: 43481/09, T08.11.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114273>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Eon Fransa Davası. Başv.N: 26118/10, T14.3.2013, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117742>, Erişim Zamanı, 02.03.2022.

Marian Maciejewski Polonya, Başv.N. 34447/05, 13.1.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150228>, Erişim Zamanı, 28.03.2022.

Erla Hlynisdottir İzlanda (N.3), Başv.No. 54145/10, T02.06.2015, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155005>, Erişim Zamanı, 22.02.2022.

PerinçekİsviçreDavası.Başv.N:27510/08,T15.10.2015,<http://hudoc.echr.co.e.int/eng?i=001-158235>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

PentikainenFinlandiyaDavası.Başv.N:11882/10,T20.10.2015,<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279>, Erişim Zamanı, 03.03.2022.

BédatİsviçreDavası.Başv.N:56925/08,T29.03.2016<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>, Erişim Zamanı, 28.02.2022.

Steel ve Morris Birleşik Krallık Davası. Başv.N: 68416/0 T15.2.2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Colombani ve Diğerleri Fransa Davası. Başv.N: 51279/99, T25.06.2002, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60532>, Erişim Zamanı, 27.02.2022.

News VerlagsGmbH& Co.KG Avusturya Davası. Başv.N: 31457/96, T11.1.2000, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58587>, Erişim Zamanı, 26.02.2022.

Prager ve Oberschlick Avusturya Davası. Başv.N: 15974/90, T26.04.1995, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57926>, Erişim Zamanı, 28.02.2022.

BladetTromso ve Stensaas Norveç Davası. Başv.N.: 21980/93, T20.05.1999, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58369>, Erişim Zamanı, 01.03.2022.

Danıştay Kararları

Danıştay 5. D, E1986/1723, K1991/933, K.T18.7.1991 sayılı kararı, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 10.03.2022.

Danıştay10.D., E2005/3722 K2008/1236, T18.03.2008, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 12.03.2022.

Danıştay10. D. E2004/7627 K2006/2380, T12.04.2006, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 18.03.2022.

Yargıtay Kararları

Yargıtay.9.C.D.,E2011/9485,K2011/28383,T25/11/2009kararı,www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 18.03.2022

Yargıtay.4.HD. 2011/4654, K2012/6564, T25/01/2011, www.lexpara.com, Erişim Zamanı, 13.03.2022.